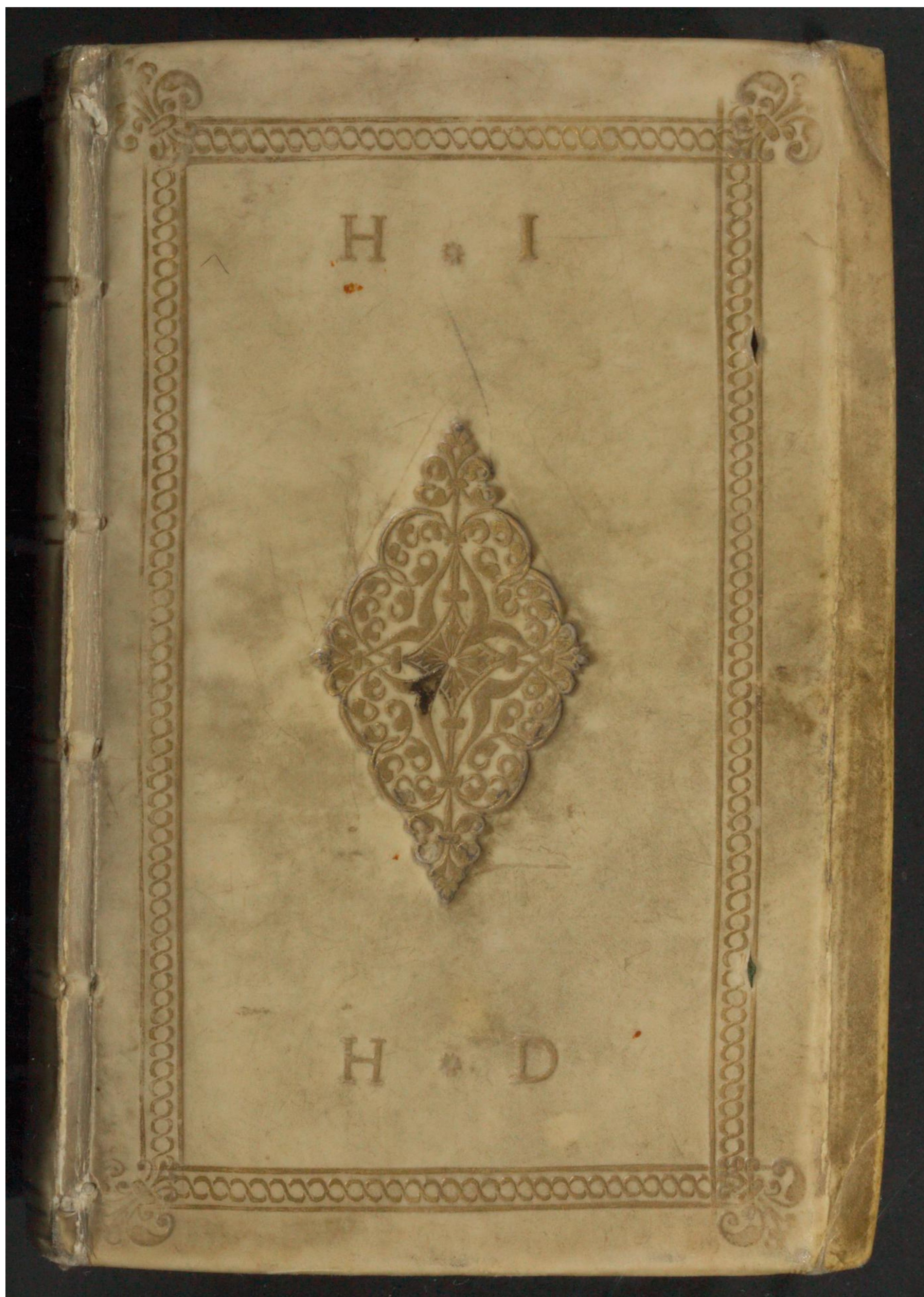
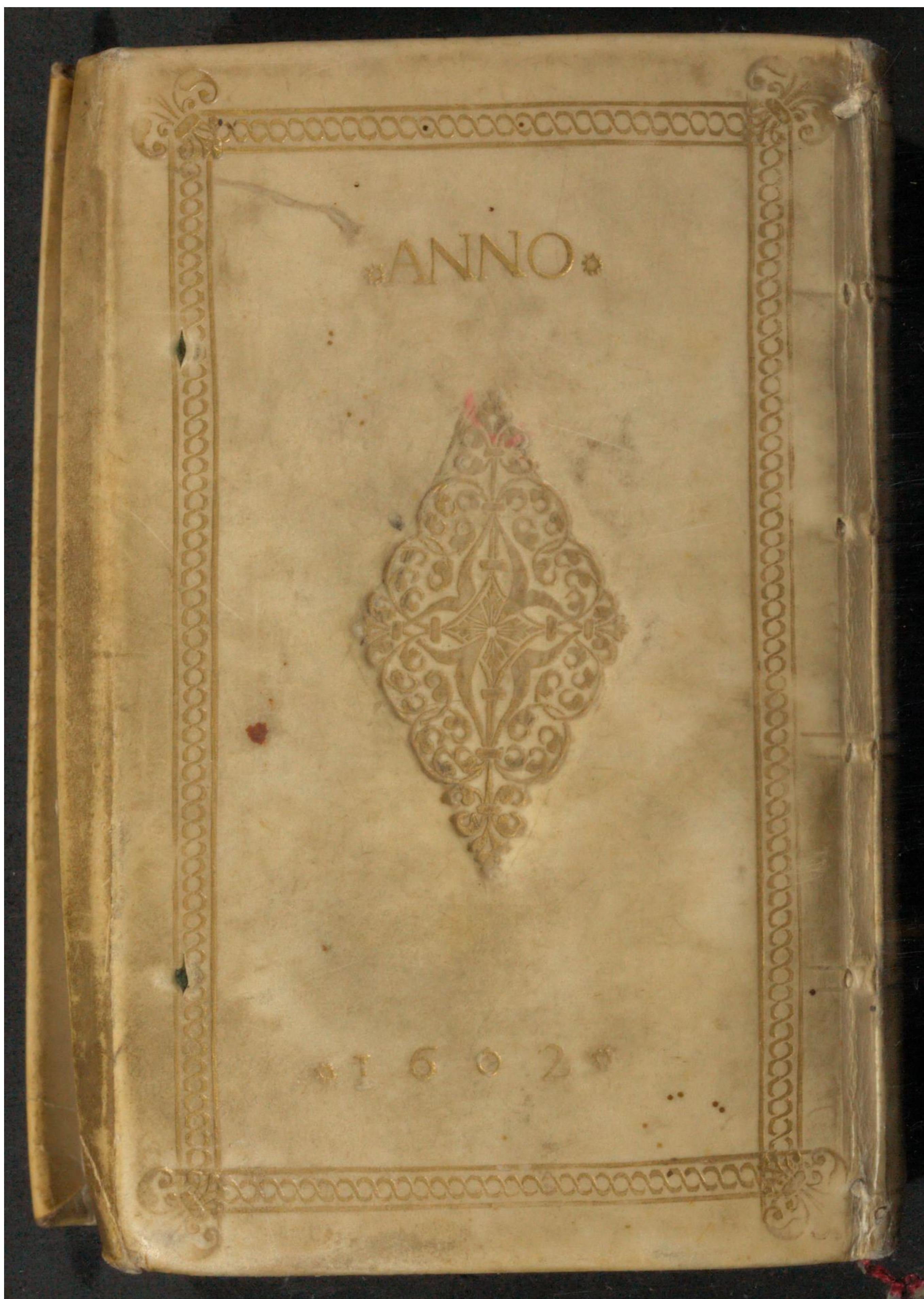

H · I
H · D

ANNO
1602

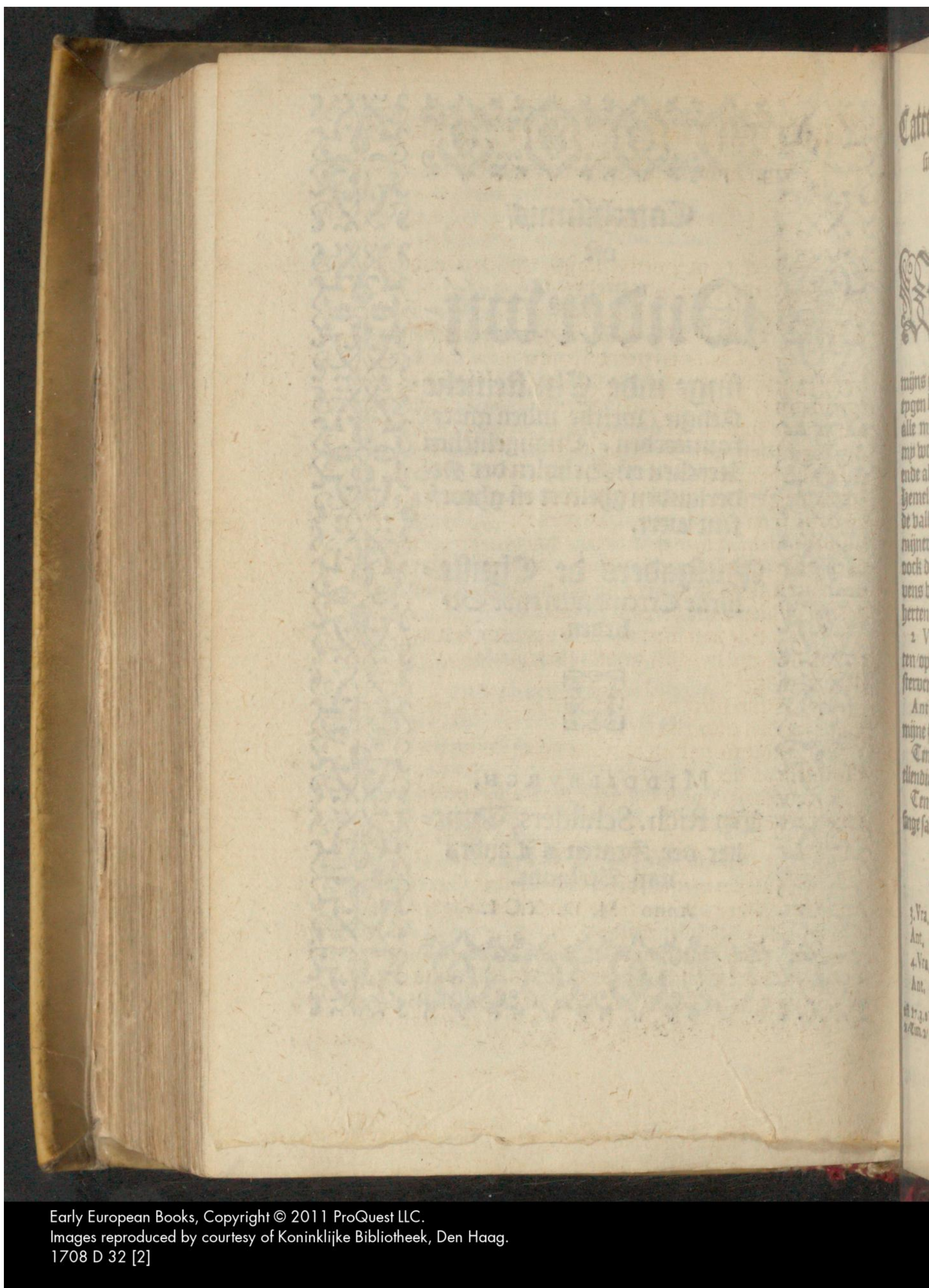
2

Catechismus/ oft Onderwijsinge inde Christelijcke Religie/ welcke inden ghereformeerden Euangelischen Kercken eñ Scholen der Nederlanden gheleert eñ gheoeffent wert.

Mitsgaders de Christelijcke Ceremonien ende Gebeden.

MIDDELBVRGH,
By Rich. Schilders, Drucker der Staten s'Landts van Zeelandt.
Anno M. D. XCI.

Catechismus/ oft onderwij-
singe inde Christelijcke Religie.

De eerste Vraghe.

Welck is uwen eenighen troost/ beyde int leuen ende steruen?

Antwoorde.

Dat ick met lijf eñ Siele a/ beyde int leuen eñ steruen b/ niet mijn/ maer mijns ghetrouwen Salichmakers Jesu Christi eygen ben c/ die met sijnen dierbaren bloede/ voor alle mijne sonden volcomelijck betaelt d/ ende my wt allen gewelt des Duyvels verlost heeft e/ ende also bewaert f/ dat sonder den wille mijns Hemelschē Vaders/ gheen hayr van mijnen hoofde vallen can g/ jae oock dat my alle dinck tot mijner salicheyt dienen moet h/ daerom hy my oock door sijnen heyligen Geest/ des eewigen leuens versekert i/ ende hem voortaen te leuen van herten willich/ ende bereydt maeckt k.

2 Vra. Hoe veel stucken sijn v noodich te weten/ op dat ghy in desen troost salichlijck leven eñ sterven moegt?

Ant. Drije stucken l. Ten eersten hoe groot mijne sonden ende ellende sy m.

Ten anderen/ hoe ick van alle mijne sonden/ eñ ellendicheyt verlost werde n.

Ten derden/ hoe ick Godt voor sulcke verlossinge sal danckbaer sijn o.

Dat eerste Deel.

Van des menschen ellendicheyt.

3. Vra. Waer uyt kent ghy uwe ellendicheyt?
Ant. Wt der Wet Gods p.

4. Vra. Wat eyscht de Wet Gods van ons?
Ant. Dat leert ons Christus in eener summa

De eerste Sondach.
a 1. Cor. 6. 19
b Rom. 14/ 8
1. Thes. 5. 9. 10
c Joan. 6/ 37. 39/ 40. eñ 10. 27. 28. 29.
1 Cor. 3/ 22.
d 1. Pet. 1/ 18. 19.
1/ Joan. 1. 7
Ende 2/ 2
e Heb. 2. 14. 15
1 Joan. 3. 8
f Joan. 6. 39
ende 10/ 28/ 29
ende 17. 12
g Mat. 10. 30
Luce 21. 18
ende 56. 9
h Rō. 5. 3. 4. 5
ende 8/ 28
Genes. 50. 20
i Eph. 4/ 30
2 Cor. 1/ 22
Ende 5. 5.
Ephe. 1. 13/ 14
Rom. 8. 15. 16
k Rom. 7/ 22
ende 8/ 14
l Luc. 24/ 47.
1 Cor. 6. 11
Tit. 3. 3
2 Sōdach.
m Rom. 5. 10 tot 20.
n Joan. 3. 16

eñ 17. 3. o Psal. 50. 14. ende 116. 12. Mat. 5/ 16. Rom. 6/ 11. 12. 13. Eph. 5. 8. 2. Tim. 2/ 15. 19. 21. 1. Pet. 2/ 9/ 11. 12. p Rom. 3/ 20. ende 7. 7. 8. 9. 10. 11.

a Mat.22/37
Luc.10/27.
b Psal.14.1.3
eñ 53/2.3.4.
Ro.3.10/23.
1.Joan.1/8
c Ro.1.30.31
ende 8/7.
3. Sõdach.
Ephes.2.3.
Ende 4.18
Col.1 21
Tit.3 3
d Gen.1.31
e Ge.1.26.27
Eccles.7 29
Eph.4 24
Col.3/10
f 2.Cor.3.18
Apoc.4/8.9
10.11.
g Gen.3/2.3.
etc.
Rom.5 12/
18.19.
h Psalm.51/7
Gene.5 3
Ephes.2/3
i Gen.6/3.5
ende 8.21.
Job.14/4.
eñ 15/14/16.
4. Sõdach.
Psal.14/1.3
Esai.53.6
k Joan.3/5
Ezec.11/19.
20.
Ephes.2.5
Jac.1.8
l Job 25/4
Matt.18.
23/24 etc.
Luc.17/10.
Eph.4/24.
m Genes 3.4.
13/14.
Joan.8/44
2.Cor.11/3
n Eccl.7/29.
Luc.15/13.
Rom.5/12.

Matth.int 22 a. Ghy sult liefhebben God dijnen Heere van gantscher herten, vañ gantscher zielen, van gantschen ghemoede, ende van allen crachten. Dit is het eerste ende het groot Ghebot. Dat ander is desen ghelijck: Ghy sult dijnen naesten liefhebben als dy seluen. Aen dese twee gheboden hangt de gantsche wet, ende de Prophetẽ.

5. Vra. Kont ghy dit al volcomelijck houden?

Ant. Neen ick b/ Want ick ben van natueren gheneycht/ God ende mijnen naesten te haten c.

6. Vra. Heeft dan God den mensche also boos ende verkeert gheschapen?

Ant. Neen hy d/ Maer Godt heeft den mensche goet/ende na zijn euenbeelt gheschapen. dat is/in ware gherechticheyt ende heylicheyt e/ op dat hy God sijnen schepper recht kẽnen/hem van herten lief hebben/ende met hem in eeuwige salicheydt leuen soude/ om hem te louen ende te prijsen f.

7. Vra. Van waer comt dan sulcke verdoruene aert des menschen?

Ant. Wt den vall' ende onghehoorsaemheyt onser eerster Voorouderen/Adams ende Eue int Paradijs g/ daer onse natuere also is verdorven geworden/dat wy alle in sonden ontfanghen eñ geboren werden h.

8. Vra. Maer zijn wy also verdoruen/dat wy gantschelijck onbequaem zijn tot eenighen goede/ende gheneycht tot allen quade?

Ant. Jae wy i. Ten sy dan dat wy door den Gheest Gods wederghe boren werden k.

9. Vra. Doet dan God den mensche niet onrecht/dat hy in zijne Wet van hem heysschet/ dat hy niet doet eñ cañ?

Ant. Neen hy: Want Godt heeft den mensche alsoo gheschapen/ dat hy dat conde doen l. Maer de mensche heeft hem seluen/ende alle sijne naecomelinghen/door d'ingheuen des Duyuels m/ ende door moetwillige onghehoorsaemheydt/ der seluen gauen berooft n.

10 Vra. Wilt God ſulcke ongehoorſaemheyt ende afual des menſchen onghestraft laten?

Ant. Neen hy gheenſins: maer hy vertoornt hem ſchrickelijck a beyde ouer de aengeboren b/ ende werckelijcke ſonden c/ ende wil die door een rechtueerdich oordeel tijdelyck ende eewichlijck ſtraffen/ alſo hy ſelue ghesproken heeft d:

Vervloect ſy een yeghelyck, die niet en blijft in alles dat gheſchreuen is inden boeck des Wets, dat hy dat doe.

a Rom. 1/18. 2. Theſ. 1. 8. 9 Heb. 10/21. b Rom. 5. 12 14. 21. ende 6/23. Pſal. 51/7 Ephe. 2. 3. c Ro. 1. 18. ende 3. 9. etc. Eph. 5/6 2. Pe. 5/4. 5. 6 d Deu. 27. 26 Galat. 3/20

11. Vra. Js dan God oock niet barmhertich?

Ant. God is wel barmhertich e/ maer hy is oock rechtueerdich f/ daerom heyſcht zijne gerechtichept dat de ſonde welcke tegē de allerhoochſte Majeſteyt Gods ghedaen is/ oock met der hoochſte/ dat is/ met de eewighe ſtraffe aen lijf ende Siele gheſtraſt werde g.

e Exo. 34/6 Pſalm. 86. 15 eñ 103/8. etc. Ephes. 2. 4 f Exod. 20/5 Pſalm. 5. 5 2. Cor. 6/14 g Mat. 10/28

Dat ander deel.

Van des menſchen verloſsinghe.

5. Sōdach.

12. Vra. Aenghesien wy dan nae t rechueerdich oordeel Gods/ tydelijcke eñ eewighe ſtraffe verdient hebben/ iſſer eenighen middel/ daer door wy deſe ſtraffe ontgaen mochten/ ende met Gode verſoent worden?

Ant. God wil dat ſijner gherechticheydt ghenoech geschiede h/ daerom moeten wy der ſeluer/ ofte door ons ſeluen ofte door eenen anderen voldoen i.

h Gene. 2/17. Exod. 20/5 ende 23/7 i Rom. 8/3. 4.

13. Vra. Maer connen wy door ons ſeluen voldoen?

Ant. Jn gheenderley weghe: Maer wy makē oock de ſchult noch daghelijcks meerder k.

k Job. 9/2. 3. eñ 15/15. 16 Jac. 3. 2. Mat. 6. 12 eñ 18/24/25.

14. Vra. Can ooc ergheus een bloote Creatuere geuonden werden/ die voor ons voldoe?

Ant. Neent: Want ten eersten en wilt God aē gheen ander Creatuere de ſchult ſtraffen/ die de menſche ghemaeckt heeft l. Ten anderen ſo en can oock gheen bloote Creatuere/ den laſt des eewighen toorns Godes tegen de ſonde dragen/

l Geneſ. 2. 17 Exod. 23/7 ende 32/33 Rom. 8. 3 Hebre. 2/14

ende andere daer van verlossen a.

15. Vra. Wat moeten wy dan voor eenen middelaer ende verlosser soecken?

Ant. Eenen sulcken/ die een warachtich b ende rechtveerdich mensch sy c / ende nochtans oock stercker dan alle Creatueren/ dat is/ die oock mede warachtich God sy d.

16. Vra. Waerom moet hy een warachtich/ eñ rechtveirdich mensche zijn?

Ant. Om dat de rechtveerdicheyt Gods voorᵉ dert/ dat de selve mẽschelycke natuere/ die gesondicht heeft/ door de sonde betaele e/ ende dat een mensche/ selue een sondaer zijnde/ niet en can voor andere betalen f.

17. Vra. Waerom moet hy tsamen een waerachtich God zijn?

Ant. Op dat hy uyt cracht zijner Godheyt/ dẽ last des toorens Godes/ aen sijner menscheyt dragen g/ ende ons de verlooren gherechtigheyt/ ende tleven oprechten/ ende wedergheven mochte h.

18. Vra. Maer wie is de selve middelaer/ die t'samen een warachtich / God / ende een waerachtich rechtveirdich mensch is?

Ant. Onse Heere Jesus Christus i/ die ons van Gode tot wijsheyt/ rechtveirdichmakinge/ heylichmakinge/ ende tot verlossinge geworden is k.

19. Vra. Waer uyt weet ghy dat?

Ant. Wt den heyligen Evangelio/ dwelc God selve eerstelijck int Paradijs geopenbaert heeft l/ ende naemels door de heylige Patriarchen ende Propheten laten vercondigen m/ ende door de offerhanden/ ende ander ceremonien des wets/ laten voorbeelden n/ ende ten lesten door zijnen eenghebooren Sone vervult o.

20. Vra. Werden dan alle menschen wederom door Christum salich/ alsoose door Adam zijn verdoemt geworden?

Ant. Neense/ maer alleen de ghene/ die hem door

a Psal. 130/3
Esaie. 33/14.
Hebr. 12/ 29
Apoc. 5/3/4/5
b Genes. 3.15
Rom. 5/15. etc
1. Cor. 15. 20
c Esa. 53.9.11
d Esaie. 9/5
Jerem. 23.6
1 Pet. 3.18

6. Sõdach.

e Gene, 2/17
Rom. 5/12/15
ende 8/3
1. Cor. 15/21/47
f Esai. 53.9.10.11.
Jerem. 33.15.
1. Petri 3/ 18.
Heb. 7.26. 27.
g Esaie 53/ 8
Acto. 2/24
1. Pet. 3/18.
h Esaie 43/11
Osea 13/4
Joan. 3/16
Acto. 20.28
2/Cor. 5/19.
1. Joan. 1/2
ende 4/9
i Mat. 1/ 23.
Esa. 7/14
Luc. 2.11
Joan. 14. 6
1/Timo. 2/5
ende 3.16.
k 1. Cor. 1/30.
l Ge. 3/15
m Ge. 22.18.
ende 26/4
ende 49/10/11
Act. 3/22/23
24. ende 10/43
Rom. 1.2
Heb. 1.1
n Joan/5/46.
Heb. 7/ende 8.
eñ 9. eñ 10.7

7. Sõdach.

o Rom. 10/4
Gal. 2/24
ende 4.4.
Heb. 1/1.

door een oprecht geloove werden ingelijft / ende alle syne weldaden aennemen a.

21. Vra. Wat is een oprecht gheloove?

Ant. Een oprecht geloove en is niet alleen een seker weten / oft kennisse / daer door ick all' voor warachtich houde / dat ons Godt in zijn Woort gheopenbaert heeft b / Maer oock een seker vertrouwen c / dwelck de H. Geest d: door dat Evangelium e / in mijn herte werckt / dat niet alleen anderen / maer oock my / vergevinge der sonden / eeuwige gerechtichepdt ende salicheyt / van God geschoncken sy f / uyt louter ghenaden / alleen om de verdienste Christi wille g.

22. Vra. Wat is dan eenen Christen noodich te gelooven?

Ant. All' wat ons in den Evangelio belovet werdt h / dwelck ons de Artijckelen onses alghemeynen / ende ongetwijffelden Christelijcken geloofs / in eener summa leeren.

23. Vra. Hoe luyden de Artijckelen?

Ant. 1 Ick gheloove in God, den Vader, den Almachtigen, Schepper des Hemels ende der Aerden.

2 Ende in Iesum Christum synen eengeborenen Sone, onsen Heere.

3 Die ontfangen is van den Heyligen Geest, geboren uyt de Maget Maria.

4 Gheleden heeft onder Pontio Pilato, is ghecruyst, gestorven, ende begraven, nedergedaelt ter hellen.

5. Ten derden daghe wederom op gestaen van den dooden.

6. Opgevaren ten hemel, sitrende ter rechterhant Godes des almachtigen Vaders.

7. Van daer hy comen sal, om te oordeelen, de levende, ende de dooden.

8. Ick gheloove in den heyligen Gheest.

9. Ick geloove een heylige algemeyne Christelijcke Kercke, de ghemeynschap der heyligen.

a Psal. 2.12 Esai. 53.11. Joan. 1.12 ende 3.36 Rom. 11.20 Heb. 4. 2 ende 10.39
b Heb. 11/1/3 Jac. 2/19
c Rom. 3.12/ ende 5.1. ende 10/10 Gal. 2/20 Eph. 3/12
d Matt. 16.17 Joan. 3/5 1/Cor/12/3 ende 2. Cor. 4.13. Galat. 5/22 Phil. 1.29
e Marc. 16/15/16 Act. 16/14 Rom. 1.16/ ende 10/17 1. Cor. 1.21. eñ 15/1/2/etc.
f Hab. 2/4 Rom. 1.17 Gal. 3.11 Matth. 9/2 Rom. 5/1 Gal. 2/20 Phil. 3/8/9
g Lu. 1.70 71/ etc. ende 77/78 Rom. 3/23/24 Gal. 2/16 Ephes. 2/8
h Matth. 28/19/20. Joan. 20/31.

8. Sondach.
a Deut.6.4.
Esa.44.6.eñ
45.5.
1.Cor.8.4.6.
Ephes.4.5.6.
1.Tim.2.5.
b Psal.110.1.
Esa.11.2.3.
ende.61.1.
Mat 3.16.17
ende 28.19.
Joan.14.16.
ende.16.7.13.
14.15.
Gal.4.6.
1.Joan.5.7.
9. Sond.
c Ge.1.1.2 etc
Psal.33.6.en
102.26.
Acto.4.24.
d Psa.104.1.
2.etc.eñ.115.3
Math.10.29
Joan.5.17.
Heb.1/3
e Joan.1/12
ende 20/17
Rom.8.15
Gal.4.5.6/7
Ephes.1.3/5
f Psal.36/6
tot 10.
eñ 37/3/4/5
ende 55/23
mat 6/25/26
Lu.12.22.etc.
g Rom.8.28.
Gene.50.20
Psal.119.71
1.Cor.11.32
h psal.115.15
Esaie 43/13
ende 43/13
ende 46/10
Rom.4.21
ende 10 12
Eph.3.20.
10. Sond.

10. Vergheuinge der sonden.
11. Weder opstandinghe des vleeschs.
12. Ende een eeuwich leuen.

24. Vra. Hoe werden dese Artijckelen ghedeylt?

Ant. In drij deelen: Dat eerste is van God den Vader/ ende onser scheppinghe. Dat ander van God den Sone/ ende onser verlossinghe. Dat derde van God den Heylighen Gheest/ ende onser heylichmakinghe.

25. Vra. Aenghesien datter maer een eenich Goddelijck wesen is a/ waerom noemt ghy den Vader/ den Sone/ ende den heylighen Gheest?

Ant. Om dat God hem alsoo in zijn Woort gheopenbaert heeft/ dat dese drij onderschepdelijcke persoonen die eenich waerachtich ende eeuwich God zijn b.

Van God den Vader.

26. Vra. Wat gelooft ghy met desen woorden/ Ick ghelooue in God den Vader/ den almachtighen schepper Hemels ende der aerden?

Ant. Dat de eeuwighe Vader onses HEEREN Jesu Christi/ die hemel ende aerde/ met al dat datter in is/ uyt niet gheschapen heeft c/ die oock de selue noch door zijnen eeuwighen raet ende voorsichtichept onderhoudet eñ regiert d/ om zijns Soons Christi wille/ mijn God ende mijn Vader sy e/ op welcken ick also vertrouwe/ dat ick niet en twijfele/ hy en sal my met aller nootdruft des lijfs ende der sielen versorghen f/ ende oock all' het quaet/ dat hy my in desen iammerdale toeschickt/ my ten besten keeren g. Wāt hy sulcx doen can/ als een almachtich God h/ eñ oock doen wil/ als een ghetrouwe Vader i.

27. Vra. Wat verstaet ghy door de voorsichtichept Gods?

Ant. De almachtighe ende alom teghenwoor-

2.Tim 1/12. i Psal.103.13 Esai.49.15. Thren.3/22/etc. Matth.6/26 ende 7/9.10.11. Heb.13.5.

dige cracht Gods a / door welcke hy Hemel ende aerde/ metgaders alle Creatueren / ghelijck als met zijner hant noch onderhout ende regiert b/ alsoo dat loof ende gras / reghen ende droochte/ vruchtbaer ende onvruchtbare jaren/ spijse ende dranck c/ gesontheyt ende cranckheyt d/ rijcdom ende aermoede e/ ende alle dinghen/ niet by ghevalle/ maer van zijner Vaderlijcker hant ons toecomen f.

28. Vra. Waer toe dient ons / dat wy weten dat God alles gheschapen heeft/ ende noch door zijne voorsichticheydt onderhoudet?

Ant. Dat wy in alle teghenspoet geduldich g/ in voorspoet danckbaer zijn moghen h/ ende in allen dat ons noch toecommen can een goede toeuersicht hebben op onsen getrouwen God eñ Vader i/ dat ons geen Creatuere van zijner liefde scheyden sal k/ aengesien dat alle Creatueren alsoo in zijner hant zijn / datse tegen zijnen wille hen noch roeren noch beweghen connen l.

Van God den Sone.

29. Vra. Waerom werdt de Sone Gods Jesus/ dat is Salichmaker ghenaemt?

Ant. Om dat hy ons salich maeckt/ eñ van allen onsen sonden verlost m. Daer beneuen / dat by niemant anders eenighe salicheyt te soecken oft te vinden is n.

30. Vra. Gelooven dan die oock aen den eenighen Salichmaker Jesum/ die hare salicheyt eñ weluaert by den heyligen/ by hen seluen/ ofte ergens elders soecken?

Ant. Neense: maer sy verloochenen met der daet den eenighen Salichmaker Jesum / oftse hen schoon zijns met den monde roemen o/ want van tween een/ ofte Jesus en moet gheen volco-

a Act.17.25. etc. b Job.34.13.14.15. Psal.104.27. tot 31. Mat.17.27. Heb.1.3. c Leu.26.4.5. Deut.28.12.23.24. 1.Reg.17.1. Jac.5.17. Psa.65.10.etc ende 104.13.14.15.27 ende 107.33.etc.eñ 136.25. ende 145.15. Jere.5.24. Amos.4.7.8 Act.14.17. d Leu.26.16. De.28.21.22 1.Sam.2.6. Job.1.21 ende 2.10. Ose.6.1.2 Mat.8.3.13.15. Joan.9.3.

11. Sond.

e 1.Sam.2.7.8 Psa.75.6.7.8 Pro.22.2. Luce.1.52.53 f Psal.39.10. Thren.3.22.23.etc. Jerem.10.23. he.12.5.tot 12 g Job.1.21. ende.2.10. Rom.5.3. Jac.1.3. Hebr.10.34.35.36.37. h Mu 15.18.19 Deut.8.10.eñ 26.1 tot .12. Lu.17.15.16. 1.Thes.5/18 1.Tim.4.4.5. i 1.Sam.17.34.etc. Psal.55.23. 1.Pet.5.7. Ro.5.2.4.5.6. k Rom.8.38.39. Joa.10.28.29. l Job 1.12.ende.2.6. Pro.21.1. Esa.10.15. Act.17.25.28. m Mat.1.21.ende 11.28. 1.Cor.1.30. 1.Tim.1.15 Hebr.7.25. 1.Jaan.4.14. n Esa.43.11.ende 44.6. Joan.6.68.eñ 10.7.8.9.eñ 14.6.Act.4.12. o 1.Cor.1.13.30. Gala.5.4.

mē Salichmaker zijn: ofte die desen Salichmaker met waeren geloove aennemen/moeten alles in hem hebben / dat tot hare salicheyt van nooden is [a].

31. Vra. Waerom is hy Christus / dat is een ghesalfde genaemt [b]?

Ant. Om dat hy van God den Vader verordineert is / ende met den heylighen Geest gesaluet [c], tot onsen hoochsten Prophete ende Leeraer [d], die ons den verborghenen raedt ende wille Gods/van onser verlossinge/volcommelijck geopenbaert heeft [e]/ Eñ tot onsen eenighen hooghen Priester [f]/ die ons met de eenige offerhande zijns lichaems verlost heeft/ ende ons met zijner voorbiddinge stedes voortredet by den Vader [g]. Eñ tot onsen eeuwighen Coninck / die ons met zijn Woort ende zijnen Gheest regiert/ eñ ons by der verworuene verlossinghe/beschut ende behout [h].

32. Vra. Maer waerom wordt ghy een Christen ghenaemt [i]?

Ant. Om dat ick door den gheloove een lidtmaet Christi [k]/ende alsoo zijner saluinge deelachtich ben [l]/ op dat ick zijnen name bekenne [m]/ ende my seluen tot een leuendich danckoffer hem offere [n]/ ende met een vrye eñ goede conscientie in desen leuen / tegen de sonde ende den Duyuel strijde eñ hier namaels in eewicheyt met hem over alle Creatueren regiere [o].

33. Vra. Waerom is hy Godes eenichghebooren Sone genaemt: so wy toch oock Godes kinderen zijn?

Ant. Daerom dat Christus alleen de eeuwige/natuerlijcke/Sone Gods is [p]/ Maer wy zijn om zijnentwille/uyt genade/tot kinderen Godes aengenomen [q].

34. Vra. Waerom noemt ghy hem onsen HEERE [r]?

a Esai.9.6 Joan.1/16 Col.1/19.20 Ende 2/10 Heb 12/2 b Mat.16.16 Joan. 6/69 ende 1/41

12. Sond.

c Luc.4/18 Psal.45/8 Hebre.1/9 Act.10/38 d Deut.18.15 Act.3/22 ende 7/37 Esai.61/1/2/3 Luc.4/18 tot 24. e Mat.11/27 Joan.1/18 ende 15/15 ende 17/6 f Psal.110.4 Heb.7/21 ende 10/12

13. Sond.

g Rom.5/9/10 ende 8/34 Heb.7/25 1.Joan.2/1 h Psal. 2/6 Matt.28/18 Luc.1/33 Joan.10/28 i Act.11/26 ende 26/28 1.Pet.4/16 k 1.Cor. 6.15 ende 12/12 l Esai.59.21 Joel.2.28 Act.2.17 1/Joan. 2/27 ende 3/24 ende 4/13 m Mat.10/32 33. Mar. 8/38 Luce 9/26 ende 12/8/9. n Rom.12/1. Apoc.1/6. ende 5/8/9/10. 1 Pet.2/9 Heb. 13:16 o 2.Ti.2/12 Ro.6/12/13 Lu.22/29/30 Apo.1/6/eñ 2/26/27/eñ 3/21 eñ 20/4/6/ 2 Ti. 4/7/8 p Joã.1/14/18/eñ 3/16 Heb.1/2/3. q Joã.1/12/13/eñ 20 17. Ro.8.14.etc. Ephe.1/5/6. 1 Joa.3/1. r Act.2/36/1 Cor.8/6 Phil.2.11

Ant. Om dat hy ons met lijf ende Siele / van alle onse sonden/ niet met goudt ofte met silver / maer met zijnen dierbaren bloede gecocht/ eñ van alle ghewelt des Duyvels verlost heeft/ eñ ons alsoo hem tot eenen eygendom ghemaeckt [a].

34. Vra. Wat is dat geseyt / Die ontfanghen is van den H. Geest/ geboren uyt de Maeght Maria ?

Ant. Dat de eeuwigen Sone Gods/ die waerachtich/ ende eeuwich Godt is/ ende blijft [b]/ ware menschelijcke natuere [c]/ uyt den vleesche ende bloede der Maghet Maria [d] / door de werckinge des heyligen Geests [e]/ aengenomen heeft [f]/ op dat hy oock dat waere zaedt Davids sy [g]/ zijnen Broederen in allen ghelijck [h] / uytghenomen de sonde [i].

36. Vra. Wat nutticheydt overcomt ghy/ door de heylige ontfanghinge/ ende gheboorte Christi?

Ant. Dat hy onse middelaer is [k]/ ende met sijne onschult ende volcomen heylicheyt / mijn sonden/ daer in ick ontfanghen ende ghebozen ben/ voor Gods aengesicht bedeckt [l].

37. Vra. Wat verstaet ghy by dat woordeken geleden ?

Ant. Dat hy aen lijf ende Siele/ den gantschen tijt zijns levens op der aerden/ maer insonderheyt aen t eynde zijns levens/ den toorn Gods/ teghen de sonde des gantschen menschelijcken gheslachtes/ ghedragen heeft [m]/ op dat hy met zijn lijden/ als met den eenigen soenoffer [n]/ ons lijf ende Siele van de eeuwige verdoemenisse verloste/ eñ ons Gods ghenade/ gherechtichticheyt / ende dat eewich leven verworve [o].

38. Vra. Waerom heeft hy onder den Rechter Pontio Pylato gheleden ?

Ant. Op dat hy ontschuldich / voor den wereltlicken Rechter / veroordeelt zijnde [p]/ ons daer

a 1. Pet. 1. 18/ 19. ende 2. 9 1. Cor. 6/ 20 ende 7/ 23 1. Tim. 2/ 6
b Joa. 1. 1. etc. 2. ende 17/ 5 ende 20/ 28 Rom. 1/ 4 ende 9/ 5 co, 1/ 15. 16/ 17 Heb. 1/ 2. 3/ 5 6. 8. tot 12
c Joan. 1/ 14 1. Tim. 3. 16 Heb. 2/ 14
d Gen. 3/ 15 Esai. 7. 14. 15/ Mat. 1. 18. 20. 21/ 22/ 23 Luc. 1. 42. 43 Gal. 4. 4.
e Mat. 1. 18. 20. Luc. 1. 35
f Phil. 2. 7 Heb. 2. 14
g 2. Sa. 7. 12. ps. 89. 4/ 5/ etc. ende 132. 11 Act. 2. 30 ende 13. 23 Rom. 1/ 3 2 Tim. 2. 8
h Heb. 2/ 17
i Heb. 4. 15 ende 7/ 26

15. Sond.

k 1. Tim. 2. 5 Heb. 2. 16/ 17
l Psal. 32. 1. 2 Rom. 8/ 3 1. Cor. 1. 30 Gal. 4. 4. 5
m Esa. 53/ 4/ 5 12 Mat. 26. 38 ende 27. 46 1. Pet. 2. 24 ende 3/ 18 Heb. 5/ 7/ 8
n Rom. 3/ 25 1. Tim. 2, 6 1. Joan. 2. 2 ende 4. 10
o Esai. 53/ 5. 11 1. Pet. 2. 24. 2/ Cor. 5. 21. Col. 1. 14/ Heb. 5. 9. ende 9. 12
p Mat. 27. 18 19/ 23. 24. Luc. 23. 14. 15. 20. 22. 41. Joan. 18. 29. 38. ende 19/ 4. 12.

mede

mede van den strangen oordeele Gods/dat ouer ons allen gaen moeste beurydde.

39. Vra. Heeft dat yet meer in/dat hy gecruyst is geweest/dan of hy een ander doot ghestoruen ware?

Ant. Jae't. Want daer door ben ick seker/dat hy de vervloeckinge/die op my lach/op hem geladen heeft: want de doot des Cruyces vã God vervloeckt was b.

16. Sond.

40. Vra. Waerom heeft Christus hem tot inden doot moeten vernederen?

Ant. Daerom dat van wegen der gherechticheyt ende waerheyt Godes c/niet anders voor onse sonden en conde betaelt werden/ dan door de doot des Soons Godes d.

41. Vra. Waerom is hy begrauen geworden?

Ant. Om daer mede te betuyghen/ dat hy waerachtichlijck ghestoruen sy e.

42. Vra. So dan Christus voor ons gestoruen is/hoe comet dat wy oock moeten steruen f?

Ant. Onse doot en is gheen betalinghe voor onse sonden/maer alleen een afsteruinge der sonden/ende eenen doorganck tot den eeuwighen leuen g.

43. Vra. Wat vercrijghen wy meer door nutticheyt uyt der offerhande eñ doot Christi aent Cruys?

Ant. Dat door de cracht sijnes doodts/ onsen ouden mensch met hem gecruyst/ghedoot eñ begrauen wordt h/ op dat de boose lusten des vleesches in ons niet meer en regierẽ i/ maer dat wy ons seluen hem tot eene offerhande der danckbaerheyt opofferen k.

44. Vra. Waerom volght daer nae/ Afgedaelt ter hellen?

Ant. Op dat ick in mijnen hoochsten aenuechtinghen versekert sy/ ende my gantschelijck vertrooste dz myn Heere Jesus Christus/ door syne onuytsprekelijcke benautheyt/ smertẽ/ verschrickinghe/ ende helsche quael/ in welcken hy in zijn

gantsch

a Psalm. 69/5
Esa.53/4. 5.8
2 Cor.5/21
Gal.3/13.
b Deut.21. 23.
Gal. 3/13.
Nu.21/8.9
Joan.3.14
Ephes.2. 16
Collo.1. 20
c Genes.2. 17
Rom.8.3/4
d Rom.4/25
eñ 5/6/8
1.Cor.15/ 3.
Phil.2.8/
Heb.2/9.14.15
e Mat.12/40
ende 27/58
tot 60.
Luc.11/29
ende 23/50
tot 54.
Jo.19/38.etc.
Act.13/29.
1 Cor.15/4
f Gen.3.19.
Ps.90.3 5.etc.
Heb.9/27.
Ro.5/12. 14.
g Joan.5/24
Luc.16.22. 25
eñ 23/42.43
Phil.1/23
Rom.7.24
2/Cor.5.1/4
h Rom.6/3/4
6/7/8.11.
Gal.6.14
Col.2.11/12.
1 Ro.6.7/12
1 Pet.4.1.2
k Rom.12.1.2
Heb. 13/ 14
15. 16.
1.Pet.2.5.

-antsch lijden a maer insonderheyt aent Cruys
-ghesoncken was b, my van der helsche benaut-
-heyt/ende pijne verlost heeft c.

45. Vra. Wat nuttet ons de Opstandinghe
Christi d.

Ant. Ten eersten heeft hy door zijne Opstan-
dinghe de Doot ouerwonnen/ op dat hy ons der
gerechticheyt die hy ons door zijne Doot verwor-
ven hadde conde deelachtich maken e: Ten an-
deren/ worden wy oock door zijne cracht opghe-
weckt tot een nieu leuen f. Ten derden/ is ons
de Opstandinghe Christi onses hoofts een seker
pandt onser salighen opstandinghe g.

46. Vra. Wat verstaet ghy daer mede/ Opghe-
varen ten Hemel?

Ant. Dat Christus voor den oogen zijner Jon-
geren/ van der aerden ten Hemel is opgeheuē h/
ende dat hy ons te goede daer is i tot dat hy we-
dercome/ te oordeelē de leuendige/ eñ de doodē k.

47. Vra. Is dan Christus niet by ons tot aent
eynde der werelt/ also hy ons beloeft heeft l?

Ant. Christus is waerachtich mensche ende
waerachtich God: Na sijne menschelijcke na-
tuere / is hy nu niet meer op aerden m / maer na
sijner Godheyt/ Majesteyt/ Genade ende Geest
en wijckt hy nemmermeer van ons n.

48. Vra. Maer soo de menscheyt niet over al
is daer die Godtheyt is / werden dan de twee
naturē in Christo niet van een ander gescheydē?

Ant. Gantschelijck niet. Want midts dien de
Godheyt onbegrijpelijck / eñ ouer al tegenwoor-
dich is o/ so moet volgen/ datse wel buyten haer
aenghenomen menscheyt is p/ maer nochtans
nochtans
oock ēwel persoonlijck met haer vereenicht blijft q.

49. Vr. Wat nuttet ons de Hemeluaert Christi?

Ant. Ten eersten / dat hy inden Hemel voor
het aēgesicht zijns Vaders onse voorspreker is r.
Ten anderē/ dat wy ons vleesch inden Hemel tot

a Esa. 53/2.3 4.5. Luc.12 50. Joan.12.27. Hebr. 5.7.8. b Mat.27.46 Mar.15.34. c Esa.53.4.5 10.11.12. Ose.13.14. 1.Cor.15.54.

17. Sond.

d Mat.28.1. 2.etc. Mar.16.1.2. etc. Lu.24.1.2.etc Act.2.24.31. 32 eñ 13.30 etc e Rom.4.25. 1.Cor.15.17. 1.Pet.1.3.4. 21.ende 3.2. f Rom.6.4.5. 6.8.9.etc. Ephes.2.5.6. Col.3.1.5. Heb.9.14 g Ro.8/11 1 Cor.15/12 13.20.tot 24 ende 6.14 Phil.3/20.21 h Mar.16.19 Luc.24/51 Act.1.9 i Joan.16/7 Ephes.4.10 Col.3.1 Heb.4.14.15 16.eñ 7.25 eñ 8.4.eñ 9.11 k Mat.24.30 Act.1/11 ende 3.21 Heb.9.28 ende 10/13 l Mat.28.20.

18. Sond.

m Mat.26.11 Joan.16/28 ende 17.11 Act.3.21 n Joan.14.16

...eñ 16/13 Eph.4.8.10/11.12. o Psa.139.7.8.etc. Esa.66/1. Jer.23.23.24 ...t.7.49.eñ 17.27.28. p Mat.28.6.7. Joa.11/15. eñ 16.28. q Joa.3.13 ...de 6.62. Ephes.4.9.10. Col.2.9. r Rom.8.34. 1.Joan.2.1. Hebr.7.25.

eenen ſekeren pandt hebben / ende dat hy als he
hooft/ons ſijne lidtmaten / oock tot hem ſal ne
men a. Ten derden/dat hy ons ſijnen Gheeſt to
eenen teghenpandt ſendet b/ door welckes crach
wy ſoecken/ dat daer boven is / daer Christus is
ſittende ter rechterhandt Gods/ ende niet dat o
der aerden is c.

50. Vra. Waerom wert daer toe gheſet ſittend
ter rechterhandt Gods?

Ant. Dat Christus daerom ten Hemel gevare
is / op dat hy hem ſelven daer bewijſe / als da
hooft ſijner Kercke d/ door welcken de Vader all
dinck regiert e.

51. Vra. Wat nutticheyt bringht ons deſe heer-
lickheyt onſes hoofts Christi?

Ant. Eerſtelijck / dat hy door ſijnen heyliger
Geeſt/ in ons ſijne litmaten/ de hemelſche gave
uytgiet f. Daer nae/ dat hy ons met zijne mach
teghen alle vyanden beſchut ende bewaert g.

52. Vra. Wat trooſt u de wedercomſte Chri-
ſti/om te oordeelen de levendige en de dooden h:

Ant. Dat ick in alle droeffenis ende vervol-
ghinghe/ met opgherechten hoofde/ even den ſel-
ven/ die hem te voren om mijnent wille/ voo
Godts gherichte geſtelt/ ende al den vloeck va
my wech ghenomen heeft / tot eenen Rechte
wt den Hemel verwachte i/ die alle zijne/ ende mij-
ne vyanden / in de eewighe verdoemenis wer-
pen k/ maer my/ met allē uytvercorenen/ tot hem
in de Hemelſche blijſchap/ ende heerlijckheyt ne-
men ſal l.

Van Godt den H. Gheeſt.

53. Vra. Wat gheloooft ghy van den heylighe
Gheeſt?

Ant. Eerſtelijck/ dat hy tſamen met den Va-
der/ende den Sone/ een warachtich eewich God
ſy m. Ten anderen/dat hy oock my gegevē is n/

a Joan. 14/2 ende 20.17 Ephes.2. 6.
b Joã.14/16. ende 16.7 Act.2.1.etc. 2.Cor.1.22. ende 5.5.
c Col.3.1 Phil.3/14. 20.21. 2.Cor.5.16. 17.
d Eph. 1.20. 21.22.23. ende 5.23.
e Phil.2. 9.10. 11. Col.1.18. Mat.28.18 Joan.5.22. 1.Cor.15.27

19. Sond.

f Ro. 12.5.etc 1.Cor.12.7.8 9.10.11.etc. Ephes.4/8. 10.11.12.
g Psalm.2.9. eñ 110.1.2.et. Joan.10.28. Act.12.7.etc. ende 18.9.10 Ephes.4/8
h Act.1.11. eñ 10/42. ende 17/31.
i Lu.21.28. Rom.8/23. Phil.3/20. Tit.21.13 Apoc.6.10. ende 22.20
k Mat.25.41 2 Th.1.6.8.9 2.Pet.2/9.

20. Sond.

l Mal.3.16 17. Mat.25.34. 1.Thes.4.14. 15/etc.
m Gen.1.2. Job/33/4. Esai.48.16 Act.5.3.4.eñ 13.2 eñ 28.25.1.Cor 3/16 ende 6/19.ende 12.4.5/6/11.
n Matt.28.19/ Rom.8.9.14/15/16 2.Cor.1.22.ende 5.5.Gal.4.6.1.Jo.3.24.eñ 4.13.

p dat hy my door eē oprecht gelooue/ Christi eñ
aller zijner weldaden / deelachtich make a/ my
trooste/ ende by my eewichlijck blijue b.

54.Vra. Wat gheloost ghy vande heylige al-
ghemeene Christelijcke Kercke?

Ant. Dat de Sone Gods c/ uyt den gant-
schen menschelijcken ghessachte d/ hem een ghe-
meynte/ tot den eewighen leuen uytvercoren e/
door zijnen gheest ende woort f/ in eenicheyt des
waren ghelooss g/ van den beghinne der werelt/
ot aent eynde h/ vergadert/ beschermt/ende on-
erhout i/ ende dat ick der seluer een leuendich
idtmaet ben k/ende eewich sal blijuen l.

55.Vra. Wat verstaet ghy door de ghemeyn-
chap der heylighen?

Ant. Eerstelijck/ dat alle/ende elcke ghelooui-
ghen/ als lidtmaten aen de HEERE Christo/
ende alle sijne schatten eñ gauen ghemeenschap
ebben m. Ten anderen/ dat elck hem moet
chuldich kennen/ zijne gauen ten nutte/ ende ter
alicheyt/ der anderen lidtmaten/ gewillichlijck/
nde met vreuchden aen te legghen n.

56.Vra. Wat gheloost ghy vande vergheuin-
ghe der sonden?

Ant. Dat Godt om de ghenoechdoeninghe
Christi wille o/ aller mijner sonden/ oock mijner
ndelijcker aert/ (daer mede ick al mijn leuen
nck te strijden hebbe) p/ nemmermeer en wil
gedencken q/ maer my uyt ghenaden/ de ghe-
chticheyt Christi schencke/ op dat ick nemmer-
eer int ghrichte Gods en come r.

57.Vra. Wat troost gheeft v de Opstandinge
s vleeschs s?

a Gal.3.14. 1.Cor.6.11. 1.Pet.1.2. b Act.9/31. Joā.14/16. 1.Pet.4/14. c Mat.16.18
21.Sond.
Joan.10/11. 14/15/16. Eph.5/25.etc d Gen.26.4. Ro.3.22/etc. e Psal.65.5. Ma.20/16 ende 22/14. Joā.6/44.45. 65. Act.13.48. Rom.8.29/30 Ephe.1/10/ 11/12/13. 1.Pet.1/20. f Pro.1.23. Esa.59.21. Joan.16.13. Rom.1/16/ ende 10/8/17. Ephe.4.11/en 5/26. g Mat.16.18 Act.2.42.46. Eph.4.3/4/5. 12.etc. Phil.3/15.16 h Gen.26.4. Psa.22/26/ etc.eñ 71.18. eñ 78.56/7.eñ 102.16.19. Mat.28.20 1 Cor.11/26. i Esa.54/1/etc Mat.16/18. Jo.10.28/29. k Joan.15/5.

Cor.13/5/ 1 Joan.3.21.24/ l Psal.23.6.eñ 138/8. Rom.8/35/eñ 11
.1.Cor.1.8.9. 1.Joa.2/19/24. m Joan.20/17. Ro.8.23. 1 Cor.6/17
ne 12/12/13. 1 Joan.1/3. n Rom.12.4/5.etc. 1 Cor.12/12.ende 13.5/
he.4.12.15.16. Phil.2/4/5/6. o Esa.53/5. 2 Cor.5/19/21. Col.1/20.
Joan.2.1.2.ende 4.10. p Rom.7.15.tot aent eynde. Gal.5.17. q Jer.31.
.Heb.10.17. Mic.7.18.19. Zach.13.1. Psal 103.3.10.12. Rom 7.24.25
e.8.1.2.3. r Joan.3.18 ende 5.24. Rom.8.1. 1 Joan.2.28. Psalm.2.12.
Esa.26.19. Ezec.37.1.2.etc. Dan.12.2. Joan.5.28.29.ende 11.24. Apo.
.12.13.

Ant. Dat niet alleen mijn Siele nae deſen le-
uen / van ſtonden aen tot Chriſto haer hooft ſa
opghenomen werden a maer dat oock dit mij
vleeſch b door de cracht Chriſti opghewect zijn
de wederom met mijner Sielen vereenicht/end
den heerlijcken lichaeme Chriſti ghelijckformic
ſal worden c.

58. Vra. Wat trooſt ſchept ghy uyt den Artij-
kel van t'eeuwich leuen?

Ant. Dat nademael ick nu tbeghinſel der ee-
wigher vreucht in mijn herte ghevoele d: ick na
deſen leuen volcomene ſalicheydt beſitten ſal/ d
gheen ooghe gheſien/ noch gheen oore ghehoo
heeft/noch in geens mēſchen herte gecomen is
ende dat om God daer in eewichlijck te prijſen

59. Vra. Maer wat batet u nu/ dat ghy dit
ghelooft?

Ant. Dat ick in Chriſto voor God rechtueer-
dich ben/eñ eē erfgenaem des eewigen leuens g

60. Vra. Hoe zijt ghy rechtueerdich voor God

Ant. Alleen door een oprecht ghelooue in Je-
ſum Chriſtum h/ Alſoo / dat al iſt dat my mij
conſcientie beclaghet/dat ick teghen al de ghebo
den Gods ſwaerlijck gheſondighet/ ende der ſe
uer gheen ghehouden hebbe i/ ende noch ſtede
tot alle booſheyt geneycht bē k/ nochtans God
ſonder eenighe mijne verdienſte l/ uyt louter g
naden m my de volcomene genoechdoeningh
gherechticheyt/ende heylicheyt Chriſti/ ſchen
ket / ende toerekent n/ euen als hadde ick noy
ſonde ghehadt noch gedaen/ia als hadde ick ſe
ue alle de ghehoorſaemheyt volbracht/ die Chri-
ſtus voor my volbracht heeft o/ ſo verre ic ſulck
weldaet/ met ghelouiger herten aenneme p.

61. Vra. Waerom ſeght ghy / dat ghy allee
doort ghelooue rechtueerdich zijt?

a Luc.23.43 eñ 16/22 Joan.5/24 ende 12.26 ende 17/24 2.Cor.5/1/2 etc. Phil.1/23 Col.1/20 1.Pet.1.9. b Job.19/25 26. Pſal.16/9/10 Rom.8.11 1.Cor.6.14 ende 15.12.13 53.54. 1 Theſ.4.15 tot 18. c 1.Cor.15.42 tot 45

23. Sond.

Phil.3.21. 1 Joan.3.2 d Pſal.4.7.8.9 ende 16.9 ende 36/9.10. Joan.3.36 eñ 5.24.25 ende 6.40.54 eñ 11.25/26 ende 17.3 Gal.2.20. ende 3.11 e Eſaie 64.4 1 Cor.2/9 Apoc.2/7.17 ende 7.16/17. ende 21 4 f Epheſ.1.6 Apoc.4.8.9. 10.11 g Abac.2.4 Ro.1.17/ende 4/3/etc.13 Joan.3.36 h Rom.3.21 22.24,25.28 ende 5/1 Gal.2.16 Epheſ.2/8/9 Phil.3.9 i Rom.3.9.10.etc. Jac.2.10 k Rom.7/15/tot 2 ... Tit Gal.5.17. l Deu.9.6. Ezec.36/22. Ro.3/24.eñ 11.6. 2. Tim. 1/9. ... Co 3.5. m Ro.3.24. Ephe.2/8.9. n 1.Cor.1.30. 1 Joa.1.2. Ro.4/45.2 Co 5.19/21. 1 Joan.2.1.2.eñ 12. o 2 Cor.5.21. Phi.3.9. p Jo.3.18. Ro.3.2

Ant. Niet dat ick van wegen der weerdicheyt mijns gheloofs God aengename sy: maer daerom/ dat alleen de ghenoechdoeninghe/ gherechticheyt/ ende heylicheyt Christi/ mijne gherechticheyt voor God is a/ ende dat ick deselue niet anders/ dan alleen door tgeloove aennemẽ/ ende my toeeyghenen can b.

62. Vra. Maer waerom connen onse goede wercken niet de gherechticheyt voor God/ ofte een stuck der seluer zijn?

Ant. Daerom dat de gherechticheyt/ die voor Gods gherichte bestaen can gantsch volcomen/ ende der Wet Godes in allen stucken ghelijckmatich zijn moet c. Eñ dat oock onse beste wercken/ in desen leuen/ alle onvolcommen/ ende met sonden beuleckt zijn d.

63. Vra. Hoe? Verdienen onse goede wercken niet/ die nochtans God in desen ende in den toecommenden leuen wil beloonen e?

Ant. Dese belooninghe gheschiet niet uyt verdienste/ maer uyt ghenaden f.

64. Vra. Maer maeckt dese leere niet sorgheloose ende godloose menschen?

Ant. Neen sy g. Want het is onmoghelijck/ dat so wie Christo door een warachtich gheloove ingheplant is/ niet en soude voortbringhen de vruchten der danckbaerheyt h.

Van den Sacramenten.

65. Vra. Aenghesien dat alleen tgheloove ons Christi/ ende aller sijner weldaden deelachtich maeckt/ van waer comt sulck gheloove?

Ant. Van den heylighen Gheest i/ die tgelooue in onsen herten werckt/ door de vercondinghe des heylighen Euangeliums k/ ende sterckt dat selue door't ghebruyck der Sacramenten l.

66. Vra. Wat zijn de Sacramenten?

Ant. De Sacramenten zijn heylige sichtbare waerteeckenen ende seghelen van God inghesét/

a 1. Cor. 1. 30 ende 2. 2
b Rom. 3/22
1 Joan. 5/10
c Deut. 27/26
Gal. 3/10
Jac. 2/10
d Psal. 143/2
Esa. 64/6
24. Sond.
Dan. 9/17. 18
19.
e Math. 5/12
eñ 10/41. 42
Luc. 6. 35
ende elders.
f Mat. 20/1
etc. 13. 14. 15.
Luc. 17/10
1 Cor. 9/16.
17. 18.
2 Ti. 1. 16. 18
Rom. 6/23
g Psal. 130/4
Luc. 1/74/75
Ro. 6/1. 2. etc.
ende 11. 18.
19. 20.
Ephes. 1/4
Phil. 2/12. 13
Tit. 2/11/12.
h Mat. 7/18
Joan. 15. 5
i 2 Cor. 4/13
1 Cor. 12. 3
Ephes. 2/8
ende 6/23
Joan. 3/5
Phil. 1/29
k Ac. 8/31/39
ende 9/6.
ende 10. 6/33.
ende 16/14
25. Sond.
Rom. 10/17.
1 Pe. 1. 22. 23
l Genes. 17/11
Exod. 12. 13
ende 13/16
Mat. 3/11
eñ 28/19/20
Act. 2/38.
ende 8/37
ende 22/16. Rom. 4. 11. 1 Cor. 11. 25. 26. Tit. 3. 5. 1. Pet. 3. 21.

op dat hy ons door tghebruycken der seluen de belofte des Euangelij dies te beter te verstaen gheue ende verseghele: Namelijck / dat hy ons van weghen des eenighen Slachtoffers Christi aent Cruys volbracht / vergheuinge der sonden / ende dat eeuwich leuen upt ghenaden schenct a.

a Gen.17/11. Rom.4.11. Deut.30.6 Leuit.6.25 Esai.6.6.7. Ezech.20.12.

67. Vra. Sijn dan beyde dat Woordt ende de Sacramenten daer henen gherecht / ofte daer toe verordent / datse ons gheloone op de offerhande Jesu Christi aent Cruys / als op den eenighen gront onser salicheyt wijsen?

Ant. Jacse toch: Want de heylighe Gheest leert ons inden Euangelio / ende versekert ons door de Sacramenten / dat onse volcomene salicheyt in de eenighe offerhande Christi staet / die door ons aent Cruys gheschiet is b.

b Joan. 6.51. 1.Cor.2.2 Rom.6.3. 1.Cor.11.25. 26. Gal.3.27. Col.2.11.12. 13.14.

68. Vra. Hoe veel Sacramenten heeft Christus in den nieuwen verbonde / ofte Testamente ingheset?

Ant. Twee / namelijck de heylighe Doop / en dat heylich Auondtmael.

Van den heylighen Doop.

26. Sond.

69. Vra. Hoe werdt ghy inden heylighen Doop vermaent ende versekert / dat de eenighe offerhande Christi aen tCruys geschiet / v te goede coemt?

Ant. Alsoo dat Christus dit uytwendich water bat beuolen / ende daer by toeghesept heeft c / dat ick so sekerlijck met sijnen bloede ende Geest vander onreynicheyt mijner Sielen / dat is / van alle mijne sonden / soo waerachtich ghewasschen ben / als ick uytwendich met den water (dwelck de onsuyuerheyt des vleesches pleech wech te nemen) ghewasschen ben d.

c Matt.3.11. Mat.28.19. Marc.16.16 Act.2.38. Rom.6/3.

d Marc.1.4 Luc.3/3 Rom.6/3 1 Pet.3/21.

70. Vra. Wat is dat / Met den Bloede ende Gheest Christi ghewasschen te zijn?

Ant. Het is vergeuinghe der sonden van Godt upt genadē hebben om des bloets Christi wille / welck

welck hy in sijne offerhande aent cruys voor ons uytgestort heeft a. Daer nae oock door den heylighen Geest vernieuwet/ ende tot lidtmaten Christi gheheylighet zijn / op dat wy hoe langer hoe meer der sonden afsterven/ende in een Godsalich onstraffelijck leven wandelen b.

a Ezech.36 25/26. Zach.13/1 Heb.12/24 1 Pet.1.2 Apoc.1.5 ende 22.14. b Joan.1.33 ende 3.5 Rom.6.4 1 Cor.6.11. ende 12.13. Col.2/11/12. Phil.3.3.

71. Vra. Waer heeft ons Christus toegesept/ dat hy ons soo sekerlijck met sijnen bloede ende Gheest wasschen wil/ als wy met den Doopwater ghewasschen werden?

Ant. In de insettinghe des Doops / welcke alsoo luydet: Gaet henen, leeret alle volcken, hen Doopende in den Name des Vaders, ende des Soons, ende des heylighen Geestes c. Wie daer gelooven sal ende gedoopt sal worden, die sal salich werden. Maer wie niet geloovẽ sal, die sal verdoẽt worden d, Dese beloftenis wert oock verhaelt/ daer de schrift den Doop dat badt der wedergeboorte e, ende de afwasschinge der sondẽ noemt f.

c Mat.28/19 d Mar.16/16. e Tit.3.5 f Act.22.16.

72. Vra. Is dan dat uyterlijck waterbadt de afwasschinghe der sonden selve?

Ant. Neent g: Want alleen dat bloet Jesu Christi ende de heylighe Geest reynicht ons van allen onsen sonden h.

27. Sond.

g Matt.3.11 Ephes.5/26. 1 Pet.3.21. h 1 Cor.6.11. 1 Joan.1.7 Heb.9.14

73. Vra. Waerom noemt dã de heylige Geest/ den Doop dat badt der wederghebooꝛte/ ende de afwasschinghe der sonden?

Ant. Godt en spreeckt alsoo niet sonder groote oorsaecke / Namelijck / niet alleen om ons daer mede te leeren dat ghelijck de onsuyverheyt des lichaems / door t'water alsoo oock onse sonden door dat bloedt ẽ den Geest Jesu Christi/ wech genomen worden i. Maer veel meer/ dat hy ons door dit Goddelijck pant ẽ waerteeken wil versekeren/ dat wy so warachtelijck van onsen sonden inwendich gewasschen zijn/ als wy uytwendich met water gewasschen worden k.

i Psalm.51.9 1 Cor.6.11 Hebr.9.13.14. Apoc.1.5. ende 7.14 k Marc.1/4. ende 16/16 Actor 22.16 Gal.3.27.

74. Vra. Salmen oock de ionghe kinderen Doopen?

Ant. Jaet: Want midts dien sy alsoo wel als de volwassene/int verbont Gods/ende in zijn ghemeynte begrepen zijn a/ ende dat hen door Christi bloet de verlossinghe van den sonden b/ ende den heylighen Gheest/ die dat gheloove werckt/ niet weynigher als den volwassenen toeghescyt werdt c/ soo moetense oock door den Doop/ als door dat teecken des verbonts/der Christelijcker Kercken inghelijft/ ende van den kinderen der ongheloovighen/ onderscheyden worden d: ghelijck int oude verbont ofte Testament/ door de besnijdinge geschiet is e/ voor de welcke/ int nieuwe verbont/ de Doop inghesett is f.

a Gen. 17/7 Eze. 16. 20. 21 Act. 2. 39 Rom. 11/16 1 Cor. 7. 14 Esa. 49/22 Joel. 2/16 Eph. 5/25/26 b Mat. 19/14 Marc. 10. 14. c Esaie 44. 3 Psalm. 22/11 Jerem. 1, 5. Luc. 1/14/15 Act. 2/39. d Act. 2/39 ende 10. 47 1 Cor. 12. 13 Gal. 3/27 1 Cor. 7/14. e Gen. 17/14 ende 34/14 Jud. 14/3 Ephes. 2/11. 12 f 1 Cor. 10/2 Colos. 2. 11. 12. 13.

Van den H. Auondtmale onses Heeren Iesu Christi.

28. Sond.

75. Vra. Hoe wert ghy in den heyligen Nachtmaele vermaent en versekert dat ghy aen de eenige Offerhande Christi aen t'Cruys volbracht/ ende aen al zijn goet/ ghemeenschap hebt?

Ant. Also/ dat Christus my ende allen gheloovighen/ tot sijner ghedachtenis/ van dit ghebroken Broot te eten/ ende van desen Drinckbeker te drincken/ bevolen heeft/ ende daer toe oock beloeft g: Eerstelijck/ dat zijn lichaem soo sekerlijck voor my aen tcruys gheoffert ende ghebroken/ ende zijn bloet voor my vergoten sy/ als ick met ooghen sie/ dat dat Broodt des HEEREN my ghebroken/ ende de Drinckbeker my mede ghedeylt werdt. Ende ten anderen/ dat hy selve mijne Siele met sijnen Ghecruysten Lichaeme/ ende vergotenen Bloede/ soo sekerlijck tot den eeuwighen leven spijst ende laeft/ als ick dat Broot/ ende den Drinckbeker (als sekere waertekenen des Lijfs en Bloets Christi) uyt des Dienaers handt ontfanghe/ ende mondelijck gheniete.

g Matt. 26/ 27. 28. Marc. 14/22 23/24 Luc. 22/19. 20 1 Cor. 10. 16 17. ende 11/23. 24 25. ende 12/13.

76. Vra. Wat is dat te segghen/ het ghecruyste lichaem Christi eten/ ende zijn vergoten Bloedt drincken?

Ant. Het is niet alleen met een gheloovich herte/

te / dat gantsche lijden ende steruen Christi aennemen / ende daer door vergheuinge der sonden / ende dat eeuwich leuen verkrijgen a: Maer oock daer beneuen / door den heylighen Gheest / die tsamen in Christo ende in ons woonet / also met zijnen heylighen lichaeme / hoe langher hoe meer vereeniget werden b / dat wy / al ist dat Christus in den Hemel is c / ende wy op der aerden zijn / nochtans vleesch van zijnen vleesche / ende been van zijnen beenen zijn d / ende dat wy van eenen Gheest (als gheleden eens Lichaems van eener sielen) eeuwichlijck leuen en geregiert werden e.

a Joan. 6/35. 47. 48. 51. 53 54.
b Joan. 6/55 56
Eph. 3. 16. 17
1. Joan. 3. 24 ende 4. 13
Rom. 8/9
c Act. 1. 9. 11. ende 3. 21
1. Cor. 11/26
d Ephes. 5 29 30. 32.
1 Cor. 6/15. 17/19.
e Joan. 6/56 57. en 14. 23. ende 15. 4/5
Gal. 2. 20
Eph. 4. 15/16 ende 3. 16. 17

77. Vra. Waer heeft Christus beloeft / dat hy de gheloouighe so sekerlijck also met zijnen Lijue ende Bloede wil spijsen en lauen / als sy van desen ghebrokenen Broode eten / ende van desen Drinckbeker drincken?

Ant. In de insettinge des Avontmaels / welcke alsoo luydet f: Onse Heere Iesus inder nacht doe hy verraden werdt, nam dat Broot, danckte ende brack het ende seyde: Nemet, etet, dat is mijn Lijf, dat voor v gebroken werdt, Sulcks doet tot mijner ghedachtenis.

f Math. 26 26. etc.
Mar. 14. 22. etc.
Lu 22/19. etc.
1. Cor. 11/23. etc.

Desghelijcken oock den Drinckbeker, nae den Auondtmale, ende seyde, Dese drinckbeker is dat nieuwe verbondt oft Testament in mijnen Bloede g, sulcks doet, so dickwils als ghy het drincken sult, tot mijner ghedachtenisse h. Want so dickwils als ghy van desen Broode eten sult, ende van desen Drinckbeker drincken, so vercondicht den doot des Heeren tot dat hy comt. Dese toesegghinge wert oock verhaelt door den heylighen Paulum / daer hy spreeckt i: De Drinckbeker der Dancksegghinghe, met welcken wy danckseggen, is hy niet de Ghemeynschap des Bloets Christi? Het Broot dat wy breken, is dat niet de Gemeynschap des lijfs Christi? Want een Broot ist, so zijn wy veel een Lichaem, mits dien wy alle eenes Broots deelachtich zijn.

g Exod. 24. 8
Heb. 9/20. 22 22. 23.
h Exod. 13. 9
i 1. Cor. 10. 16 17.

29. Sond. 78. Vra. Werdt dan uyt Broodt ende Wijn dat wesentlijck lichaem ende bloedt Christi?

Ant. Neent; Maer ghelijckerwijs dat Water in den Doop / niet in dat Bloedt Christi verandert werdt / noch de afwasschinghe der sonden selue is (daer van het alleen een Goddelijck waerteecken ende versekeringhe is:) Alsoo en werdt oock dat broot int Nachtmael niet dat lichaem Christi selue / hoe wel het na de aerdt ende eygenschap der Sacramenten a / dat lichaem Christi Jesu ghenaemt wert b.

a Gen.17.10. 14.19. Exod.12.27. 43.48. ende 13/9. Act.7.8 Exod.24/8. ende 29/36. Leuit.16.10 ende 17.11 Esai.6/7 Act.22.16 Tit.3/5. 1.Pet.3.21 1.Cor.10.1.2. 3.4. en 11.26 27.28. b Mat.26.29 Marc.14/24 Lu.22.19/20 c 1 Cor.10.16 d Joan.6/51. 55. e Joan.15/4. Eph.5/30.32 f 1 Co/.10.16 17. g Rom.5/9 18.19. ende 8/1.2

79. Vra. Waerom noemt dan Christus dat Broodt zijn lijf, ende den Drinckbeker zijn Bloet, ofte dat nieu verbont door zijn Bloedt, ende Paulus / de gemeenschap des Lijfs ende Bloets Christi c?

Ant. Christus en spreect also niet sonder groote oorsake. Namelijck / niet alleen om ons daer mede te leeren / dat ghelijck als Broot ende Wijn dit tijdelijck leuen onderhouden / alsoo sy oock zijn ghecruyste lichaem en zijn vergoten Bloedt de waerachtighe spijse ende dranck daer door onse Sielen ten eeuwighen leuen ghevoet werden d / maer veel meer om ons door dese sichtbare teeckenen ende panden te versekeren / dat wy soo waerachtichlijck zijns waren Lichaems ende Bloedts door de werckinghe des heyligen Geestes deelachtich werden e / als wy dese heylige waerteekenen met den lichamelijcken monde tot sijner ghedachtenis ontfanghen f / ende dat al zijn lijden ende gehoorsaemheyt soo sekerlijck onse eygen sy / als hadde wy selue in onse eygene persoonen alles gheleden / ende God voor onsen sonden ghenoech ghedaen g.

30. Sond. 80. Vra. Wat onderscheydt isser tusschen dat Auontmael des HEEREN ende de Paepsche Misse?

2 Co.5/15.21 Gal.2/20 Col.2/13.14

Ant. Dat Auontmael des HEEREN betuyeht ons / dat wy volcomene vergheuinghe aller onser sonden hebben / door de eenighe offer-

handt Jesu Christi / die hy selue eenmael aent Cruys volbracht heeft a / ende dat wy door den heylighen Gheest Christo werden inghelijft b / die nu na sijne menschelijcke natuere niet op der aerden / maer in den Hemel is ter rechterhandt Gods zijns Vaders c / ẽn wil daer van ons aenghebeden zijn d. Maer de Misse leert / dat de leuende ende de dooden niet door dat lijden Christi vergheuinghe der sonden hebben / ten sy dat Christus noch daghelijcks voor de selue van den Mispriesteren gheoffert werde / ende dat Christus lyflyck onder de ghestalte des Broots ende Wijns sy / ende daerom oock daer in moet aengebeden werden e. Ende alsoo is de Misse in den grondt anders niet dan een verloocheninghe der eenigher offerhande ende lijdens Jesu CHRISTI / ende een veruloeckte afgoderije.

81. Vra. Voor wien is dat Auondtmael des HEEREN inghestelt?

Ant. Voor de ghene die hen seluen van weghen haerer sonden mishaghen / ende nochtans vertrouwen / dat de selue hen om Christus wille vergheuen sijn / ende dat oock de overblijuende swackheyt met zijn lijden ende steruen bedeckt sy / begheeren oock hoe lancks hoe meer haer gelooue te stercken / ende haer leuen te beteren f. Maer de ypocriten / ende die hen niet met waren herten tot Godt en bekeeren g / die eten ende drincken hen seluen het oordeel h.

82. Vra. Salmen oock die tot desen Auondtmaele laten comen die hen met haere bekentnis ende leuen / als ongheloouighe ende godloose menschen aenstellen?

Ant. Neent: Want alsoo werdt dat verbont Gods ontheylighet / ende zijnen toorn ouer de gantsche ghemeynte verweckt i. Daerom is de Christelijcke Kercke schuldich / nae de ordeninge Christi ende zijner Apostelen / sulcke (tot dat sy beteringhe haers leuens bewijsen) door de Sleutelen des Hemelrijcks / uyt te sluyten k.

a Heb. 7, 27 ẽn 9.12.26.28 end e 10.19 12.14. Joan. 19/30 Matt. 26/28 Luc. 22/19.20 b 1 Cor. 6/17 ende 10/16 ende 12/13 Joan. 15/1. tot 5. Eph. 5/30/32 c Heb. 1.3 ende 8/1 ẽn 10/12.13 Act. 1/11 ende 3.21 d Joan. 4.21 22.23 ende 20/17 Luc. 24/52 Act. 7/55.56. Col. 3.1 Phil. 3/20 1 Thes. 1/10 e In Canone Misse. Item de Consf. Dist. 2. f Num. 2/6. 2 Par. 31.18 Psal. 15/1. etc. ẽn 24/1. etc. 2 Cor. 6/14 tot 18. ende 13/5.6 Phil. 3/9. tot 15. Jacob. 1/28. 1 Joa. 2/3/4. 5.6. g Tit. 1/16 h 1 Cor. 10/22 ẽn 11/28/ etc. i 1 Cor. 11/20 34. Esai. 1/11.12 etc. 66.3 Jer. 7/21. etc. Ps. 50.60. etc. k Leui. 13.46. Nu. 12/14/15 Matth. 22.12 11.12.

83. Vra. Wat zijn de Sleutelen des Hemelrijcks?

31. Sond.

Ant. De vercondinge des heylighen Evangeliums a/ ende den Christelijcken Ban/ oft uytsluytinghe uyt de Christelijcke gemeynte b/ door welcke twee stucken dat Hemelrijck den gelovighen opghedaen/ ende den ongheloovighen toegesloten wert.

a Mat.16/19 Johan.20.23
b Matt.18 15.tot 19.

84. Vra. Hoe werdt dat Hemelrijck door de predikinghe des heylighen Evangelij ontsloten ende toegheslotē?

Ant. Alsoo/ als achtervolghende tbevel Christi/ allen ende yegelijcken gheloovighen vercondighet ende opentlijck betuycht wort/ dat hen (so dickwils als sy de beloftenis des Evangelij met waren geloove aennemen) waerachtichlijck alle hare sonden/ van God/ om de verdienste Christi wille vergheven sijn: Daer teghen/ allen ongheloovigen/ ende die hen niet van herten bekeeren/ vercondicht ende betuycht werdt/ dat de toorn Godts/ ende de eeuwighe verdoemenis op hen ligt/ soo langhe als sy hen niet en bekeeren c/ naevolghende welcke ghetuyghenis des Evangelij/ God beyde in desen eñ in den toecomenden leven oordeelen wil d.

c Esa.3/ 10/11 Hab.2/4 Joan.20/21 tot 24. Matt.16.19.
d Mat.16.19 Joan.3/36 ende 20/23 2 Thes.1.8.9

85. Vra. Hoe werdt dat Hemelrijck toegheslo-ten/ ende ontsloten/ door den Christelijcken Ban?

Ant. Also/ Als achtervolghende tbevel Christi/ de ghene die onder den Christelijcken name/ onchristelijcke leere/ ofte leven voeren/ naer dat sy etlijckmael broederlijck vermaent zijnde van haren dwalinghen ende schandelijcken leven niet afstaen willen/ der ghemeynte (ofte den ghenen die vander ghemeynte daer toe verordineert sijn) aenghebracht werden. Ende so sy nae de vermaninghe niet en vraghen van henluyden/ (door tverbieden der Sacramenten) uyt de Christelicke ghemeynte/ ende van God selve/ uyt den Rijcke Christi ghesloten werden e. Ende wederom als lidtmaten Christī ende sijner ghemeynten aenghe-

e Mat.18/15 16.17.18. 2.Par.19/8 tot 11. Act.15.2.4.6 Rom.12.8 1 Cor.12.28. 1.Tim.5/17 2 Th.3.14.15 1 Cor.5.3.4. 5.etc. f Epis. Joan. 10.11.

aenghenomen/ so wanneer sy warachtighe betersinghe belouen ende bewijsen a.

a Luc. 15/18. etc. 2 Cor. 2/6. 7. 8. 10. 11. 2. Thes. 3/15.

Dat derde deel.

Van der danckbaerheyt.

32. Sond.

86. Vra. Aenghesien wy uyt onser ellendicheyt/ sonder eenighe onse verdienste alleen uyt ghenaden/ door Christum verlost sijn/ waerom moeten wy dan noch goede wercken doen?

Ant. Daerom dat Christus nae dat hy ons met zijnen Bloede ghecocht/ ende vry ghemaeckt heeft/ ons oock door sijnen heylighen Gheest/ tot sijnen euēbeelde vernieuwet/ op dat wy ons met onsen gantschen leuen Gode danckbaer voor die groote weldaden bewijsen b/ ende hy door ons ghepresen werde c/ Daer nae oock dat elck by hem selfs sijns gheloofs uyt den vruchten versekert sy d/ Eñ dat door onsen godsaligen wandel onsen naesten oock Christo gewonnen werde e.

b Psal. 116. 12. 13. etc. Rom. 6. 13. ende. 12. 1. 2. 1. Pet. 2. 5. 9. 10. 1. Cor. 6. 19. 20. c Math. 5. 16. 1. Pet. 2. 12. d Mat. 7. 17. Gal. 5. 6. 22. 24. 2. Pet. 1/10. e Rom. 14. 19. Ephes. 4. 29. 1. Thes. 5. 11. Heb. 10. 24. 1. Pet. 3. 1. 2.

87. Vra. Connen dan die niet salich werden die in haren godloosen ondancbaren leuē voortvarende/ hen tot God niet en bekeeren?

Ant. In gheenderley wijse/ want de schrift segghet: dat gheen Oncuyssche/ Afgoden dienaer/ Echtbreker/ Dief/ Gierighe/ Dronckaert/ Lasteraer/ noch Roouer/ noch dierghelijcke/ dat Rijcke Gods beeruen sal f.

f 1. Cor. 6. 9. 10. Ephes. 5. 5. 6. 1. Ioan. 3. 14. 15/

33. Sond.

88. Vra. In hoe veel stucken bestaet de waerachtighe bekeeringhe des menschen?

Ant. In twee stucken. In de afsteruinghe des ouden/ eñ in de opstandinghe des nieuwen mensches g.

g Psal. 34/15 Esai. 1. 16/ 17 Amos 5. 14. 15 Rom. 6/ 4. 5. 6 ende 8. 6/ 10 1 Cor. 5/7 Ephes. 4 22. 23/ 24 Col. 3/ 5. 6. 8 9. 10.

89. Vra. Wat is de afsteruinghe des ouden mensches?

Ant. Het is een hertelijck leetwesen/ dat wy God door onse sonden vertoornt hebben/ ende de selue hoe langher hoe meer haten ende vlien h.

h Psal. 51/3/ 4. etc. Ioel/ 2. 13. Luc. 15/17/ tot 21. Rom. 8. 13. ende 12/9 2 Cor. 7/ 9. 10. 11.

90. Vra. Wat is de opstandinge des nieuwen menschens?

Ant. Het is een hertelijcke vreucht in God door Christum a/ende eenen ernstighen lust ende liefde na den wille Gods/ in allen goeden wercken te leuen b.

91. Vra. Maer wat zijn goede wercken?

Ant. Alleen die uyt waren ghelooue c/ na de Wet Gods d/ alleen hem ter eeren gheschieden e/ Eñ niet die op ons goetduncken ofte menschen insettingen gegront zijn f.

92. Vra. Hoe luydet de Wet des HEEREN?

Ant. God sprack alle dese woorden,

Exod. 20. vers. 2. Deut. 5. vers. 6.

a Psal. 16/9 ende 32. 11. ende 51/10. Esai. 25/9 ende 35/10 ende 57/15 Act. 16/34 Rom. 5. 1. ende 14/17
b Psal. 101. 2. eñ 119. etc. Rom. 6/10. 11 Gal. 2/19. 20 1 Pet. 4/2. 6 etc.
c Rom 14. 23 Heb. 11/6. etc.
d Deut. 4. 1/2 1 Sam. 15/22 Ephes. 2/10.
e 1 Cor. 10/31
f Deut. 11/32 ende 12/32. Ezech. 20/18 19. Esa. 29/13 Matth. 15/9.

Dat eerste Ghebodt.

ICk ben de Heere dijn God, die dy uyt Egypten landt uyt den diensthuyse gheleyt hebbe, Ghy en sult gheen ander Goden voor mijn aenghesicht hebben.

Dat tweede.

Ghy en sult dy gheen Beeldt, noch gheen ghelijckenis maken, noch van tgene dat bouen in den Hemel is, noch van tghene dat onder op der aerden is, noch van tgene dat in't water onder de aerde is. En buyght dy voor die niet, noch en dientse niet: want ick ben de HEERE dijn God, sterck ende yuerich, die de misdaet der Vaderen besoecke aen den kinderen, tot in dat derde ende vierde lidt der gener die my haten, ende doe barmherticheyt aen veel duysenden der gener die my lief hebben, ende mijne geboden houden.

Dat derde.

Ghy en sult den Name des HEEREN dijns Gods niet te vergeefs oft lichtueerdelick gebruycken: want de HEERE en sal hem niet onschuldich houden, die sijnen Name misbruyckt.

Dat vierde.

Sijt ghedachtich des Sabbathdaechs, dat ghy dien

dien heylighet. Ses daghen sult ghy arbeyden, ende alle dijn werck doen. Maer de seuenste dach, is de Sabbath des HEEREN dijns Gods: Dan sult ghy gheen arbeyt doen, noch dijn Sone, noch dijne Dochter, noch dijn knecht, noch dijne dienstmaecht, noch dijn vee, noch dijn vremdelinck die in dijner Stadtpoorten is: Want in ses daghen heeft de HEERE Hemel ende Aerde ghemaeckt, ende de Zee, ende al datter in is, ende hy rustede den seuensten dach. Daerom seghende de HEERE den Sabbath dach, ende heylichde den seluen.

Dat vijfde.

Ghy sult dijn Vader ende dijne Moeder eeren, op dat ghy langhe leeft inden lande, dat dy de HEERE dijn God gheeft.

Dat seste.

Ghy en sult niet dooden.

Dat seuenste.

Ghy en sult niet Echtbreken.

Dat achste.

Ghy en sult niet stelen.

Dat neghende.

Ghy en sult gheen valsch ghetuygenis spreken tegen dijnen naesten.

Dat thiende.

Ghy en sult niet begheeren dijnes naesten huys, ghy en sult niet begeeren dijnes naesten wijf, noch sijnen knecht, noch sijn dienstmaecht, noch sijnen osse, noch sijnen ezel, noch eenich dinck dat dijn naeste heeft. 34. Sond.

93. Vra. **Hoe werden dese thien gheboden gedeylt?**

Ant. In twee tafelen a/ daer van de eerste met vier gheboden leert/ hoe wy ons teghen God sullen houden. De andere met ses geboden/ wat wy onsen naesten schuldich sijn b.

a Exod. 34/4. Deut. 4/13 ende 10/3. 4

b Mat. 22/37 38/39.

94. Vra. **Wat ghebiet Godt int eerste Ghebodt?**

Ant. Dat ick/ so lief als my mijner Sielen salicheyt

lichept is/ alle Afgoderije a toouerije/ waersegghinge/ superstitie of vp gheloove b/ aenroepinghe der heyligen/ofte ander Creatueren c/mijde ende vliede. Ende den eenigen waren God recht leeren kennen d/hem alleen vertrouwe e/ In aller ootmoedichept f ende lijtsaemhept/ my hem onderwerpe g/ van hem alleē alles goets verwachte h / hem van gantscher herten lief hebbe i/ vreese k/ende eere l. Alsoo dat ick eer alle Creaturen afgae eñ varen late/ dan dat ick inden allerminsten tegen sijnen wille doe m.

95. Vra. Wat is Afgoderije?

Ant. Afgoderije is inde plaetse des eenighen waren Gods/die hem in sijn woort geopenbaert heeft /ofte beneuen den seluen/ yet anders versieren ofte hebben/daer op de mensche zijn vertrouwen settet n.

96. Vra. Wat heyscht God int tweede Ghebodt?

Ant. Dat wy God in gheenderley wijse afbeelden o/noch op gheen ander wijse vereeren/dā hy in zijn woort beuolen heeft p.

97. Vra. Machmen dan gantschlijck gheen beelden maken?

Ant. God en can noch en mach in gheenderley wijse afghebeeldet werden q. Maer de Creatueren/al ist datse connen afghebeeldet werden/ soo verbiet doch God haer beeldenisse te maken / eñ te hebben om die te vereeren/ oft God daer door te dienen r.

98. Vra. Maer soudemen de beelden in den Kercke/ als boecken der leecken niet moghen lijden?

Ant. Neen't: Want wy en moeten niet wijser zijn dan God/de welcke zijne Christenē/niet door stomme beelden s/ maer door de leuendighe ver-

a 1.Cor.6/9 10. ende 10/7.14 b Leui.19/31 De.18/10.11 c Psal.50/15 Mat.4/10 Apoc.19/10 ende 22/8.9 d Joan.17/3 Col.3/10 e Jer.17.5.7 f 1.Pe.5/5.6 g Heb.10/36 Col.1/11 Rom.5/3.4 1 Cor.10/10 Phil.2/14 h Psal.104. 27.tot 31 Esai.45.7 Jac.1.17 i Deut.6.5 Matt.22/37 k Deut.6/2 Psal.111.10 Pro.1/7 Mat.10/28 l Deu.10.20 Matth.4/10 m Mat.5.29 30. ende 10/37. 38.39. Act.5/29 n 1.Par.16. 26. Gal.4/8 Ephe.2/12 Joan.5.33 1 Joan.2.23 ende 2.Epi.9. Matt.6/24

35. Sond.

Mat.6.24 Ephes.5/5 2 Par.16.12 Phil.3/19. o Deut.4/15 16.etc. Esaie 40/18.etc. ende 46/5.etc. Act.17/29. Rom.1/23. p Deut.12.30/31.31. 1 Sam.15/23. Matt.15/9. q Deut.4/15. Esaie.40.12/18.etc. ende 66/1. Act.7/49. 1.Tim.1/17.ende 6.16. r Exod.23/24.eñ 34.13.14. Num.33/52. Deut.7.5.ende 12/3.ende 16/22.ende 27/15. 2 Reg.18/4. s Jere.10/8. Abac.2/18.19.

condighe zijns Woordts wil onderwesen heb- a Esa.8/20
ben a. Luc.16/29 Rom.10/17.

99.Vra. Wat wil dat derde Ghebodt? 36. Sond.

Ant. Dat wy niet alleen met vloecken b/ oft Gal.3/1.2
met valschen eede c/ maer oock met onnoodich 2Ti.3/16/17
sweeren d/ den Naeme Gods niet en lasteren/ 2 Petr.1/19
noch mis bruycken noch ons met onsen stilswij- b Leu.24/11 etc.
ghen ende toesien / sulcker schrickelijcker sonden c Leu.19/12
deelachtich maken. Daerteghen / dat wy den d Mat.5/37. Iac.5/12
heylige Name Gods/ anders niet dan met vree- e Esa.45/23
se ende eerbiedinge gebruycken e/ op dat hy van f Mat.10/32 en Rom.10.9
ons recht ende volstandelijck bekent f/ aengeroe- 10.
pen g/ ende in allen onsen woorden ende wercken g 1.Tim.2/8
ghepresen werde h. Ps.50.15.16 h Rom.2/24

100.Vra. Ist dan so groote sonde/ Gods Na- Col.3/16.17
me met sweeren ende vloecken te lasteren/ dat 1 Tim.6/1 i Leuit.5.1
Godt hem oock ouer die vertoornt/ die soo veel Ephes.5/11.
als hem mogelijck is/ dat vloecken ende sweeren k Leui.24/15. 16.
niet en helpen weeren ende verbieden?

Ant. Jaet ghewisselijck i. Want daer en is l Exod.22.10. 11.
geen grooter sonde/ noch die God meer vertoornt/ Deut.6.13 ende 10/20
dan de lasteringhe zijns H. Naems. Daerom hy 1 Reg.8.31.
oock de selue met der doot te straffen beuolen Nehe.13/25.
heeft k. Esai.19.18. ende 48.1

101.Vra. Maer machmen oock Godsalichlick 37. Sond.
by den Naeme Godes eenen eedt sweeren? Jerem.4.2.

Ant. Jaet/ Als het de Ouerheyt van haren m Genes.21. 24. en 31.53.
onderdanen oft andersins oock de noot door- Ios.2/12. en
dert/ om trouwe ende waerheyt daer door te be- 7.19/ en 9/15.
vestighen / ende dat tot Godes eer ende des 1.Sa.24/22. 2.Sam.3/35
naesten salicheyt: Want suck eedtsweeren is in 1.Re.1.29.30
Gods Woort ghegrondet l/ ende daerom oock Rom.1.9 2.Corin.1.23
van den heylighen in den Ouden ende Nieuwen Heb.6.16
Testamente recht ghebruyckt gheweest m. Apoc.10.5.6

102.Vra. Machmen oock by den heylighen n Josue.23/7 Jerem.5/7.
of by eenige ander Creatueren eenen eedt sweeren? ende 12/16

Ant. Neent n: Want eenen rechten eedt swee- Sophon.1.5 o Jere.17/10
ren/ is God aenroepen/ dat hy als die alleen dat 1.Reg.8/39
herte kennet o/ der waerheyt ghetuyghenis wil Psal.94/9. 10.11.
gheuen/ ende my straffe indien ick valschelijck Hebr.4/13

sweere

ſweere a/ welcke eere gheene creatuere toebe-
hoort b.

103. Vra. Wat ghebiedt God int vierde Ghe-
bodt?

Ant. Eerſtelijck/ dat den kercken dienſt of-
te het Predick-ampt/ ende de Scholen onder-
houden werden c: ende dat ick inſonderheyt op
den Sabbath/ dat is op den ruſtdach d/ tot der
Ghemeynte Gods neerſtelijck come e/ om Gods
woort te hooren f/ de Sacramenten te ghebruyc-
ken g/ God den HEERE opentlijck aen te roe-
pen h/ ende den armen Chriſtelijcke hantreyckin-
ghe te doen i. Ten anderen/ dat ick alle de dagen
mijns leuens/ van mijnen booſen wercken viere/
den HEERE door zijnen Geeſt in my wercken
late k/ ende alſo den eeuwighen Sabbath in de-
ſen leuen aenuanghe l.

104. Vra. Wat wilt God int vijfde Ghebodt?

Ant. Dat ick mijn Vader ende Moeder/ ende
alle die ouer my geſtelt zijn/ alle eere/ liefde/ ende
trouwe bewijſe/ ende my harer goeder leere ende
ſtraffe met behoorlijcker ghehoorſaemheyt on-
derworpe m/ Ende oock met hare ſwackheyt eñ
gebrecken gedult hebbe n/ aengeſien het God be-
lieft ons door hare handt te regieren o.

105. Vra. Wat heyſſchet God in't ſeſte Ghe-
bodt?

Ant. Dat ick mijnen naeſten noch met ghe-
dachtẽ noch met woorden/ oft eenich gelaet/ veel
weyniger met der daet/ door my ſeluen ofte door
andere onteere/ hate/ quetſe/ ofte doode p/ Maer

a 2 Cor. 1/23.
38. Sond.
b Joſue 7/19.
Matt. 5/34.
35. 36.
c Gen. 47. 22.
Nu. 18/8. etc.
2. Par. 31/3. 4
Agge. 1. 2. 3
etc.
Mal. 1/7/8. 9
13. 14
eñ 3. 8. 9. 10. 11
Nehe. 13. 10
11. 12/13.
2 Reg. 2/5. 15
1. Ti. 3/1. etc.
ende 4. 13.
ende 5/17
2 Tim. 2/2
ende 3/15
Tit. 1/5
39. Sond.
1 Cor. 9. 11.
13. 14.
Gal. 6. 6.
d Exod. 20/8.
9. 10. 11
ende 31. 13.
tot 18.
Num. 15/32
tot 37.
Nehe. 13/15.
tot 23.
Je. 17/21. 22
Eze. 20/12/13
e Pſal. 27/4. 5
eñ 40. 10. 11
ende 42/5
ende 68/27
ende 84/2. etc.
ende 122/1. 2/etc. Act. 1/14. 15. ende 2/42. 46. ende 12. 12. Heb. 10. 25.
f Luc. 4/16. tot 23. Act. 13/7. 14/15. ende 14/1. 21. ende 16/13. 14. ende
28. 4. 1 Cor. 14. 19/29. 31. g Lu. 7. 29/30. Act. 2/42. ende 20. 7. 1 Cor. 11
33/34. h Act. 4/24. eñ 12/12. 1. Cor. 14. 16. 1 Tim. 2/1. 2. 3. 8. 9. i Exod.
23. 15. eñ 34. 20. Deut. 16/16. Luc. 21. 1. 2. 3. 4. Rom. 15/26. 27. 1 Cor.
16. 2. 2 Cor. 8. 7. 1. etc. eñ 9. 1. etc. k Eſa. 58. 13. 14. Gal. 5. 16/ etc. l Eſa. 66/
23. Heb. 4/3. m Exod. 21. 17. Pro. 1/8. eñ 4. 1. eñ 15/20. eñ 20. 20. Ro. 13
1. etc. Eph. 6. 1/2. 5. etc. Col. 3/22. 23. 24. n Gen. 9. 24. 25. 26. Pro. 23.
22. 1 Pet 2. 18. o Matth. 22. 21. Rom. 13. 1. 2. etc. Epheſ. 6/4. 9. Col. 3/
9. 21. p Gen. 4/5. 6. 8. Mat. 5/21. 22. ende 26. 52.

Dat

dat ick alle wraeckgiericheyt aflegge a/ Oock my seluen niet en quetse/ of moetwillichlijck in eenich gheuaer begheue b. Daerom oock de Ouerheyt dat sweerdt draecht/ den dootslach te weeren c.

106. Vra. Maer dit Gebodt schijnt alleen van het dootslaen te spreken?

Ant. God verbiedende den dootslach/ leert ons dat hy de wortel des dootslachs/ (als nijt d/ haet e/ toorn ende wraeckgierichevdt f/) hatet: eñ sulcks alles voor eenen dootslach houdet g.

107. Vra. Maer is dat ghenoech/ dat wy onsen naesten alsoo't voorsept is niet en dooden?

Ant. Neen't: Want God verbiedende den nijdt/ haet ende toorn/ ghebiet dat wy onsen naesten liefhebben als ons seluen h/ ende tegen hem ghedult/ vrede/ sachtmoedicheyt i/ barmhertic-heyt k/ ende alle vriendelickheyt l/ bewijsen: zijn schade so veel als ons mogelijck is/ af keeren m/ ende oock onsen vyanden goet doen n.

108. Vra. Wat leert ons dat seuenste Ghebodt?

Ant. Dat alle oncuysheyt van God veruloect is o/ ende dat wy daerom de selue van herten vyandt zijnde p/ cuysch ende tuchtelijck leuen moeten q/ het sy in den heyligen Houwelijcken staet/ of buyten den seluen r.

109. Vra. Verbiedt God in desen geboden niet meer dan Echtbreken/ eñ diergelijcke schanden?

Ant. Dewijl ons lijf ende Siele tempelen des Heylighen Geestes zijn/ so wil hy dat wijse beyde suyuer ende heylich beware s/ daerom verbiet hy alle oncuysche daden/ ghebeerden/ woorden t/ gedachten/ lusten v/ ende wat den mensche daertoe trecken can x.

a Rom. 12. 19. Mat. 5/25. 44. eñ 18. 35. Ephes. 4. 26. b 1. Sa. 31. 4. 40. Sond. Prou. 22. 3. ende 27/12. Math. 4. 7. eñ 10. 17. 23. Col. 2. 23. c Genes. 9. 6. Exod. 21. 12. 14. Matt. 26/52. Rom. 13. 4. d Rom. 1. 29. e 1. Jo. 2. 9. 11. f Gen. 4. 5/6. Mat. 5/22. Gal. 5. 20. Jac. 1. 20. Matth. 5/38. 39. Ro. 12. 17. 19. 1 Pet. 3. 9. 41. Sond. g 1. Joa. 3. 15. h Matt. 7. 12. ende 22/39. i 2. Sam. 16. 11. 12. Matth. 55. Rom. 12/18. Gal. 6. 1. 2. Eph. 4. 2. k Matt. 5. 7. Luc. 6. 36. l Rom. 12. 10. m Exod. 23. 5. Deut. 22/4. n Exod. 23. 5. 2. Reg. 6. 22. 23. Pro. 25. 21. 22. Ro. 12. 20. 21. Luc. 22. 51. Rom. 5. 6/8.

o Leuit. 18. 27. 28. 29/ ende 20. 10. 11. Pro. 6. 32. 1. Cor. 6. 9. p Eph. 5. 11. /Epis. Jud. vers. 23. q Rom. 13/13. 1 Thes. 4. 3. 4. 5. Tit. 2. 11. 12. r 1. Cor. 7/2. 9. 14. 36. 38. Heb. 13. 4. Gen. 39/10. 12. 1 Cor. 7. 34. s 2 Cor. 6. 15. ende 1. Cor. 3. 16. 17. ende 6. 18. 19. 20. Ephes. 5. 3. 4. 1 Thes. 4. 3. 4. 5. Job. 31. 1. 2 Petri. 2. 14. Esaie. 3. 16. Prou. 7. 13. 15. 21. 1. Cor. 15. 33. Ephes. 4. 29. v Job. 31. 9. Prou. 6. 25. Matt. 5/28. ende 15/19. 1 Joan. 16. x 2 Sam. 11. 2. Ezech. 16. 49. Osee 4. 11. Rom. 13. 13. Eph. 5. 18.

110. Vra. Wat verbiedt God int achste Ghebodt?

42. Sond.

Ant. God en verbiet niet alleen dat stelen en rooven / d'welck de Overheyt straft a/ maer hy noemt oock dieverye/ alle boose stucken ende aenslagen/ daermede wy onses naesten goet gedencken aen ons te bringhen / het sy met ghewelt ofte schijn des rechts b/ als met onrechten gewichte/ elle/ mate c/ ware/ munte/ woecker d/ ofte door eenich ander middel van God verboden: Daer toe oock alle giericheyt e/ alle misbruyck / ende verquistinghe zijner gaven f.

a Levit. 19. 11. Exo. 22. 1. etc. 1. Cor. 6. 10. ende 15. 1. Pet. 4. 15. b Luc. 3/ 14. 1. Thes. 4/ 6. c Levit. 19. 35. 36. Deut. 25. 13. etc. Prov. 11. 1. ende 16. 11. ende 20. 10. Ezec. 45. 9. 10. d Levit. 25/ 14. Amos 8. 4. 5. 6. Exod. 22. 25. Deut. 23. 19. etc. Psal. 15/ 5. Luc. 6. 35. e Esa. 5/ 8. Mich. 2. 1. 2. 1. Cor. 6. 10. 1 Tim. 6/ 10. f Amos 6/ 4. 5. 6. Luc. 15/ 13. ende 16/ 1. 19. ende 21/ 34. Rom. 13/ 13. g Matt. 7/ 12. h Genes. 3. 19. Prov. 6/ 6 tot 11. en 31. 19. 20. Ephes. 4/ 28. i Exod. 23. 1. Deut. 19/ 16.

111. Vra. Maer wat ghebiet u Godt in desen ghebode?

43. Sond.

Ant. Dat ick mijns naesten nut daer ick can ende mach voordere/ met hem alsoo handele/ als ick wilde datmen met my handelde g/ daer toe oock dat ick trouwelijck arbeyde/ op dat ick den nootdruftighen helpen mach h.

112. Vra.. Wat wilt dat neghenste ghebodt?

Ant. Dat ick teghen niemandt valsche getuyghenisse en gheve i/ niemandt zijn woorden verkeere k/ gheen achterclapper of lasteraer en sy l/ niemant lichtelijck ende onverhoort oordeele/ ofte helpe verdomen m. Maer allerley lieghenende bedrieghen / als eyghen wercken des Duyvels n/ vermijde: ten sy dat ick den swaren toorn Gods op my laden wil o. Item/ dat ick int gherichte/ ende alle ander handelingen/ de waerheyt lief hebbe / oprechtlijck spreke ende bekenne p. Oock mijns naesten eere ende goet gheruchte/ nae mijn vermogen voorstae ende voordere q.

37. Sond.

113. Vra. Wat heyschet van ons dat thiende Ghebodt?

Ant. Dat oock de minste lust / ofte ghedachte teghen eenich ghebodt Gods in ons herte nem-

ende 19. 5. 9. ende 21. 28. Apoc. 22. 15. k Mat. 14. tot 20. Prov. 6. 19. ende 19. 5. 9. ende 21. 28. Apoc. 22. 15. k Mat. 14. tot 20. Prov. 6. 19. ende 19. 5. 9. ende 21. 28. Apoc. 22. 15.

mermeer en comme a / maer dat wy tallen tij-
den van gantscher herten / allen sonden vijandt
zijn / ende lust tot aller gherechticheyt hebben b.

114. Vra. Maer connen de gene die tot God
bekeert zijn / dese gheboden volcomelijck hou-
den?

Ant. Neen sy. Maer oock de aller heylichste
so langhe als sy in desen leuen zijn / en hebben
maer een cleyn beginsel deser gehoorsaemheyt c /
doch also / datse met een ernstich ẽ ongeveynst
voornemen / niet alleen naer sommighe / maer
naer alle de geboden Gods beginnen te leuen d.

115. Vra. Waerom laet ons dan God alsoo
scherpelijcken de thien Gheboden prediken / soo-
se toch niemandt in desen leuen houden can?

Ant. Eerstelijck / op dat wy ons leuen lanck
onse sondelijcke aert hoe langher hoe meer leeren
kennen / ende dies te begerigher zijn de verghe-
uinghe der sonden ẽ de gherechticheyt in Chri-
sto te soecken e. Daer nae dat wy sonder onder-
laten ons beneerstighen / ende Godt bidden om
de ghenade des heylighen Gheestes / op dat wy
langs so meer naer het euenbeelt Gods vernieu-
wet werden / tot dat wy tot dese ons voorgestel
de volcomenheyt / eyndelijck na desen leuen ge-
raken f.

Van t'ghebet.

116. Vra. Waerom is dat Ghebedt den Chri-
stenen van nooden?

Ant. Daerom / dat het tvoornaemste stuck
der danckbaerheyt is / welcke God vā ons voor-
dert g. Ende dat Godt zijn ghenade ende den
heylighen Gheest / alleen dien geuen wil / die hem
met hertelijcken suchten sonder ophouden daer-
om bidden ende daer voor dancken h.

117. Vra. Wat behoort tot een sulck ghebet /
dat God aengenaem sy / ende van hem verhoort
werde?

Ant. Eerstelijck / dat wy alleen den eenighen
waren God / die hem in zijn Woordt ons gheo-

a Matt.15.19 20.
Rom.7.7.
Jac.1.14.
Gal.5.16
Ephes.4.28
Coloss.3.5
b Psal.51.12
Mat.22.37
1 Tim.1.5.
c 1.Reg.8.46
Eccles.7.20
Psal.19.13
Matth.6.12
Rom.7.14.15. etc.
Gala.5.17
Phil.3.12.13
1 Joan.1.8. 9.10
d Luce 1.6
Rom.7.22
1 Cor.9.24
Jac.2.10
e Psal.32.5
ende 51.4.5. 6.9.10.11.etc
Rom.7.18.24 25.
Phil.3.7.8.9
1.Joan.1.9
f Psal.51.12 13.14.
Ephes.4.22 23.24
Col.3.9.10
Phil.3.11.12. 13.14.
45. Sond.
1 Cor.9.24.25
ende 13.9.10. 11.12.
g Psal.50.14 15
Esa.43.21.22
Joel.2.32
h Mat.7.7.8
Luc.11.9.13
Psal.34.16.
ẽ 145.18.19.
ende 51.17.
Heb.13.15
Phil.4.6

a Joan.4.22. 23.24. Rom.8.26 Jacob.4.3 1.Joan.5/14.

penbaert heeft/om alle tghene dat hy ons gebo-
den heeft te bidden/van herten aenroepen a. Ten
anderen / dat wy onsen noot ende ellendicheyde
recht ende grondelijck kennen / op dat wy ons
voor den aenghesichte sijner Majesteyt veroot-
moedighen b. Ten derden/ dat wy desen vasten
grondt hebben/ dat hy ons Ghebet niet teghen-
staende dat wy sulcks onweerdich zijn/ om des
HEEREN Christi wille/ sekerlijc wil verhoo-
ren c/gelijck hy ons in zijn Woort beloeft heeft d.

b 2.Par. 20 12. Esai.29/13 Psal.2/11 ende 34.19 eñ 51.3.etc. Esai.66.2 Luc.18/13 c Roma.8/15 ende 10/14 Jac.1/6 Joan.14/13 tot 16 ende 15/16 ende 16/23 d Matth.7.8. Psalm.50/15 ende 91/15 ende 143/1 e Jac.1.17 Matth. 6/33 f Matt. 6.9 tot 14. Luc.11/2 tot 5.

118. Vra. Wat heeft ons Godt bevolen van hem te bidden?

Ant. Alle Gheestelijcke ende lijflijcke noot-druft e welcke de Heere Christus begrepen heeft int ghebet dat hy ons selve gheleert heeft.

119. Vra. Hoe luydet dat Ghebedt?

Ant. Onse Vader f, die daer zijt in de Hemelen,
1 Dijnen Name werde gheheylighet,
2 Dijn Rijcke comme.
3 Dijnen wille ghefchiede, op der aerden als in
den Hemel.
4 Gheeft ons huyden ons daghelijcks Broot.
5 Ende vergeeft ons onse schulden, gelijck wy
oock vergheuen onsen schuldenaren.
6 Ende en leydt ons niet in versoeckinge, maer
verlost ons van den quaden.

Want dijn is het Rijcke, de cracht, ende de heer-lijckheyt in der eewicheyt, Amen.

46. Sond.

g Jo.1/12.13 ende 20/17 Ro.8/14.15 16.17 Ephes.1/5/6. 1 Joan.3.1 h Deut.32/6. Malac.1.6 Rom.8/15 16/17. Matth.7.9 10.11. Luc.11.11. 12.13.

120. Vra. Waerom heeft ons Christus gebo-den God alsoo aen te spreken: Onse Vader?

Ant. Op dat hy van stonden aen int beghin-sel onses Ghebets in ons de kinderlijcke vreese eñ toeversicht tot God verwecke g / welcke bey-de de gront onses Ghebets zijn: Namelijck/dat God onse Vader door Christum ghewordeu is/ ende dat hy ons veel weynigher af slaen sal tge-ne dat wy hem met rechten geloove bidden/dan onse Vaderen ons aertsche dinghen ontseggen h.

121. Vra. Waerom werdt hier toe ghedaen/

Die daer zijt inde Hemelen?

Ant. Op dat wy van de hemelſche Maje-
ſteyt Gods/ niet aertſch en ghedencken a: Ende
vã zijner almachticheyt/ alle nootdruft des Lijfs/
ende der Sielen verwachten b.

122. Vra. Welck is de eerſte Bede?

Ant. Dijnen Name werde gheheylight.

Dat is/ geeft ons eerſtelijck/ dat wy recht ken-
nen c/ ende in alle dijne wercken/ (in welcken dij-
ne almachticheyt/ wijſheyt/ goetheyt/ gherech-
ticheyt/ barmhertigheyt/ ende waerheyt/ claerlijc
ſchijnen) heylighen/ roemen ende prijſen d. Daer
naer oock/ dat wy al ons leuen/ ghedachten/
woorden ende wercken/ alſoo ſchicken ende rich-
ten/ dat dijnen heylighen Name om onſent wille
niet gelaſtert/ maer geeeret eñ gepreſen werde e.

123. Vra. Welck is de tweede Bede?

Ant. Dijn rijcke comme!

Dat is/ Regiert ons alſoo door v woort ende
uwen Gheeſt/ dat wy ons lancks ſoo meer v on-
derwerpen f: Bewaert/ ende vermeert uwe Kerc-
ke g/ verſtoort de wercken des Duyuels/ ende al-
le ghewelt dwelck hem teghen v verheft/ mitſga-
ders alle booſe raetſlaghen die teghen v heylich
Woort bedacht werden h/ tot dat de volcomen-
heyt uwes rijcks toecome i/ daer in ghy alles
ſult zijn in allen k.

124. Vra. Welck is de derde Bede?

Ant. Dijnen wille gheſchiede op der Aerden
als in den Hemel.

Dat is/ Gheeft dat wy ende alle menſchen
onſen eyghenen wille verſaken l/ ende uwen wille
die alleen goet is/ ſonder eenich teghenſprekeen/
ghehoorſaem zijn m/ op dat alſoo een yeghelijck
zijn ampt ende beroepinghe/ ſoo gewillichlijck eñ
getrouwelijck mogen bedienen eñ uytuoeren n/
als de Enghelen in den hemel doen o.

a Jerem. 23/ 23/24. Act. 17. 24 25/27.
b Pſal. 65/ 3. 4/5.
47. Sond.
Rom. 10/12
c Joan. 17/3 Jer. 9/23. 24 eñ 31/33 34.
Pſal. 11. 9/ 105/ ende 147/19 20
Matt. 16/17
Rom. 10:13 14. 15. 17
Gal. 3. 10
d Pſal. 119 137/1. 38. ende 143/1. 2. 5/11. 12 ende 145/8. 9. 10. 17.
48. Sond.
Exod. 34/ 6/7
Jerem. 31. 3 ende 32/18. 19 40/41. ende 33/11 20. 21
Mat. 19. 17
Luc. 1. 46. etc. 68/ etc.
49. Sond.
Rom. 3. 3. 4 eñ 11. 22. 33.
2. Tim. 2/19.
e Pſal. 115. 1. ende 71/8
Ezech. 36/20
Mat. 5. 16
Rom. 2/24
1. Pet. 2/12.
f Pſal. 119/5. eñ 143/10
Matt. 6/33
g Pſal. 51. 20. ende 122. 6. ende 147/ 2. 3

2. Sam. 15. 31. Pſal. 2. 4. 5. Act. 4. 26/27 Ro. m 16. 20. i Ro. 8. 22. 23.
pc. 22. 17/20 k 1. Cor. 15/21 l Mat. 16. 24. Tit. 2. 12. m Pſal. 131/1. 2
ce 22/42. n 1 Cor. 7/24. Eph. 4/1. o Pſa. 103/20. 21

50. Sond.

125. Vra. Welck is de vierde Bede?

Ant. Geeft ons huyden ons daghelijcks Brood.

Dat is/ willet ons met alle nootdruft des Lichaems versorgen a/ op dat wy daer door bekennen dat ghy den eenigen oorspronck alles goets zijt b/ en dat noch onse sorghe noch arbeyt/ noch uwe gauen/ sonder uwen seghen ons en gedyē c/ ende dat wy der haluen ons vertrouwen van allen Creaturen aftrecken/ ende op u alleen stellen d.

a Gen. 28.20. 21. Psal. 104/27. etc. eñ 144. 12 13. 14 eñ 145/15.16 Pro. 30/8. Matth. 6/25. etc ende 8.2 1 Tim. 2/2 b Genes. 17/1 Ac. 17/27/28 ende 14/17

51. Sond.

126. Vra. Welck is de vijfde Bede?

Ant. Vergheeft ons onse schulden, ghelijck wy oock vergheuen onsen schuldenaren.

Dat is/ Wilt ons arme sondaren alle onse misdaden/ ende oock de boosheyt die ons altijt aenhangt/ om des bloets Christi wille/ niet toerekenen e/ also wy oock dit ghetuyghenis dijner genaden in ons beuinden/ dat ons gantsch voornemen is onsen naesten van herten te vergheuen f.

Rom. 11.36 c Psal. 37/16 17 ende 127. 1.2. etc. Deut. 8/3 Luce 5.5/6 1 Cor. 15/58 d Psal. 37/3 tot 8. Psal. 62.11 ende 55.23 Matth. 6.25. 26. etc.

52. Sond.

127. Vra. Welck is de seste Bede?

Ant. En leydt ons niet in versoeckinghe, Maer verlost ons van den boosen.

Dat is/ Dewijl wy van ons seluen soo swack zijn/ dat wy niet een ooghenblick en connen bestaen g/ en daer toe onse dootvijanden de Duyuel h/ de Werelt i/ ende ons eyghen vleesch k/ niet ophouden ons aen te vechten: wilt ons toch behouden ende stercken/ door de cracht dijnes heylighen Gheestes/ op dat wy in desen gheestelijcken strijdt/ niet onderligghen l/ maer altijt stercken wederstant doen/ tot dat wy eyndelijck t'eenemael de ouerhandt behouden m.

128. Vra. Hoe besluyt ghy u ghebedt?

Ant. Want dijn is het Rijcke, de cracht, ende de heerlijckheyt in der eeuwicheyt.

Dat is/ Sulcx alles biddē wy van u/ daer om dat ghy (als onse coninck/ ende aller dinghen machtich) ons alles goets te gheuen/ den wille ende het vermoghen hebt n: Ende dat alles begeiren

e Psal. 32. 1.2 etc. ende 51. 1.2. etc. eñ 65 4. eñ 130. 3.4. ende 143. 2 1. Joan. 2. 1.2 f Mat. 6/14 15. ende 18/ 28. etc. g Psa. 103. 14 15. 16. Joan. 15/5 h Eph. 6.12 1 Petri. 5/8 i Joan. 15. 19 1 Joan. 3/13. k Rom. 7/23 Gal. 5/17 Jac. 1. 14 l Mat. 26/41 Mar. 13/33 m 1. The. 3. 13 ende 5. 23. n Rom. 10. 11 12. o. Pet. 2. 9.

gheren wy / op dat daer door niet wy / maer dijnen heylighen Name eewichlijck ghepresen werde a.
129. Vra. Wat bedupt dat woordt Amen?
Ant. Amen is te segghen / Het sal waer ende seker zijn b. Want myn gebedt veel sekerer van God verhoort is / dan ick in mijn herte gheuoele dat ick sulcks van hem begheere c.

a Psal. 115/1 Jere. 33. 8. 9 Joan. 14/13
b Deut. 27/15 16/17/ etc. 1 Cor. 14. 16
c 2 Cor. 1. 20 2 Tim. 2/13 1 Thes. 5. 24 Jac. 1. 6

Eynde des Catechismi.

Forme om den heylighen Doop uyt te richten.

DE hooftsumma der leere des heyligẽ Doops is in desen drijen stucken begrepen: Eerstelijck / dat wy met onsen kinderen in sonden ontfanghen ende gheboren d / ende daerom kinderen des toorns zijn e: Soo dat wy int rijcke Gods niet en moghen comen / ten sy dat wy van nieus gheboren werden f. Dit leert ons den ondergang ende de bespr enghinghe metten water g / daer door ons d'onreynicheyt onser sielen woort aenghewesen: Op dat wy vermaent werden een mishagen aen ons seluen te hebben / ons voor Gode te verootmoedighen / ende onse reynmakinge ende salicheyt buyten onsseluen te soecken.

d Psal. 51/7
e Ephes. 2. 3 11. 12
f Joan. 3/3
g Rom. 6/3. 4

Ten tweeden / betuygt ende versegelt ons den heylighen Doop de afwasschinghe der sonden door Jesum Christum: Daerom worden wy gedoopt inden name Godes des Vaders / des Soons eñ des heylighen Gheestes h. Want als wy ghedoopt worden in den name des Vaders / soo betuycht ende versegelt ons God de Vader dat hy met ons een eeuwich verbont der ghenade opricht i / Ons tot sijnen kinderen ende erfghenamen aenneemt / ende daerom van alle goet ver-

II.
h Mat. 28/19
i Gen. 17/4. 7 1. Pet. 3. 21

verſorgen / ende alle quaet van ons weeren/ofte
a Gen.12.2.3. ende 15/1 Rom.8.28. t'onſen beſten keeren wil a. Ende als wy inden
naem des Soons ghedoopt werden / ſoo verſe-
ghelt ons de Sone / dat hy ons waſcht in ſijnen
bloede vã allẽ onſen ſonden/ Ons in de gemeyn-
ſchap zijns doodts ende wederopſtandinghe in-
b Ro.6.3.4.5 lijuende b / alſoo dat wy van onſen ſonden ghe-
vrijt ende rechtueerdich voor God gerekent wor-
den. Desghelijcx als wy ghedoopt worden inden
name des heylighen Gheeſts/ ſoo verſekert ons
de heylighe Gheeſt door dit heylich Sacramẽt/
dat hy in ons woonen ende ons tot lidtmaten
c 1.Cor.12.12 13. Chriſti heylighen wil c/ ons toeeyghenende tge-
ne dat wy in Jeſu Chriſto hebben/namelijc d'af-
waſſchinghe onſer ſonden / ende de dagelijcſche
d Tit.3.5 Eph.5/26.27 vernieuwinge onſes leuens d /tot dat wy eynde-
lick onder de gemeynte der uytuercorẽẽ in d'ee-
wich leuen onbeuleckt ſullen geſtelt worden.

III. Ten derden/ouermids dat in allen verbonden
twee deelen begrepen zijn/ Soo worden wy oock
wederom van Gode door den Doop vermaent
eñ verplicht tot eẽ nieuwe gehoorſaemheyt/ Na-
melijck dat wy deſen eenigen God/ Vader/ So-
ne/ ende H. Geeſt/ aenhanghen/betrouwen/ende
lief hebben van gantſcher herten/ van gantſcher
ſielen/van gantſchen gemoede/ ende allen crach-
e Mat.22.37 ten e: De werelt verlaten/onſe oude natuere doo-
f Rom.6/3.4 den/ende in een godſalich leuen wandelen f. Eñ
als wy ſomtijts uyt ſwackheyt in ſondẽ vallen/
ſo moeten wy aen Gods ghenade niet vertwijfe-
len/ noch inde ſonde blijuen liggen/ouermids de
Doop eenẽ ſegel eñ ongetwijfelt getuychnis is/
dat wy een eewich verbondt met Gode hebben.

Ende hoe wel onſe kinderen deſe dinghen niet
en verſtaen / ſoo machmenſe nochtans daerom
vanden Doop niet uytſluyten / Aenghesien ſy
oock ſonder haren weten / der verdoemeniſſe in
g Ro.5.12.14 Adam deelachtich zijn g/ ende alſoo oock weder-
om in Chriſto tot ghenaden aenghenomen wor-
den / ghelijck Godt ſpreeckt tot Abraham / den

Vader

Vader aller gheloouigen/ ende ouer sulcx mede tot ons ende onsen kinderen/ segghende: Ich wil oprechten mijn verbondt tusschen my ende dy, ende dijnen sade na dy, by haren nacomelingen, dat het een eewich verbont sy, alsoo dat ick dijn God sy, ende dijns saeds na dy a. Dit betuyght ooc Petrus Act. 2. met dese woirden/ want v, ende uwen kinderen is de belofte ghedaen, ende den ghenen die noch verre zijn, soo vele alsser de Heere onse God toeroepen sal b. Daerō heeftse God voormaels beuolen te besnijden c/ dwelck eenen seghel des verbonds ende der gherechticheyt des gheloofs was d/ Gelijckse oock Christus omhelst de handen opghelecht/ ende ghesegent heeft/ Marc. int 10. cap e. Dewijle dan nu den Doop inde plaetse der besnijdinghe ghecomen is f/ soo salmen de kinderen/ als erfghenamen des rijcks Gods eñ zijns verbonds/ Doopen. Ende d'ouders sullen gehouden zijn hare kinderen int opwassen hier van breeder t'onderwijssen g.

a Gen. 17.7
b Act. 2/39
c Gene. 17. 10 etc.
d Rom. 4. 11
e Mar. 10. 13 tot 17.
f Col. 2. 11
g Exod. 13. 14. 15. Deut. 6/7 Psal. 78. 5. 6.

Op dat wy dan dese heylighe ordeninge Godes tot zijnder eerē/ t'onsen trooste/ ende tot stichtinghe der ghemeynte uytrechten moghen/ soo laet ons sijnen heyligen naeme aldus aenroepen:

O Almachtige eeuwighe God/ ghy die na dijnen stranghen oordeele de ongheloonighe ende onboetueerdighe werelt met de Sundtvloet ghestraft hebt h/ ende den gheloouighen Noah zijn achtster uyt dijne groote barmhertichheyt behouden ende bewaert i: Ghy die den verstockten Pharao met al zijn volck int roode Meyr verdroncken hebt/ ende dijn volck Israel droochs voets daer door geleydet k/ door dwelcke de ghenade Gods ons in desen Doop aengewesen beduydet wert l: Wy bidden dy door dijne grondtloose barmhertichheyt/ dat ghy dit dyn * kindt genadelijck wilt aensien/ ende door dijnen H. Gheest dijnen Sone Jesu Christo inlijuen/ op dat het met hem in zijn

h Gene. 6. etc.
i 1. Pet. 3. 20
k Exod. 14. 28
l 1. Cor. 10. 2. 1 Pet. 3. 21
* Ofte dese dyne kinderē.

doot begrauen werde/ ende met hem mach op-
a Rom.6/4 staen in een nieu leuen a/ op dat het zijn Cruys
hem daghelijcks naeuolghende vrolijck draghen
moghe/ hem aenhanghende met waerachtighen
ghelooue/ vaster hope/ ende vierigher liefde/ dat
het dit leuen (dwelck toch niet anders is dan een
b Job 3.20. ghestadighe doot b/) om dijnent wille ghetroost/
21. ende 7.1. ende 14.1 verlaten/ ende ten lesten dage voor den Rechter-
Psal. 90.9 stoel Christi dijns Soons sonder verschricken
moghe verschijnen/ door den seluen onsen Heere
Jesum Christum dijnen Sone/ die met dy ende
den H. Gheest een eenich God/ leeft ende regiert
in eeuwicheyt/ Amen.

Vermaninghe aen de Ouders ende die mede ten Doop comen.

Gheliefde in den Heere Christo/ ghy hebt ghe-
hoort dat den Doop een ordeninge Gods is/ om
c Gen. 17.10 ons ende onsen zade zijn verbont te versegelen c/
11/13 Rom.4.11 daerom moeten wy hem tot dien eynde/ ende niet
Act.2.39 uyt ghewoonte/ of superstitie ghebruycken. Op
ende 10/47 dat het dan openbaer werde dat ghy also gesint
zijt/ sult ghy van uwent weghen hier op onghe-
veynsdelijck antwoorden.

Eerstelijck/ hoe wel onse kinderen in sonden
d Psal.51.7 ontfangen ende geboren zijn d/ en daerom aller-
hande ellendicheyt/ ja de verdoemenisse selue on-
e Rom.5/12 derworpen e/ of ghy niet bekent datse in Jesu
Ephes.2.3 f 1 Cor.7.14 Christo gheheyliget zijn f/ ende daerom als lidt-
g 1 Cor.12.13 maten zijnder ghemeynten g behooren ghedoopt
Eph.5/26 te wesen? Ant. Ja.

Ten anderen/ of ghy de leere die int oude ende
h Act. 26/22 nieuwe Testament h/ ende in d'Artikelen des
Ephes.2/20 Christelijcken gheloofs begrepen is/ ende dien
volghende inde Christelijcke Kercke geleert wort/
niet bekent de waerachtige ende volcomene leere
i 2 Tim.3.16 17. der salicheyt te wesen i? Ant. Ja.

Joan.20.41. Ten derden vrage ick v/ ghy * Vader van dit
* Ofte Vaders van dese kinderen. Kint/ oft ghy niet en belooft ende voor v neemt/
tselue alst tot sijnen verstāde comt/ inde voorsey-

de leere na v vermogen t'onderwysen a. Ant. Ja. a Gen.18.19 Exod. 13.14 Psal.78. 5/6 Eph.6.4 Hebr. 6.1.2.

Daernae spreect den Dienaer aldus:

Voorts ghelijckerwijs een yeder Christen van weghen der liefde schuldich is sijnen naesten soo jonck als oudt totter godsalicheyt te vermanen: Alsoo wil ick v voornemelijck/ die als ghetuygen staet ouer den Doop van dit * kindt / ghebeden ende vermaent hebben / dat ghy tselue in't opwassen wilt helpen stieren inde weghen des Heeren/ op dat het sijnen Doop recht mach beleuen.

Oft dese kinderen.

Daer na in't Doopen spreect de Dienaer aldus:

N. Ick Doope dy inden naem des Vaders, des Soons, ende des heylighen Gheestes b. b Mat.28/19

Dancksegghinghe.

Almachtighe / barmhertighe God ende Vader/ wy dancken ende louen dy dat ghy ons ende onsen kinderen door het bloet dijnes lieuen Soons Jesu Christi alle onse sonden vergeuẽ/ eñ ons door dijnen heyligen Gheest tot lidtmaten dijnes eengeborenẽ Soons/ eñ alsoo tot dijne kinderen aengenomen hebt/ ende ons tseluẽ met den heylighen Doop besegelt ende becrachtigt: Wy bidden dy oock door dẽ seluen dijnen lieuen Sone/ dat ghy dit* kindt met dijnen heyligen Geest altijdt wilt regeren / op dat het Christelijck ende godsalichlijck opgheuoedt werde / ende inden Heere Jesu Christo wasse ende toeneme/ op dat het dijne Vaderlijcke goetheyt ende barmherticheyt/ die ghy hem ende ons allen bewesen hebt/ mach bekennen ende in aller gerechticheyt onder onsen eenighen Leeraer/ Coninck/ ende Hoogen priester Jesu Christo leue/ ende vromelijck tegen de sonde / den Duyuel/ eñ zijn gantsch rijck strijden ende ouerwinnen moghe/ om dy ende dijnen Sone Jesum Christum/ misgaders dẽ H. Geest/ den eenighen ende waerachtigen God/ eewelijck te louen ende te prijsen / Amen.

Oft kinderen.

Een corte onderſoeckinge des Gheloofs/ door de ghene die haer tot de Gemeynte begheuen willen.

Vraghe.

HOe zijt ghy in v herte verſekert dat ghy een Lidtmaet der Ghemeente Chriſti zijt?

a Rom. 8. 16
2. Cor. 1. 22.
Eph. 1. 13

b Heb. 7/25 tot 28. ẽ 10. 10. tot 19
1. Joan. 2/2
c Rom. 7/22 ende 8. 1.

Ant. Wt dien dat de H. Geeſt tot mijnen geeſt ghetuycht/ dat ick een kindt Gods des Vaders ſy a/ door Jeſum Chriſtum zijnen Sone/ ẽ mijnen Opperſten Prieſter/ welcke my door de heylighe offerhande zijns lichaems ẽ wtſtortinghe zijns bloets van mijnẽ ſonden gepuyert heeft b. Jck gheuoele oock bouen dien/ dat ick door den Gheeſt Gods tot de ghehoorſaemheyt der geboden Gods gheroert werde c.

Vra. Welcke zijn de geboden des Goddelijcken Wets/ Waer toe alle menſchen verbonden zijn/ ende tot der welcker ghehoorſaemheyt ghy v geuoelt gheroert te zijn?

Ant. Die daer cortelijck in thien Ghebóden verhaelt ſtaen/ Exod. 20/ Deut. 5. Namelijc deſe:

Ick ben de Heere dijn God, die dy uyt Egypten landt uyt den Dienſthuyſe gheleyt hebbe.

1. Ghy en ſult gheen ander Goden voor mijn aengheſicht hebben, etc.

Vra. Hoe werden deſe thien Geboden gedeelt?

d Exod. 31/18
Deut. 9/10
e Deut. 6/5
f Mat. 22/39
Rom. 13. 9

Ant. In twee Tafelen d: Waer af de eerſte God aenſiet e/ ende de ander den naeſten f.

Vra. Wat leert ghy in die vier ghebóden der eerſter Tafel?

g Deut. 6/13
1. Sam. 7/3
Jerem. 17/5
Mat. 10/37
h Jer. 17/7
i Joan. 4/24
k Deut. 4/15
Pſ. 115. 3. etc.
l 1. Sa. 15. 9. ende 22.
Matt. 15/9.
m Levi. 19. 12

Ant. Ten eerſten/ dat ick verloochenen ende alle creatueren g/ gantſch mijn vertrouwen ſtellen moet in den eenighen ende Almachtigen God h.

Ten anderen/ dat ick hem alleene inden gheeſt ende waerheyt aenbidden moet i/ niet door Beelden k/ oft eenigẽ anderen verſierden Godſdiẽſt l.

Ten derden/ dat ick zijn woort ende name in alle dinghen ſal groot maken m.

Ten laetſten/ dat ick ſchuldich bẽ my te oeffenen.

men in alle zijne Goddelijcke inſettinghen a/ vol- a Ezech. 20
ghende de heylighe ordinantie ſijns woorts. 18.19
Vra. Wat leert ghy wt de geboden der ander Leu. 18/4
Tafel? Act. 2/42

Ant. Ten eerſten/ datmen Vader ende Moe-
der in alle dinghen die teghen God niet zijn/ ghe-
hoorſaem ſal weſen/ de ſelue eerende eñ helpende
in harẽ nootdruſt b/ Door welck gebot de knech- b Leui. 19/3
ten oock tot haer heeren c/ ende de onderſaten tot Prou. 23/22
haer ouerheyt in gelijckerwijſe verbonden zijn d/ Matt. 15/4.5
Ende in die vier nauolghende gheboden werden Eph. 6/2
wy gheleert/ dat wy onſen naeſten oprechtelijck c Ephes. 6/5
beminnende/ hem in geender wijſe beſchadighen Coll. 3/22
ſullen/ in zijn lichaem/ huyſghesin/ goet ende eere: 1 Tim. 6/1
maer meer dat wy allesins zijn profijt ſoecken Titum 2/9
door woordẽ ende wercken na ons vermogen e. 1 Pet. 2/18
Vr. Wat eyſſchet God vã ons int laetſte gebot? d Rom. 13/1
Ant. Dat wy gheenderhande booſe genegent- Titum 3.1
heyt oft luſt ſullen hebben teghen de eere Gods e Luc. 6/31
ofte onſen Naeſten f. Matt. 7/12
Vra. Zijn oock alle menſchen verbonden tot Rom. 13/8.9
de volmaecte ghehoorſaemheyt deſer gheboden/ ende 12.10
op ſtraffe der eewigher verdoemeniſſe? f Rom. 7/7
Ant. Ja ſy g. Want hy veruloect is die niet en 1. Pet. 2/11
blijft in al tghene datter gheſchreuen ſtaet inden 1. Jo. 2/16
boeck des Wets/ om dat te doen. g Deu. 27/26
Vra. Maer iſt oock eenighen menſche in deſe Gal. 3/10
onſe verdoruene natuere wel moghelijck/ de ſelue
Wet in alle haer ſtucken gãtſchelic te volbrẽgen?
Ant. Neent/ Want de Wet die daer geeſtelijck
is/ door het vleeſch cranck is h. Tis wel waer h Ro. 7/14
datter eẽ beginſel eñ neerſticheyt tot der gehoor- ende 8/3
ſaemheyt des Wets in den gelooigen is i/ door i Rom. 7.22
de cracht des H. Geeſtes/ maer geen volmaeckt- k Pſal. 130/3
heyt/ die int oordeel Gods ſtaẽde can blijuen k. ende 143.2
Vra. Hoe connen wy dan ſalich werden? Job. 9.2
Ant. Wt genade door Jeſum Chriſtum l/ als Eſaie 64.6
wy in onſen herten onwanckelbaerlijc geloouen/ Phil. 3/9
dat ons de Hemelſche Vader ghenadich is door l Rom. 3/24
de verdienſten zijns Soons Chriſti Jeſu. Ephes. 2/8

Gal. 3/22.
1. Joan. 2.1
ende 5. 13.

Vra.

Vra. Moeten wy dan bouen de goede wercken oock ghelooven?

Ant. Ja: Door al moeten wy ghelooven: Want het onmogelijck is sonder gheloove God
a Heb.11.6 te behagen a: ende daer wt moeten alle goede wercken
b Gal.5/6. ken vloeyen b/ tot Godes eere/ ende ten oorbore des naesten.

Vra. Welcke zijn de Artikelen onses Christelijcken Gheloofs?

Ant. Jck geloove in God den Vader/ den Almachtighen/ Schepper des Hemels ende der Aerden/ etc.

Vra. Wat gelooft ghy met dat eerste deel aengaende God den Vader?

Ant. Dat is: Jc stelle alle mijn betrouwen in
c Gen.21/33. den eeuwighen ende waerachtighen God c/ ver-
Psal.20/8 sekert zijnde/ dat hy my sal bystaen in allerhande nootwendicheyt der sielen ende des lichaems: ghemerckt dat hy een almachtich God/ ende my
d Genes.17/1. een goetwillich Vader is d.

Vra. Wat gelooft ghy met dese woorden: Ende in Jesum Christum zijnen eenighen Sone onsen Heere?

e Joan.5/21
ende 14/1 Ant. Dat is/ Jck stelle oock mijn betrouwen
f Rom.8/32 inden sone Gods e/ aenghesien dat hy zijn eygen
Joa.1/14.18 ende eenichgeboren Sons is f/ ende daerom een
g Rom.9/5. waerachtich God bouen al ghepresen in eewic-
Joa.20/28 heyt g.
Col.1/15
h Joan.1/14. Vra. Wat is/ Die daer ontfanghen is vanden
1 Tim.3/16.
i Heb.2/14 H. Gheest/ ghebooren wt de maghet Maria?
Phil.2/7
k Esai.7/14 Ant. Dat is/ Jck geloove dat de Sone Gods
Mat.1/16 waerachtih mensch gheworden is h/ aenghenomen
l Heb.4/15 men hebbende tvleesch ende tbloet der kinderen i/
ende 7/26 wt de Maghet Maria k/ sonder eenighe vlecke
m Mat.1/20
ende Lu.1.35 der sonden l/ door de cracht des heylighen Ghee-
n Rom.1/3/4 stes m. Soo dat Jesus Christus waerachtich
ende 9/5
Phil.2/6/7. Godt ende mensche sy n/ de eenighe middelaer o/
o 1.Tim.2/5 wt de maget Maria ontfanghen ende geboren/
Heb.9/15
p Gal.4/4.5 tot mijnder ende aller gheloouiger menschen sa-
Esa.9.5. licheyt p.

Vra.

Vra. Wat is/ die gheleden heeft onder Pontio Pilato/ ghecruyst/ ghestoruen ende begrauen/ neder ghedaelt ter hellen?

Ant. Dat is/ Jck ghelooue dat Jesus Christus voor mijne sonden a/ in zijn lichaem de alderschandelijckste doodt des cruyces gheleden heeft b/ ende in zijn siele ghesmaeckt de gramschap Gods en̄ de pijne der Hellen/ om my daer uyt te verlossen c.

a Gal. 1. 4
Esa. 53.5
b 1. Pet. 2/24
Mat.27/35
Phil.2. 8
Deut.21.23
c Luc.22.4.42
Mat.27/46

Vra. Wat is/ Dat hy ten derden daghe verresen is vanden dooden?

Ant. Dat is/ Dat zijn lichaem gheen verderfnisse int graf ghesien heeft d: ende dat zijn ziele niet meer dan drije dagen vanden lichaeme verscheyden is gheweest/ want hy is verresen ten derden daghe vanden dooden e/ voor ons heerlijck ouerwinnende sonde/ doot/ helle/ duyuel ende des Wets verdoemenisse f.

d Act.2/27
Psal.16/10
e Mar.16.34
mat.28/1
1.Cor.15.4
f Rom.4.25
1 Cor.15.28
26 en̄ 54. 55.
Gal.3/13

Vra. Wat ghelooft ghy met dese worden: Hy is opghevaren ten Hemel/ sittende ter rechterhant Gods des Almachtigen Vaders/ van waer hy comen sal etc?

Ant. Dat Jesus Christus nae zijn menschelijcke natuere in dese werelt niet meer is g/ maer bouen de wolcken by den Vader inden Hemel h: Dan waer hy door zijn godlijcke cracht zijn ghemeynte is regierende ende beschermende tot den eynde der werelt i/ ende dan sal hy haestelijck comen om te oordeelen de leuende en̄ de dooden k.

g Act.1.9.10
11.ende 3.21
h Col.3.1
Hebr.4.14.
ende 8.4
i Mat.28/20
Joan.14/18
k Matt.25.6
32 etc.
1.Thes.4.16
2Tes.1.6.7.8

Vra. Wat is/ Jck ghelooue inden Heylighen Gheest?

Ant. Dat is/ ick stelle mijn betrouwen inden Heyligen Gheest/ sonder wiens ingeuen niemant heylich oft reyn can wesen/ noch eenighen troost in Godt hebben/ of eenighe salichmakende kennisse ende wetenschap van den seluen l.

l 1.Cor.2/10
Joa.14/16

Vra. Ghelooft ghy dan den Vader/ ende den Sone/ ende den H. Gheest een God te wesen?

Ant. Jae ick trouwen/ maer in drie persoonen onderscheyden m. Ende daerom werden wy in-

m Matth.3.
16.17.
ende 28/19

den

den Name des Vaders / des Soons / ende des heylighen Gheests ghedoopt.

Vra. Maer hoe zijn daer drie persoonen / ende nochtans maer een God?

a Deut.6.4
Matt.12.29
b Esai.48.11
c Mat.28/19

Ant. Na dat de Schriftuere leert / dat daer maer een God is a / die zijn eere gheenen anderen gheuen wilt b / ende de selue Goddelijcke eere in die Schrift eygentlijck toegheghenen werdt den Vader / ende den Sone / ende den heyligen Gheest c: Soo ist doch claer / dat daer een eenich God sy / in drie personen onderschepden / de Vader ende de Soone / ende de Heylighe Gheest d.

d Matth.3.16/17
Joan.14.26
ende 15/26

Vra. Wat verstaet ghy met dese woorden: Een heylighe alghemeyne Christelijcke Kercke?

Ant. Dat is: Ick bekenne / dat Christus Jesus in dese boose werelt zijn seker vergaderinghe der gelooughen heeft e / waer af ick my bekenne een lidtmaet te zijn f.

e Mat.16/18
Jo.10/14.16
f Joa.15/4.5
1.Cor.12/27.

Vra. Wat eyghenschatten ende verciersselen heeft dese Ghemeynte?

Ant. De ghemeynschap der heylighen / vergiffenisse der sonden / verrijsenisse des vleeschs / ende een eewich leuen.

Vra. Wat troost hebt ghy hier in?

Ant. Ten eersten / dat alle de weldaden Christi allen heyligen ende gelooughen / sonder eenich wtwendich aensien der persoonen / gelijckmatich toecomen g.

g 1.Jo.6.1.3
Gal.3.28.
Coll.3/11
Heb.7/25.
h 1 Joan.1.9
1.Tim.2.5
Zach.13/1
i 2.Cor.4/8.9
k Joan.6.40.
1.Cor.15.4.2.
etc.
Phil.3.21
Job 19.26.
l Dan.12.2
Joan.5/29
Act.24.15.

Ten anderen / datse altijt vergheuinghe harer sonden van God den Vader verctijgen / so dickmael als sy dat door een vast ghelooue met een ootmoedich herte indē name Christi begeeren h.

Ten laetsten datse (hoe seer sy hier veracht zijn i) nochtans ten laetsten daghe in haer eygen lichame verrijsen sullen ten eewighen leuen k / gelijckerwijs de ongheloouighe op sullen staen ter eewigher schande ende verdoemenisse l.

Vra. Mach oock dese waerachtighe gemeynte Christi wtwendelijck eenichsins bekent werden?

Ant,

Ant. Iaese: Insonderheyt wt drie teeckenen/ Te weten / wt de oprechte vercondinghe des Woorts Gods: Wt het rechtsinnich wtrechten der Sacramenten: Ende wt het neerstich ghebruyck der Christelijcker straffe.

Vra. Waer in is de oprechte vercondinge des Woordts Gods gheleghen?

Ant. In de Wet ende in den Euangelio.

Vra. Wat is de Wet?

Ant. Het is een verclaringe des Goddelijcken Maiesteyts eñ willens / leerende watmen doen ofte laten moet: verdoemende alle menschen die den seluen ouer al niet ghenoech en doen a.

a Deut.27.26 ende 28/15 Leui.26/14 15.16

Vra. Wat is het Euangelium?

Ant. Het is een blijde bootschap van een seker vergheuinghe der sonden / door de verdiensten onses hooghen Priesters Christi Jesu alleene b.

b Luc.2.10 Rom.3/24 Col.2.13 Heb.10.16.

Vra. Wat zijn de Sacramenten der Gemeyntten Christi?

Ant. Het zijn heylighe oeffeninghen in seker wtwẽdige Ceremonien door Christum ingestelt/ door de welcke hy zijn Gemeynte heeft willẽ getuyghen/ dat wy alleen door de verdiensten zijns doodts verghiffenis onser sonden hebben c.

c Gene.17.13 Exod.12.13 Act.2/38. Mat.26/26 27.28.

Vra. Hoe veel zijn daer sulcke Sacramenten?

Ant. Twee/ Namelijck den Doop ende het Nachtmael des Heeren.

Vra. Wat is den Doop?

Ant. Het is een heylighe instellinge Christi d/ door de welcke alle lidtmaten der Ghemeynten (sy zijn onmondige kinderen/ oft volwassen) met water ghedoopt moeten werden e/ in den Name des Vaders/ende des Soons/ende des heyligen Gheests f.

d Joan.3.22 ende 4.1 Mat.28/19 Mar.16.15 Act. 16.15.33 e Eph.5.26

f Mat.28/19

Vra. Wat troost hebt ghy wt uwen Doop?

Ant. Dat ick/door het bloedt Christi so sekerlijck afgewasschen ben van mijne sonden/als het lichaẽ in den Doop met water besprengt wert g. Voorts / dat ick altijdt verghiffenisse der sonden

g Heb.9.14 Act.22.16 Marc.1.4.

den verwerven sal/so dickmael als ick dat in den
Gheest van mynen Hemelschen Vader door
Christum int ghelooue sal begheeren a.

a Isa. 16.23 1. Joan. 5/14 Vra. Waer af wert ghy in uwen Doop meer
vermaent?

Ant. Dat ick my al mijn leuen lanck sal van
sonden vermijden / mijn vleesch met alle zijne
boose lusten doodende/ende in een nieuwicheydt
des leuens wandelende b.

b Ro. 6.4. 5.6 Vra. Wat is het Nachtmael des Heeren?

Ant. Het is een instellinge Christi c inde wel-
c Mat. 26/26 ke zijn doot door het eten des gebrokenē Broots/
Mar. 14/ 22 Lus. 22/ 19 ende het drincken des Bekers des Heeren ver-
d 1. Cor. 11.26 condicht wert d.

Vra. Wat troost hebt ghy daerin?

Ant. Dat ick door den offer des lichaems eñ
bloedts Christi so sekerlijck vergiffenisse mijner
sonden hebbe e, ende ghevoet werde ten eewigen
e Heb. 9/14.26 leuen / als ick ter tafel des Heeren het Broot van
den Dienaer ghebroken ete / ende den Beker die
my gegeuen wert/drincke: Ja gelijcker wijs mijn
lichaem daghelijcx door spijse eñ dranck natuer-
lick onderhouden wert f.

f Joan. 6.52 Vra. Waer af werdt ghy doort Nachtmael
meer vermaent?

Ant. Dat ick den Heere voor dese groote wel-
daet altijt dancken sal/eñ mijne danckbaerheydt
betuygen met een daghelijcxsche doodinghe des
ouden mensches / ende een nieuwicheyt des le-
uens.

Vra. Wat is de Christelijcke Straffe?

Ant. Het is een instellinghe Christi / door de
welcke een yeghelijck lidtmaet verbonden is zij-
g Matth. 18. 15/etc. nen broeder Christelijck te vermanen / ende we-
derom de vermaninghe goetwillichlijck te ont-
Luc. 17/ 3 fanghen g. Anders soo sal hy nae dwoort Gods/
Leu. 19. 17 wt der ghemeenten gheworpen / ende de duyuel
Psal. 141. 5 h 1 Cor. 5.3/4 ouergeleuert werden h.

5.13. 1. Tim. 1. 20. Vra. Mach oock de Ouerheyt boose menschen
met den sweerde straffen?

Ant.

Ant. Jaese: Ende behoort oock dat te doen: want sy een Dienaersse Gods is/niet te vergeefs het sweert voerende a.

Vra. Sijnt oock alle kinderen Gods/die haer tot de wtwendighe ghemeynte Christi voeghen?

Ant. Neent voorwaer: Want daer onder veel gheveynsde Hypocriten zijn b. Maer die zijn alleene kinderen Gods/ende levende lidtmaten der Ghemeynten/ die haer in dese voorghenoemde teeckenen eerlijck draghen ende oeffenen/ ende God om een vermeerderinghe der Godsalicheyt dagelijcx zijn biddende.

a Rom. 13/4

b Matth. 13: 25/47.

Vra. Hoe moeten wy in onsen noot bidden?

Ant. So ons Christus ghelcert heeft c/ Namelijck:

c Matt. 6/9 Luc. 11/2.

Onse Vader/die daer zijt inde Hemelen/ etc.

Vra. Wat begheert ghy in desen gantschen ghebede van God?

Ant. Ten eersten/ dat al wat dienende is tot zijner eere gheuoordert werde/ende wederom geweert dat de selve is verhinderende/ oft zijnen wille is wederstaende.

Ten anderen/soo begheere ick hulpe ende bystant in alle nootwendicheyt der zielen ofte des lichaems teghen de becoringhe des Duyvels.

Vra. Wat verstaet ghy by dat woort/Amen?

Ant. Dat is/het sy also:waer door ick betuyge dat ick in mijn herte door den heyligen Geest versekert ben/ dat my de Hemelsche Vader om Christi wille verhoort heeft.

ALs de ghene die hem totter Ghemeynte begheven wilt/ dese Hooftstucken inden gront bekent ende beleden heeft: So vraechtmen hem/ of hy erghens in (der leeringhen halven) eenigen twijfel heeft/op datmen hē genoech doen mach: In dien hy seyt Ja/ soo soecktmen hem wt der H. Schrift te voldoen: Ende ist dat hy gerust is/ soo vraechtmen hem oft hy voor hem ghenomen heeft by dese voorseyde leeringhe te blijven/ ende

die werelt te versaken/ ende een nieu Christelijck leuen te leyden.

Ten eynde vraechtmen hem oock / of hy hem der Christelijcker straffe wilt ghewillich onderwerpen.

Twelck hy ghedaen hebbende/ so vermaentmen hem tot vrede/ liefde / ende eendrachtieheyt met alle menschen: ende tot vredemakinghe / in dien hy met yemant yet wtstaen heeft.

Forme om het Heylighe Auondtmael te houden.

Gheliefde in den HEERE Jesu Christo / hoort aen de woorden der insettinghe des heylighen Auondtmaels onses Heeren Jesu Christi/ welcke ons beschrijft de H. Apostel Paulus. 1. Corinth. 11. vers. 23.

Ick hebt van den HEERE ontfangen dat ick v oock ghegheuen hebbe: Als dat de Heere Iesus in der nacht doe hy verraden wert a, Het Broot nam, danckte, ende brack het, ende seyde: Nemet, etet, dat is mijn Lijf dat voor v ghebroken wert: Sulcks doet tot mijner ghedachtenis. Desghelijcken oock nam hy den Drinckbeker na het Auondeten, ende seyde: Dese Drinckbeker is dat nieuwe verbont ofte Testament in mijnen Bloede: sulcks doet, soo dickwils als ghy het drincken sult, tot mijner ghedachtenisse. Want soo dickwils als ghy van desen Broode eten sult, ende van desen Drinckbeker drincken, soo vercondight den doot des HEEREN, tot dat hy comt. Soo wie nu onweerdichlijck van desen Broode etet, ende vanden Drinckbeker des HEEREN drincket, die is schuldich aen den Lichame ende Bloede des HEEREN. Maer de mensche proeue hem seluē, ende alsoo ete hy van desen Broode, ende drincke

a Mat. 26. 26 Marc. 14. 22 Luc. 22. 19.

van deſen Drinckbeker. Want wie onweerdichlick etet ende drincket, die etet ende drincket hem ſeluen het oordeel, mids hy het Lichaem des HEEREN niet onderſcheydet.

OP dat wy nu tot onſen trooſte des HEEREN Auondtmael moghen houden / is ons voor alle dinghen van nooden / dat wy ons te voren recht beproeuen. Ten anderen / dat wy het tot dien eynde richten / daer toe het de Heere Chriſtus verordonneert ende ingheſtelt heeft / namelijck tot zijner ghedachteniſſe.

De waerachtighe beproeuinghe onſſelfs ſtaet in deſe drije ſtucken:

Ten eerſten / bedencke een yeghelijck by hem ſeluen ſijne ſonden ende vermaledijdinghe a / op dat hy hem ſeluen miſhaghe / ende hem voor Gode verootmoedighe b: Aengheſien dat den toorn Gods teghen de ſonde alſoo groot is / dat hy die (eer dat hyſe ongheſtraft liet blijuen c) aen ſijnen lieuen Sone Jeſu Chriſto d met den bitteren ende ſmadelijcken doodt des Cruyces gheſtraft heeft e.

a Pſalm. 51. 3. 4. etc. Rom. 5. 8 Ephe. 2. 3
b Math. 18. 4 Luc. 18. 13
c Exo. 20. 5. Deut. 32. 22
d Roma. 8 / 32
e Deut. 21 / 23 Gal. 3 / 13.

Ten anderen / onderſoecke een yeghelijck zijn herte / of hy oock deſer ghewiſſer beloften Gods ghelooft f / dat hem alle ſijne ſonden alleen om des lijdens ende ſteruens Jeſu Chriſti wille vergeuē zijn g: Ende de volcomen gherechticheyt Chriſti hem als zijn eyghen toegherekent ende geſchoncken ſy h / ia ſo volcomen / als of hy ſelue in eygener perſoone voor alle zijne ſonden betaelt / eñ alle gherechticheyt volbracht hadde i.

f Rom. 3. 20 etc.
g Act. 4. 12 ende 10. 43 ende 13. 38 ende 15. 11
h 1 Cor. 1. 30. ende 2. Cor. 5 / 21
i Pſal. 16. 9 Act. 2. 26.

Ten derden / onderſoecke een yeghelijck zijne conſcientie / of hy oock gheſint is voortaen met zijn gantſche leuen / waerachtige danckbaerheyt tegen Godt den Heere te bewijſen k / eñ voor den aengheſichte Godes oprechtelijck te wandelen l. Item of hy ſonder eenighe gheueynſtheyt / (alle vijantſchap / haet / ende nijdt / van herten afleggende m) een ernſtich voornemen heeft / om van nu voort aen in waerachtigher liefde eñ eenicheyt

k Pſa. 116 / 12 Luc. 7. 42 Rom. 6 / 4
l Pſalm. 15 / 2 etc.
m Ephe. 4. 31 Gal. 5. 20. 21.

a Mat. 5. 4.4 Rom. 12. 18 Ephes. 4/32 ende 5. 2.

nichept met zijnen naesten te leuen a.

Alle die dan also ghesint zijn / die wil God ghewislijck ter ghenaden aennemen/ende voor weerdighe medeghenooten der Tafel sijns Soons Jesu Christi houden.

b 1. Cor. 6/9 10. eñ 11/28 Gal. 5/21. Ephes. 5. 5.

c Exod. 20/5 Deut. 5. 9 ende 27. 15 Psalm. 16. 4. ende 97. 7

d Deut. 18/11. Leuit. 20/6

e Luc. 7/30 Exod. 4/25

f Gala. 5. 20.

g Psal. 15. 3.

h Rom. 1. 30

i Psalm. 50. 18/19. 20. Jesa. 1/15 1. Jo. 3. 14. 15

k Heb. 13. 4 1. Cor. 6. 9 1. Tim. 1. 10

l 2. Cor. 6/3

m Ezec. 18/26

n 1 Cor. 10. 21

Daer en teghen/ die dit getuyghenisse in haren herten niet gheuoelen/ die eten ende drincken hen seluen dat oordeel. Daerom wy oock na den beuele Christi ende des Apostels Pauli b/ alle die hen met desen nauolgenden lasteren besmet weten/ vermanen van de Tafel des HEEREN hen te onthouden/ ende vercondighen hen datse gheen deel int Rijcke Christi hebben/ Als daer zijn alle Afgoden Dienaers/ alle die verstoruen Heylighen/ Enghelen/ ofte andere Creatueren aenroepen/ Alle die den Beelden eere aen doen c/ alle Toouer aers ende Waerseggers/ die Vee ofte Menschen/ mitgaders andere dinghen seghenen d/ ende die sulcke segheninghe ghelooue geuen/ Alle verachters Gods/ zijn Woorts/ende der heyligher Sacramenten e/ Alle Gods lasteraers/ Alle die tweedracht/ secten f/ ende muyterye/in Kercken/ ende Wereltlicken Regimenten begeeren aen te richten/ Alle Meyneedige g/ Alle die haren Ouderen h ende Ouerheyden onghehoorsaem zijn/ Alle Dootslagers/ Kijuers/ eñ die in haet eñ nijt teghen haren naesten leuen i/ Alle Echtbrekers/ Hoereerders/ Dronckaers/ Dieuen/ Woeckenaers/ Roouers/ Tuyssehers/ Gierigaers k/ ende alle de ghene die een ergherlijck leuen leyden l/ Dese alle soo langhe sy in sulcken sonden blijuen m/ sullen hen deser spijse (welcke Christus alleen zijnen geloouighen verordineert heeft n/ onthouden/ op dat haer gherichte eñ verdoemenisse niet dies te swarer werde.

o Rom. 7/13 ende 8. 26.

p Mat. 26. 23

Maer dit wert ons (gheliefde Broeders) niet voorgehouden/ om de verslaghen herten der gelooui gen cleynmoedich te maken o/ euen of niemant tot den Nachtmale des Heerẽ gaen mochte p/ dan die sonder eenighe sonde ware. Want

wy en comen niet tot desen Auontmale om daer-
mede te betuyghen / dat wy in ons seluen volco-
men ende rechtueerdich zijn / Maer ter contra-
rien/aengesien dat wy ons leuen buyten ons se- a Psalm.32,1
uen a/in Jesu Christo soecken / soo bekennen wy Rom.4/11
daermede dat wy midden in den doot ligghen b. Phil.3.7/8.9
Daerom/ al ist dat wy noch veel ghebreken en- b Ephes.2.1.
de ellendichept in ons beuinden c/als namelijck/ Rom.5/12
dat wy gheen volcomen gheloove hebben d/ dat ende 7.10
wy ons oock met sulcken yuer om Gode te die- c Galat.5/17
nen niet begheuen alsoo wy schuldich zijn/maer d Mar.9/24.
daghelijcks met der swackheyt onses gheloofs/
ende den boosen lusten onses vleesches te strij-
den hebben e/ Nochtans dies niet teghenstaen- e Rom.7/23
de/ouermidts dat ons (door de genade des hey- Galat.5/17
ligen Gheests) sulcke gebreken van herten leedt
zijn/ ende wy begeeren teghen ons ongeloove te
strijden f/ eñ na allen gheboden Gods te leuen g/ f Mar.99.24
Soo sullen wy ghewis ende seker zijn / dat geen g Rom.7/22.
sonde noch swackheyt die noch (teghen onsen
wille) in ons ouerbleuen is h/ ons can hinderen/ h Rom.7/19
dat ons Godt niet in ghenade soude aennemen/
ende also deser hemelscher spijse/ eñ dranck weer-
dich ende deelachtich maken i. i Joan.6/31

Ten anderen/Laet ons nv oock ouerdencken/
waer toe ons de HEERE zijn Auontmael heeft
ingheset/namelijck/dat wy sulcx doen souden
tot zijnder ghedachtenisse k. Maer aldus sullen k 1 Cor.11/
wy zijns daerby ghedencken: 24/25.

Eerstelijck/dat wy gantschelijck in onsen her-
ten vertrouwē/dat onse HEERE Jesus Chri-
stus (na luyden der beloftenissen/ die den Voor-
vaderen in den ouden Testamente van den be-
ghinne aen gheschiet zijn l) van den Vader in de- l Genes.3/15
se werelt gesonden sy/ ons vleesch ende bloet aen- ende 22/18
ghenomen m/ den toorn Godts (onder welcken 2 Sam.7/12
wy eeuwichlijck hadden moeten versincken) van Gal.3/16
den beghinne zijner menschwerdinghe tot den m Heb.2/14
eynde sijns leuens op aerden voor ons ghedra- n Heb.4/15
ghen n/ende alle ghehoorsaemheyt ende gerech- ende 5/7
Rom.8/3
Jsa.53/6

ticheyt der Godlijcker Wet voor ons veruulle/
voornemelick doen hem den last onser sonden en
des toorns Gods het bloedighe sweet in den
a Mat.26.42 hof uytghedruckt heeft a/ Daer hy ghebonden
Luce 22. 44 wert/ op dat hy ons soude ontbinden/ Daer nae
b Isa.53/3 ontallijcke versmaetheden gheleden heeft b/ op
Rom.15/3 Psalm.69/10 dat wy nemmermeer te schanden souden wer-
c Isai.53/9 den/ Onschuldich ter doot veroordelt c/ op dat
wy voor t'gherichte Godes vry souden ghespro-
d Rom.8.1 ken werden d. Jae zijn ghebenedijde Lichaem
2 Cor.5/21 aent Cruys laten naghelen/op dat hy dat hant-
e Col.2/14 schrift onser sonden daer aen soude hechten e/
Ende heeft alsoo de vermaledijdinghe van ons
f Deut.21.23 op hem gheladen / op dat hy ons met sijner ghe-
Gal.3/13 benedijdinghe veruullen soude f/ Ende heeft
sick vernedert tot in de allerdiepste versmaet-
heyt ende angst der hellen met lijf ende Siele aen
g Phil.2/8 den houte des Cruyces g/ doen hy riep met luy-
der stemmen: Mijn God/mijn God/ Waerom
h Psal.22.2 hebt ghy my verlatē h/ op dat wy tot Gode sou-
Mat.27.46. den genomen / en nemmermeer van hem verla-
ten werden / Ende eyndelijck met sijner doot
ende bloetstortinghe dat nieuwe ende eeuwighe
i Hebr.8/8 Testament / dat verbondt der ghenaden i/ ende
Gal.3.8 der versoeninghe besloten / als hy seyde / Het is
k Joa.19/30. volbracht k.

Ende op dat wy vastelijck souden gheloouen
dat wy tot desen genaden verbonde behooren l/
l Mat.26.26. Nam de Heere Iesus in sijnen laetsten Auondt-
Marc.14/22 Luc.22/19 maele dat Broot, danckte, brackt, ende gaf het sij-
1.Cor.11.24 nē Iongeren, ende sprack: Nemet, etet, dat is mijn
Lichaem dat voor v ghegheuen werdt, dat doet
tot mijner ghedachtenisse. Diesghelijcken, nae
den Auondtmaele, nam hy den Drinckbeker, sey-
de danck, ende sprack: Drincket alle daer uyt, De-
se Beker is dat nieuwe Testament in mijnen bloe-
de, dat voor v, ende voor velen vergoten wert, tot
vergeuinge der sonden, sulcks doet soo dickmaels
als ghy daer vā drincket, tot mijner gedachtenisse:
Dat is / Soo dickwils als ghy van desen Broo-

de

de etet / ende van desen Beker drincket / sult
ghy daer door als door een ghewisse ghedachte-
nisse a ende pant vermaent ende versekert wer- a Exod. 12.14 ende 13/9 1 Cor. 5/7
den van dese mijne hertelijcke liefde ende trouwe
teghen v b / dat ick voor v (daer ghy anders den b Joa. 13/34. ende 15/13
eeuwighen doodt haddet moeten steruen c) mijn c Rom. 5.6
Lichaem aen het hout des Cruyces in den doot
gheue d / ende mijn bloedt vergiete / ende uwe d Joan. 3/14.
hongherighe ende dorstighe Sielen met den sel-
uen mijnen ghecruysten Lichame ende vergo-
tenen Bloede tot den eeuwighen leuen spijse en-
de laue e / alsoo sekerlijck / als eenen yeghelijcken e Joan. 6/53.
dit broot voor sijnen ooghen ghebroken / ende de-
sen Beker hem ghegheuen wert / ende ghy de selue
tot mijner ghedachtenisse met uwen monde etet
ende drincket.

Wt dese insettinge des heyligen Auontmaels
onses HEEREN Jesu Christi / sien wy dat hy
ons gheloove ende betrouwen f op zijn volcomen f Joan. 3/19.
offerhande (die eenmael aent Cruys gheschiet
is g) als op den eenighen gront ende fondament g Heb. 10/14. Gal. 6/14.
onser salicheyt wijset / daer hy onsen hongerigen
ende dorstighen Sielen tot een waerachtige spij-
se ende dranck des eeuwighen leuens ghewor-
den is h. Want door zijn doot heeft hy de oor- h Joan. 6.51.
sake onses eewighen honghers ende commers /
namelijck de sonde i / wechghenomen : ende ons i Genes. 3/17.
den leuendichmakenden Gheest verworuen k / op k Joan. 6/63
dat wy door den seluen Gheest (die in Christo /
als in den hoofde / ende in ons als zijne lidtma-
ten woonet l / met hem waerachtighe ghemeyn- l 1. Cor. 12.13 Joan. 15.5 Psal. 133.8
schap souden hebben / eñ aller sijner goeden / des
eeuwighen leuens / gherechticheyt m / ende heer- m 1 Cor. 1. 30 Col. 2/10
licheyt deelachtich werden.

Daertoe helpe ons de Almachtighe barmher-
tighe God ende Vader ons Heeren Jesu Christi /
door sijnen heylighen Gheest. Amen.

Op dat wy dan dit al mogē vercrijgen / laet ons
onsseluen voor Gode verootmoedigen / eñ hē met
waerachtigē geloove om zijn genade aenroepen:

BArmhertighe God ende Vader/ wy bidden dy/ dat ghy in desen Auontmaele (in dwelcke wy oeffenen de heerlijcke ghedachtenisse des bitteren doodts dijnes lieuen Soons onses HEEREN Jesu Christi) door dijnen heyligen
a Joan. 6/29. Gheest in onsen herten willet wercken a/ dat wy ons met warachtighen vertrouwen dijnen Sone Jesu Christo soo langher soo meer ouerghe-
b Mat. 11. 28 uen/ op dat onse beswaerde ende verslagene herten b met sijnen waerachtighen Lichame ende
c Joan. 6. 33. bloede/ ia met hem/ waerachtich God ende mensche/ dat eenighe hemels broodt c/ door de cracht des heylighen Gheests ghespijst ende ghelaeft werden. Ende dat wy niet meer in onsen sonden/ maer hy in ons ende wy in hem leuen/ ende
d Jere. 31. 31 alsoo waerachtichlijck des nieuwen ende eeuwighen Testaments ende verbonts der genaden d deelachtich zijn moghen. Dat wy niet en twijfe-
e 2. Cor. 6. 18. len/ of ghy sult eeuwichlijck onse ghenadige Va-
f Rom. 4. 8. der zijn e/ ons onse sonden nemmermeer toerekenende f/ ende met allen dingen aen lichaem ende Siele versorghende/ als dijne lieue kinderen eñ
g Rom. 8. 17. erfghenamen g.

Verleent ons oock dijne ghenade/ dat wy ghetroostelijck ons Cruys op ons nemende/ ons sel-
h Luce 9/23 Matt. 10. 38. ende 16/24 uen verloochenen h/ onsen Heylandt bekennen/
i Luce 21. 28. eñ in aller droeffenisse met opgeheuenẽ hoofde i/ onsen HEERE Jesum Christum upt den hemel verwachten/ daer hy onse sterfelijcke Lichamen/ sijnen verclaerden Lichaeme ghelijck
k Phil. 3. 20. 21. 1 Cor. 15/53 1 Thes. 4. 13 etc. maken k/ ende ons tot hem nemen sal in eeuwicheyt. Verhoort ons O God ende barmhertighe Vader/ door Jesum Christum/ die ons aldus heeft leeren bidden: Onse Vader, &c.

Wilt ons oock door dit heylich Auondtmael stercken in den alghemeynen onghetwijfelden Christelijcken geloone/ daer vã wy bekentenisse doen met monde ende herten/ sprekende:

Ick ghelooue in God, &c.

OP dat wy dan met den waerachtighen Hemels broode Christo ghespijst moghen werden / soo laet ons met onsen herten niet aen den uyterlijcken Broode ende Wijne blijuen hanghende: Maer onse herten opwaerts inden Hemel verheffen / daer Jesus Christus is a/ onse voorsprake / ter rechter hant sijns Hemelschen Vaders b/ daer henen ons ooc de Artijckelen onses Christelijcken Gheloofs wijsen / Niet twijfelende of wy sullen soo warachtichlijck door de werckinghe des heylighen Gheests met sijnen Lichaeme ende bloede aen onsen Sielen gespijst ende ghelaeft werden / als wy dat heylich Broot ende Dranck tot sijner gedachtenisse ontfangen.

a Col.3/1. Rom.10.9

b Rom.1/34

Int breken ende uytdeylen des Broodts, spreeckt de Dienaer:

Dat Broot dat wy breken / is de gemeynschap des Lichaems Christi c. Nemet / etet / ghedencket ende ghelooyet / dat het Lichaem onses Heeren Jesu Christi ghebroken is tot een volcomen versoeninghe aller onser sonden.

c 1 Cor.10.16

Ende soo hy den Drinckbeker gheeft:

De Drinckbeker der Dancksegghinghe met welcken wy dancksegghen is de ghemeynschap des Bloets Christi d. Nemet / drincket alle daer uyt / ghedencket ende ghelooyet / dat het dierbaer Bloedt onses Heeren Jesu Christi vergotē is tot een volmaeckte versoeninghe aller onser sonden.

d 1.Cor.10.16

Dewijle datmen communiceert, salmen stichtelijcke singhen, ofte sommighe Capittelen lesen ter ghedachtenisse des lijdens Christi dienende, als Iesaiæ 53. Ioan. 6.13.14.15.16.17.18. ofte dierghelijcke.

e 1 Cor.14/26

De bedieninghe gheeyndigt sijnde, sal de Dienaer spreken:

Gheliefde in den Heere, dewijle de Heere ons nu aen sijner Tafel onse sielen ghespijst heeft, soo

laet ons al te samen sijnen naem met dancseggin-
ghe prijsen, Psal. 116. 17. Ende een yegelijck spre-
ke in sijn herte aldus:

Psalm. 103 LOuet den Heere mijn siele / ende wat in my is
sijnen hepligen Name.
2. Louet den Heere mijn siele / ende en vergheet
niet wat hy my goets ghedaen heeft.
3. Die dy alle dijne sonden vergheeft / ende ge-
neest alle dijne ghebreken.
4. Die dijn leuen van t'verderuen verlost / die
dy croont met genade eñ barmhertichept.
8. Barmhertich ende ghenadich is de Heere /
ghedüldich ende van grooter goedertierenhept.
9. Hy sal niet altoos kijuen / noch eeuwelijck
toornich blijuen.
10. Hy handelt niet met ons nae onsen sonden /
ende vergelt ons niet na onsen misdaden.
11. Want soo hooghe als den Hemel bouen de
aerde is / laet hy zijn ghenade oueruloedich zijn
ouer de ghene die hem vreesen.
12 Soo wijt als den opganck der Sonnen is
van dē nederganck / also verre doet hy onse ouer-
tredinghe van ons.
13. Gelijck hem een Vader ontfermt ouer zijne
Kinderen / soo ontfermt hem de HEERE ouer
die die hem vreesen.

Welcke oock sijnen eyghenen Sone niet ghe-
spaert heeft / maer heeft hem voor ons allen ouer-
ghegheuen / ende ons alles met hem gheschonc-
b Rom. 8. 32 ken b. Daerom bewijst God daer mede zijn lief-
de teghen ons / dat Christus voor ons ghestor-
nē is als wy noch sondaers waren. So sullē wy
oock veel meer door hem behouden werden voor
zijnen toorn / na dien wy door zijn bloet gerecht-
veerdicht zijn. Wāt so wy Gode versoēt zijn door
den doot sijns Soons / doen wy noch vyanden
waren / veel meer sullen wy salich werdē door zijn
c Ro. 5/8/ etc. Joan. 3/16 leuen / nae dien wy hem versoent sijn c. Daerom
sal

al mijne mondt ende herte des Heeren lof verkondighen / van nu aen tot inder eewichept / AMEN.

O Barmhertighe God ende Vader / wy dancken dy van gantscher herten / dat ghy uyt grondeloofer barmhertichept ons dijnen eengeborenen Sone a tot eenen Middelaer ende offer door onse sonden b / ende tot een spijse eñ dranck des eeuwighen leuens c / gheschoncken hebt. Eñ dat ghy ons gheeft een waerachtich gheloove / daer door wy sulcker dijner weldaden deelachtich werden d. Ghy hebt ons oock tot sterckinge des seluen door dijnen lieuen Sone Jesum Christum dat heylighe Auondtmael laten instellen ende verordenen: Wy bidden dy O ghetrouwe God ende Vader / dat ghy door de werckinghe dijns heyligen Gheestes e de ghedachtenisse onses HEEREN Jesu Christi / ende de verconding he zijns doots ons tot dagheliijckschen toenemen int rechte gheloove f / ende in de salige gemeynschap Christi wilt laten ghedijen. Door den seluen dijnen lieuen Sone Jesum Christum. In wiens Name wy onse ghebeden besluyten / alsohy ons gheleert heeft / segghende:

a Joan. 3/16. Rom. 8/32
b 1 Ti. 2. 5/6.
c Joan. 6/35
d Ephes. 2. 8. ende 3. 17.
e Joan. 6. 63.
f Joan. 15. 16

Onse Vader, &c.

Forme des Bans ofte Afsnijdinge vander Ghemeente.

GHeliefde inden HEERE Jesu Christo: Het is v. l. kennelijck / dat wy nu tot verscheyden tijden by sekere trappen v. l. voorghehouden hebben / wat een groote sonde ende sware argherniſſe onse mede-lidtmaet N. ghedaen ende ghegheuen heeft: ten eynde hy door v lieder Christelijcke vermaninghen ende ghebeden tot

God hem mochte bekeeren / ende vanden banden des Duyvels (die hem ghevanghen houdt) los geworden zijnde/ontwaken tot den wille des Heeren. Maer wy en connen v. l. met grooter droefheyt niet berghen/dat ons tot noch toe niemant en is verschenen/ die int minste te verstaen ghegheven heeft/dat hy door de menichfuldighe vermaninghen aen hem ghedaen (soo int bysonder als voor ghetuyghen ende in teghenwoordicheyt van velen) gecomen soude zijn tot eenich berou sijner sonde/ ofte eenich teycken van ware boetvaerdicheyt aen hem laten mercken. Dewijle hy dan zijne overtredinghe/ in haer seluen niet cleyn wesende / door zijn hartneckicheyt daghelijcx noch grooter maeckt / ende wy v laetstmael aengeseyt hebben/ ingheualle hy na so lange patientie die de Kercke met hem gehadt heeft hem niet en bekeerde / dat wy ghedwonghen souden zijn ons wijder over hem te bedroeven / ende tot de wterste remedie te comen: Soo zijn wy ghenootsaeckt nu teghenwoordelijck voort te varen tot zijnder afsnijdinghe / volghende t'bevel ende last ons ghegheven in Gods heylighe Woordt/ ten eynde hy hier door (ist moghelijck) tot beschaemtheyt gebracht werde/ datmen oock door dit verrotte ende tot noch toe ongeneselicke lidt tgheheele lichaem der Ghemeynte niet in perijckel en stelle / ende dē naem Gods niet ghelastert en werde. Daeromme wy Dienaers ende voorstanders der Gemeente Gods alhier/ vergadert zijnde inden Naem ende macht ons Heeren Jesu Christi/verclaren voor v allen/ dat N. wt oorsaken voorseyt/ wtghesloten is / ende wordt wtghesloten mits desen buyten de Ghemeynte des Heeren: eñ vreemt is vande gemeynschap Christi/der heyligher Sacramenten ende aller gheestelijcker seghenınghen ende weldaden Gods/ die hy zijner Ghemeente beloeft ende bewijst/ ende is daeromme/ soo langhe hy hartneckich end' onboetveerdich blijft in zijner sonde/ van v

leden te houden als een Heyden ende Tollenaer na het beuel Christi / de welcke seyt inden Hemel ghebonden te zijn so wat zijne Dienaers binden op der eerde. Voorts vermanen wy v lieden/ gheliefde Christenen / dat ghy v niet en vermengt met hem/ op dat hy beschaemt werde: nochtans hem niet houdende als vijandt / maer bywylen vermanende ghelijckmen een Broeder doet. Hier in tusschen spieghele hem een yeghelick aen dit ende diergelijcke exempelen/ om den Heer te vreesen / ende neerstelyck voor hem te sien / indien hy meent te staen dat hy niet en valle/ maer hebbende ware ghemeenschap met den Vader/ ende zijnen Sone Christo/ mitgaders met allen gheloovighen Christenen / daerinne volstandich blijue tot den eynde toe/ ende alsoo de eewighe salicheyt vercrijge. Ghy hebt gesien/ mijn lieue Broeders/ op wat maniere dese onse afghesneden Broeder heeft beghonnen te veruallen / ende alleenskens meer end' meer gecomen is in dē val. Merct dan aen hem/ hoe listich den Satan is om den mensche te brengen tot het verderf/ ende af te trecken van alle heylsame middelen der salicheyt. Soo wacht v dan mede voor de minste beghinselen des quaets / ende na de vermaninghe des Apostels / aflegghende alle last ende de sonde die ons seer lichtelijck omringht/ loopt volstandelick inde loop vane die ons is voorgeset / siende op den eyndtsman ende volmaker des gheloofs Jesum. Weest nuchteren/ waect ende biddet op dat ghy niet en vallet in versoeckinghe: Huyden soo ghy de stemme des Heeren hoort/ so en verhardt uwe herten niet: maer werckt uwe salicheyt met vreese ende beuen / ende een yeghelijck hebbe berou van zijne sonde / op dat onse God ons niet wederomme en vernedere/ ende dat wy rouwe souden moeten hebben ouer yemant van v luyden/ maer dat ghy eendrachtelick in godsalicheyt leuende onse croone ende blijschap meucht wesen inden Heere. Doch aenghesien God die is/ die in Matth. 18. 17. 18.

ons

ons werckt beyde het willen ende volbrenghen na zijn welbehaghen/ soo laet ons zijnen heylighen Name/ met bekentenisse onser sonden/ aldus aenroepen:

O Rechtueerdighe God/ barmhertighe Vader/ Wy beclaghen onse sonden voor uwe hooghe Majesteyt/ ende bekennen wel verdient te hebben de droefheyt ẽ smerte die ons is aengedaen inde afsnijdinghe van dit onse medelidtmaet/ ja wy alle zijn weerdich van v afghesneden ende verbannen te werdẽ om onser grooter ouertredinge wille/ so ghy met ons wildet treden int ghericht. Maer o Heere zijt ons ghenadich om Christi wille: vergeeft ons onse misdaden/ want sy sijn ons van herten leedt/ ẽ werckt in onsen herten hoe langher hoe meerder leedtwesen van dien/ op dat wy uwe oordeelen vreesende/ die ghy laet gaen ouer de hardtneckighe/ ons moghen beneerstighen om v te behaghen. Gheeft dat wy ons wachten voor alle besmettinghe der werelt/ ende der ghenen die vande gemeenschap der Kercken zijn afghesneden/ op dat wy ons harer sonden niet deelachtich maken/ ende dat d'afghesnedene beschaemt werden. Ende aenghesien ghy gheen lust en hebt aen den doodt des sondaers/ maer dat hy hem bekeere ẽ leue/ ende de schoot dijner Kercken altijdt open staet voor den ghenen die wederkeeren: So ontsteeckt ons doch met eenen goeden ijuer/ dat wy met goede Christelijcke vermaninghen ende exempelen soecken wederomme te rechte te brenghen desen afgesneden Broeder/ mitgaders alle de ghene die door ongheloof ofte roeckeloos heyt des leuens afwijcken: Geeft uwen segen tot onse vermaningen/ ten eynde wy daer door oorsake mogen hebbẽ ons weder te verblijden inden genen daer ouer wy nu rouwẽ moeten dragen/ ende dat alsoo uwen H. Naem gheprefen werde/ door onsen Heere Jesum Christũ/ die ons aldus heeft leeren bidden/ Onse Vader, etc.

Forme van wederopneminge des afghesneden inde Ghemeente Christi.

GHeliefde inden Heere / V. l. is bekendt dat eenen ſekeren tijdt gheleden / onſe medelidmaet N. vander Ghemeente Christi afgheſneden is gheweeſt. Nu n connen wy v. l. niet berghen / hoe dat deſelue oor de voornoemde remedie / mitgaders door 'middel van goede vermaninghen ende uwen Christelijcken ghebeden / ſoo verre is ghecomen / at hy hem zijner ſonde ſchaemt / begheerende án ons tot de ghemeenſchap der Kercke weder pghenomen te werden. Alſoo wy dan van we-chen des beuels Gods ſchuldich zijn de ſooda-nighe met blijſchap te ontfanghen / ende doch oodich is goede ordene daerinne ghebruyckt e werden: So gheuen wy v. l. mits deſen te ver-taen / dat wy de voorſchreuen afgheſneden per-oon ter naeſter reyſe door Gods ghenade / wan-eermen des Heeren Auondtmael ſal houden / anden bant der affnijdinghe wederomme ont-inden / ende tot den vrede der Kercke ontfangen ullen / ten ware yemandt van v lieden middeler ijt yet wettelijcx hadde / waeromme ſulcx niet en oude behooren te gheſchieden / twelcke v. l. ons t tijts aenſegghen ſullen. Daerentuſſchen ſal en yegelijck den Heere dancken voor de weldaet en deſen armen ſondaer bewesen / hem biddẽde at hy zijn werck aen hem wil wtuoeren tot zij-er eewigher ſalicheyt / Amen.

Daer na, indien gheen verhinderinghe voorcomt, ſal de Dienaer tot wederopneminghe des afgeſneden ſondaers voortgaen op naevolghender wijſe.

GHeliefde Christenen / Wy hebben v. l. laeſt-mael voorghehouden van de bekeeringhe onſes

onses medebroeders N. om met u. l. voorweten wederomme tot der Ghemeente Christi opghenomen te werden. Alsoo dan niemant yet voortgebracht heeft waeromme de voorseyde wederopneminghe niet en soude behooren te gheschieden: soo willen wy nu teghenwoordelick tot deselue voortvaren. De Heere Christus Matth 18. beuesticht hebbende het vonnisse zijner Kercke inde afsnijdinghe der onboetveerdighen sondaren/ verclaert terstont daer aen/ Dat soo wat zijne Dienaers ontbinden souden op der aerdē, ontbonden soude zijn inden Hemel. Daer mede hy te kennen gheeft/ wanneer yemandt van zijner Kercken afghesneden is/ dat hem als dan niet en is alle hope der salicheyt ontnomen/ maer dat hy vande banden der verdoemenisse weder ontslaghen can werden. Daeromme aengesien God in zijn Woordt verclaert/ gheenen lust te hebben aenden doot des sondaers/ maer dat hy hem bekeere ende leue: Soo heeft oock de Kercke noch altijts hope tot de bekeeringhe des afghewekenen sondaers/ ende hout haren schoot open om den bekeerden wederom te ontfanghen. Dien volghende heeft de H. Paulus den Corinther (dien hy verclaert hadde dat vander Kercke afghedaen behoorde te werden) wederomme beuolen op te helpen eñ te vertroosten/ na diē hy van velen bestraft zijnde/ tot kennisse was ghecomen: ten eynde hy in ouervloedigher droeffenisse niet en soude vergaen. Ten anderen/ leert Christus inden voorseyden spreuck/ dat het vonnisse der ontbindinghe/ twelcke wtghesproken wort ouer sulck eenen bekeerden sondaer/ volgende Godes Woort/ voor bondich ende vast gehouden wordt vanden Heere: daeromme niemandt/ die hem oprechtelick bekeert/ eenichsins behoort te twijfelen/ of hy is gewisselijck van God in genade aenghenomen/ ghelijck Christus elders seyt: Wien ghylieden de sonden vergheeft/ dien zijnse vergeuen.

Mat. 18. 18

1. Cor. 5. 2

2 Cor. 2. 6. 7.

Ioan. 20/23.

Om nu tot den voorghenomen handel te comen / soo vraghe ick v N. of ghy voor God ende zijner Ghemeente alhier van gantscher herten verclaert / dat ghy oprecht berouw hebt vande sonde ende hartneckichept / om welcke ghy rechtueerdelijck vander Ghemeente afghesneden zijt gheweest: of ghy oock warachtelijck gheloost / dat v de Heere uwe sonden vergheuen heeft ende vergheeft om Christi wille / ende begheert mitsdien tot de Ghemeente Christi alhier weder opghenomen te werden / beloaende v voort aen in aller godsalichept te draghen na het ghebot des Heeren? Ant. Ja ick.

Hier op sal de Dienaer voorder aldus spreken:

WY dan alhier vergadert inden naem ende macht des Heeren Christi / verclaren v / N. ontbonden te zijn vanden banden der afsnijdinghe / ontfanghen v wederomme inde Ghemeente des Heeren / vercondighen v / dat ghy staet in de gemeenschap Christi / der H. Sacramenten ende aller gheestelijcker segheninghen ende weldaden Gods die hy zijner Ghemeente beloeft ende bewijst: waerinne v de eewighe God tot den eynde toe behouden wil door zijnen eenichgeboren Sone Jesum Christum / Amen.

Soo weest dan versekert / mijn lieue Broeder in uwer herten / dat v de Heere heeft opgenomen in ghenade: zijt neerstich om v voortaen te wachten voor de listichept des Satans ende boosheyt der Werelt / ten eynde ghy niet weder en veruallet inde sonde: hebt Christum seer lief / want v vele sonden vergheuen zijn. Ende ghy / gheliefde Christenen / ontfangt desen uwen broeder met toeghenepchthept des herten: zijt vrolijck dat hy doot was / ende is wederomme leuendich gheworden / hy was verloren / ende is gheuonden: verheucht v metten Enghelen des Hemels ouer

desen sondaer die hem bekeert: houdt hem niet langher voor eenen die vreemt is / maer voor een medeborgher der Heylighen ende huysghenoot Gods. Ende alsoo wy niet goets en connen hebben van onsseluen / so laet ons den Heere almachtich louende ende danckende / hem om zijne ghenade aldus aenroepen:

Goedertieren God ende Vader / Wy dancken dy door Jesum Christum dat ghy desen onsen medebroeder bekeeringhe hebt ghegheuen tot den leuen / ende ons oorsake verleent om in zijne wederkeeringhe verheucht te zijn. Wy bidden dy / bewijst hem dijne ghenade / om vande vergheuinghe zijner sonden meer ende meer versekert te wesen in zijn ghemoet / ende daer wt te scheppen eene onwtsprekelijcke blijschap ende lust om v te dienen. Ende ghelijckerwijs hy te voren vele menschen heeft gheergert door zijne sonde: wilt hem alsoo wederomme verleenen veel menschen door zijne bekeeringhe te stichten. Gheeft hem totten eynde toe volstandelijck te wandelen in uwen weghen / ende laet ons leeren wt dit exempel / dat by v is ghenade / op dat ghy gheureest werdet / ten eynde wy hem houdende voor onsen mede-broeder ende mede-erfgenaem des eeuwighen leuens / v te samen moghen dienen met een kinderlijcke vreese ende ghehoorsaemheyt alle de daghen onses leuens / door onsen Heere Jesum Christum / in wiens name wy ons ghebedt besluyten: Onse Vader, &c.

Forme om te bevestighen de Dienaers des Woordts / die noyt te voren ghedient hebben.

Na voleyndinge des Sermoons ende gewoonlijcken Ghebedts sal de Dienaer aldus spreken tot den volcke.

Gheliefde Broeders: Het is uwen liefden kennelijck / hoe dat wy nu tot drije verschep-

[ge]schepden reysen den naem van onsen methroe-
[d]er N. hier teghenwoordich opentlijck voorge-
[g]stelt hebben / om te vernemen of yemandt wat
[g]hadde t'sy leere oft leuen aengaende/ waeromme
ghy niet en soude moghen beuestight worden in
den Dienst des Woorts. T'is nu alsoo dat ons
niemandt en is verschenen die yet wettelijcks
voortghebracht heeft teghen zijnen persoone:
Daeromme wy teghenwoordelijck inden naem
des Heeren sullen voortuaren tot zijner beuestin-
ghe. Waer toe ghy N. ende alle die hier teghen-
woordich zijt / voor allen sult aenhooren wt den
woorde Gods een corte verclaringhe vande in-
settinghe ende het ampt der Herderen ofte Die-
naren des Woordts. Alwaer v. l. eerstelijck staet
aen te mercken/ dat God onse Hemelsche Vader/
willende wt den verdoruen menschelijcken ghe-
slachte een Ghemeente beroepen ende vergade-
ren ten eewighen leuen / door een sonderlinge ge-
nade daer toe ghebruyckt den Dienst van men-
schen. Hierom seyt Paulus Ephes. 4. dat de Hee-
re Christus ghegheuen heeft sommighe tot Apo-
stelen, sommighe tot Propheten, sommighe tot Ephe. 4. 11.
Euangelisten, sommighe tot Herders ende Lee-
raers, tot volmakinghe der heyligen, tot den werc-
ke des dienſts [namelick] tot de stichtinghe des
lichaems Christi. Daer sien wy dat de H. Apo-
stel onder anderen seyt/ dat het Herders Ampt zy
een instellinge Jesu Christi. Wat nu dit H. Ampt
is medebrengende/ connen wy lichtelijck wt den
name selfs af nemen. Want ghelijckerwijs het
werck van een gemeen Herder is / de Cudde / die
hem is beuolen/ te weyden/ te leydē/ voor te staen
ende te regeeren: also gaet het oock toe met dese gee-
stelijcke Herders/ die gestelt zijn ouer de Gemeen-
te/ die God beroept tot der salicheydt / eñ houtse
als voor schapen zijner weyde. Nu is de weyde
daer mede dese schapen ghewevdet worden / niet
anders dan de vercondinghe des Goddelijcken
Woorts/ met de aēcleuēde bedieninge der Gebe-

den ende der heyligher Sacramenten. Tselfde Woort Gods is oock den staf/ daermede dese Kudde gheleyt ende gheregeert wort. Dien volgẽde is openbaer/dat der Herderen ofte der Dienaren des Woordts ampt is/ Eerstelijck dat sy des Heeren Woort door de schriften der Propheten ende Apostelen gheopenbaert/grondelijck eñ oprechtelijck haren volcke sullen voordraghen/ ende tselfde toeeyghenen/ so int ghemeen als int bysonder/ tot nutticheyt der toehoorders / met onderwijsen / vermanen / vertroosten ende bestraffen / na een yeghelijcx behoef / vercondigende de bekeeringhe tot God ende versoeninge met hem door het gheloof in Jesum Christum / ende wederleggende met de H. Schrifture alle dwalinghen ende ketterijen die teghen dese suyuere leere strijden. Dit alles wordt ons claerlijck te
1.Tim.5/17. kennen ghegeuen inde H. Schrift/ want d'Apo-
Rom.12. 3. stel Paulus seyt/dat dese arbeydẽ in het Woort: ende elders leert hy / dat sulcx moet gheschieden na de mate ofte reghel des gheloofs: schrijft oock
Tit.1.9
2.Tim.2.15 dat een Herder het getrouwe ofte oprechte woort dat na der leere is / vast moet houden ende recht
1.Cor.14.3 snijden. Item / die Propheteert (dat is/ Gods woort predict) spreeckt den menschen stichtinge/ vermaninghe ende vertroostinge. Op een ander plaetse stelt hy hemseluen den Herderen voor tot
Actor. 20.20. een exempel/verclarende dat hy openbaerlijck eñ inden huysen gheleert ende betuycht heeft de bekeeringe tot God/ende tgheloof in Jesum Christum. Maer insonderheyt hebben wy een suyuerlicke beschrijuinge des ampts eens Dienaers des Euangelij 2.Corin.5. daer de Apostel aldus
2 Cor 5.18. spreect : Alle dinck is uyt God , die ons met hemseluen versoent heeft door Iesum Christum, ende heeft ons (namelijck den Apostelen eñ Herderen) de bedieninghe der versoeninghe gegheuen. Want God was in Christo de werelt met hemseluen versoenende, hen hare sonden niet toerekenende, ende heeft het woordt der versoeninghe in ons ghegeuen,

gheuen. Soo zijn wy dan bootscappers, oft ambassaten, vvt Christi name, als of God v luyden door ons bade, so bidden wy v uyt Christi name, Laet v met God versoenen. Belanghende de wederlegghinghe der onsuyuere leere / seyt de selfde Apostel Tit. 1. 9. dat eē Dienaer het Woort Gods vast moet houden om de teghensprekers te ouerwinnen ende den mont te stoppen.

Ten tweeden is het ampt der Herderen / d'openbare aenroepinghe des naems Gods te doen van weghen der gheheeler Ghemeente. Want tgene d'Apostelen segghen Actor. 6. Wy sullen aenhouden inden ghebede ende bedieninghe des Woorts / dat hebben dese Herders met den Apostelen gemeen. Waer op de H. Paulus siende / tot Timotheum aldus spreeckt: Soo vermane ick nu voor al / dat men bidde eñ smeecke / ende verbidde / ende dancke voor alle menschen: Voor Coninghen / ende allen die in hoocheyt ghestelt zijn / etc. Act. 6. 4. 1. Tim. 2. 1

Ten derden is haer officie de Sacramenten wt te richten / die de Heere heeft inghestelt tot seghelen zijner ghenade: als blijct wt het beuel den Apostelen van Christo ghedaen / ende den Herderen oock toecomende / Matt. 28. Dooptse inden naem des Vaders / ende des Soons ende des H. Gheestes. Item 1. Cor. 11. Ick hebt van den Heere ontfanghen dat ick v ghegeuen hebbe / dat de Heere Christus inder nacht doen hy verraden worde het brood nam / etc. Matth. 28. 19 1. Cor. 11. 23

Ten laetsten is het werck der Dienaren des Woorts / de Ghemeente Gods in goede discipline te houden ende te regeren / in sulcker maniere als de Heere geordonneert heeft. Want Christus Matt. 18. ghesproken hebbende vande Christelijcke straffe / seyt tot zijnen Apostelen aldus: So wat ghy op der aerden binden sult / dat sal ghebonden zijn inden Hemel: ende Paulus wil dat de Dienaers haer eyghen huys wel weten te regeren / dewijle sy anders de Ghemeente Gods Matt. 18. 18. 1. Tim. 3. 5

niet beſorghen noch regeeren en ſouden connen.
Dit is d'oorſake waeromme de Herders inde
Tit.1.7 Schriftuere oock ghenaemt worden Huyſ hou-
ders Gods/ eñ Biſſchoppē/ dat is Opſienders en
Wachters/ wantſe opſicht hebben op het huys
Gods daerinne ſy verkeeren/ ten eynde aldaer
alles met goede ordene ende eerbaerheydt mach
Mat.16/19 toegaen/ ende dat met den Sleutelen des Hemel-
rijcx/ die hen beuolen zijn/ ontſluytinge ende toe-
ſluytinghe ghedaen werde/ volghende den laſt
hen van God ghegheuen.
Wt deſe dinghen canmen ſien/ wat een heer-
lick werck het Herders ampt zy/ nademael ſoo
groote dinghen daer door wtghericht werden: ja
hoe gants nootſakelijck het zy om de menſchen
ter ſalicheydt te brenghen. Twelcke oock de oor-
ſaeck is/ waeromme de Heere wil dat ſulcken
ampt altijt ſal blijuen. Want aldus ſpreect Chri-
Mat.28/20. ſtus wtſeyndende zijne Apoſtelen om deſe H. be-
dieninghe te doen: Siet ick ben by ulieden tot de
voleyndinge des werelts toe, al waermen ſiet zijnē
wille te zijn dat deſen H. Dienſt (want de perſo-
nen die hy hier aenſpreeckt niet leuen en conden
tot de voleyndinge des werelts toe) tot allen tij-
den op aerden onderhouden werde. Ende hier-
2.Tim.2.2. omme vermaent Paulus Timotheum/ tghene
hy van hem ghehoort hadde/ ghetrouwen men-
ſchen te beuelen/ die gheſchickt zijn om andere te
Tit.1.5. leeren. Ghelijck hy oock dien volghende Titum
gheordonneert hebbende tot eenen Herder/ hem
voorder beueelt in allen ſteden Outſten ende Op-
ſienders te ſtellen.
Dewijle dan wy mede om deſen dienſt inder
Kercke Gods t'onderhouden/ nu eenen nieuwen
Dienaer des Woordts inſtellen/ ende tot noch
toe ghenoech vant ampt der ſoodanighen ghe-
ſproken hebben/ ſoo ſult ghy N. antwoorden op
tghene u voorghehouden ſal werden/ ten eynde
een yegelijck mach hooren/ dat ghy geſint zijt dē
voorſz dienſt/ ſo alſt behoorlijck is/ aen te nemen.
Ende

Ende eerstelijck vraghe ick u/ Of ghy gevoelt in uwer herten/ dat ghy wettelijck van Gods Ghemeente/ ende mits dien van God selve/ tot desen H. Dienst gheroepen zijt?

Ten tweeden/ Of ghy de schriften des ouden en nieuwen Testaments voor het eenige Woort Gods ende volcomene leere der salicheyt houdt/ ende alle leeringen verwerpt die daer tegen strijden?

Ten derden/ Of ghy beloeft u ampt/ ghelijck tselve voor henen beschreven is/ na de selve leere ghetrouwelijck te bedienen/ ende u leeringhe te vercieren met een Godsalich leven: mits u onderwerpende de Kerckelijcke vermaninghe/ volgende de ghemeene ordeninghe der Kercken/ indien ghy in leere ofte leven u quaemt te ontgaen?

Hier op sal hy antwoorden,

Ja ick van gantscher herten.

*Ende daer na sal de Dienaer die hem dit afgheuraecht heeft (ofte een ander Dienaer, daer meer Dienaers zijn) hem * de handen opt hooft legghen, ende spreken aldus:*

Nota. Dese Ceremonie salmē niet gebruyckē inde bevestinghe der ghenen die te voren ghedient hebben.

God onse Hemelsche Vader die u gheroepen heeft tot desen H. Dienst/ verlichte u door zijnen Geest/ verstercke u door zijne handt/ ende regere u soo in uwe bedieninghe/ dat ghy daerinne behoorlijck ende vruchtbaerlijc meucht wandelen/ tot grootmakinghe zijns Naems/ ende verbreydinghe des Rijcks zijns Soons Jesu Christi Amen.

Daer na sal de Dienaer vanden stoel den bevestichden Dienaer, ende volghens de gantsche Ghemeente aldus vermanen.

SOo hebt dan nu gheliefde Broeder en Medediener in Christo/ acht op u selven/ en op de gheele Cudde waer over u de H. Geest tot een Opsiender gestelt heeft/ om de Gemeente Gods act. 20:28

te hoeden/welcke hy heeft vercreghen met zijnen bloede. Hebt lief Christum ende weydet zijn schapen/die besorgende niet als wt bedwanck / maer ghewillichlijck / noch om vuyl ghewins wille/ maer met eē beweecht herte/ noch als heerschappije voerende ouer het volck dat v beuolen is/ maer als die der Cudde een voorbeelt gheworden zijt. Weest een exempel den gheloouighen inden Woorde / inde wandelinghe / inder liefde / inden gheeste/inden gheloone/in suyverheyt: Houdt v aen het lesen/vermanen ende leeren/noch en versuymt niet die gaue die v ghegheuen is. Beneerstīcht dit/ ende weest hierinne besich/ op dat uwē voortganck in allen openbaer werde. Hebt acht op de leere/ende blijft hierinne volstandich. Verdraecht ghedueldelick alle lijden ende verdruckinge/als een goet krijchs knecht Christi. Dese dinghen doende/sult ghy v seluen behouden ende die v hooren: Ende als de ouersteHerder verschijnen sal/soo sult ghy d'onverwelckerlicke Croone der eerlijckheyt behalen.

Ende ghylieden oock / gheliefde Christenen/ ontfangt desen uwen Dienaer inden Heere met aller blijschap/ende hout de soodanighe in grooter weerden: ghedenct dat God self v lieden door hem aenspreeckt ende biddet: Neemt dan het woort aen/dwelck hy v volghende de H. Schrift sal vercondighen/niet als eens menschen woort/ maer (ghelijck het inder waerheyt is) als Gods Woort. Laet v lieffelijck eñ aengenaē zijn de voeten der genen die den vrede vercondigen/die daer bootschappen het goede. Weest uwē voorgangeren gehoorsaem/ want sy wakē voor uwe zielen/ als die rekenschap gheuen sullen/ op dat sy sulcr doen mogen met vreuchde/sonder suchten/ want dat is v onprofijtelijck. Dit doēde/salt geschiedē dat de vrede Gods sal comen in uwe huysen / eñ dat ghyliedē die desen aenneemt inden naē eens Propheten/ eens Propheten loon sult ontfangē/ ende door zijn woort aen Christum gheloouende/

door Christum beerven het eeuwige leven. Doch aenghesien niemant tot yet van allen desen dinghen bequaem is van hemselven / soo laet ons God aldus met dancksegghinge bidden.

BArmhertige Vader / wy dancken dy dat het dy belieft wt den verloren menschelicken geslachte door den dienst der mēschen dy te vergaderen een Gemeente ten eeuwigen leven/ende dat ghy de Kercke hier ter plaetse noch soo ghenadelijck versien hebt met eenen getrouwen Dienaer: Wy bidden dy / wilt hem door uwen Gheest soo langhs soo bequamer maken tot den dienst daer toe ghy hem voorsien eñ beroepen hebt/hem openende t'verstaen/om dijne H. Schriftuere te verstaene/eñ sprake geuēde tot openinge zijns mōts om met vrymoedicheyt de verborgentheden des Euangelij te kennen te gheven/eñ wt te richten. Begaeft hem met wijsheyt ende dapperheyt/om t'volck daer over hy gestelt is/recht te regeren eñ in Christelijcker vrede te onderhouden/ten eynde dat dijne Kercke onder sijne bedieninghe/eñ door zijnen goeden voorganck toeneme in menichte eñ in deuchden. Verleent hem cloeckmoedicheyt in allen voorvallenden moeyten ende swaricheden/ die hem in zijnen dienst sullen ontmoeten/ op dat hy door dē troost uwes Geestes ghesterckt zijnde/ ende ten eynde toe standvastich blijvende / met den ghetrouwen Dienstknechten ontfanghen werde inde vreucht zijns Heeren. Wilt oock desen volcke ende Ghemeente verleenen uwe genade / datse haer behoorlijck draghen teghen desen haren Herder / hem kennende als van v ghesonden/zijn leere aennemende met aller eerbiedinge/ ende zijner vermaninge sick onderwerpende/ ten eynde sy door zijn woordt in Christum gheloovende/des eeuwighen levens deelachtich mogen werdē. Verhoort ons o Vader door uwen lieven Sone/die ons aldus heeft leeren bidden.

Onse Vader, &c.

Forme van beuestinghe der Ouderlinghen ende Diaconen / tsy beyde te ghelijck oft elck bysonder/nae gheleghentheyt.

GHeliefde Christenen / v. l. weten / hoe dat wy nu tot verscheyden reysen v. l. voorghedraghen hebben de namen van onse teghenwoordighe medtbroeders die tot den dienst des Ouderlinghschaps *ende Diaconschaps* deser Ghemeente vercoren zijn/ om te vernemen of yemandt wat hadde waeromme sy in haer ampt niet souden behooren beuesticht te werden. T'is nu alsoo dat voor ons niemandt en is verschenen/die yet wettelijcks teghen deselue voortghebracht heeft: daeromme wy tegenwoordelick inden naem des Heeren tot de beuestinghe voortuaren sullen.

Om hier toe te comen sult ghy Broeders diemen beuestighen sal/ ende voorts alle die hier teghenwoordich zijt / voor eerst aenhooren wt den woorde Gods een corte verclaringhe vande instellinghe ende het ampt der Ouderlinghen *ende Diaconen*. Belanghende de Ouderlinghen/ is aen aen te mercken / dat het woordt Ouderlinck ofte Outste (twelcke is ghenomen wt den ouden Testamente / ende beteeckent een persone die in een aensienlick ampt van regeringhe ouer anderen ghestelt is) toegheschreuen werdt tweederley personen die inder Kercke Jesu Christi dienen.
1.Tim.5.17. Want d'Apostel seyt: De Ouderlinghen die wel regeren, sullen dobbele eere weerdich geacht werden, voornemelick die arbeyden inden Woorde ende Leere. Daer sietmen dat inde Apostolische Kercke twee soorten van Ouderlinghen zyn geweest/ waer van d'eerste hebben gearbeyt inden Woorde en̄ Leere/ende d'andere niet. De eerste waren de Dienaers des Woordts ende Herders/ die het Euanghelium vercondichden

ende

ende de Sacramenten bedienden: Maer d'andere die niet inden Woordt arbeydeden / ende nochtans mede inder Ghemeente dienden/droeghen een bysonder ampt / dat sy namelijck ouer de Kercke opsicht hadden/ende deselue regeerden met den Dienaren des Woorts. Want Paulus Rom. 12. ghesproken hebbende van het Leer-ampt/ende oock vant ampt der Bedeelinghe ofte Diakenschap/spreeckt daer na van desen dienst bysonderlick/seggende: Die regeert/dat hy sulcx doe met neersticheydt. Insghelijcx op een andere plaetse verhaelt hy onder de gauen ende ampten die God in der Ghemeente ghestelt heeft/ de Regeringhe. So is dan dese maniere van Dienaren dē anderē die het Euangeliū predicktē tot hulpe ende assistencie/ gelijck in den Ouden Testamente de gemeene Leuiten in den dienst des Tabernakels den Priesteren bygeuoegt waren / als mede hulpers in t'ghene dat de Priesteren alleen niet en hadden cōnen doen/ blijuende nochtans die ampten altijts onderschepden. Bouen dien is het goet dat byden Dienaren des Woorts sodanighe mannen tot mederegeerders gheuoecht werdē/ten eynde daer door te meer geweert werde wt de Gemeente Gods alle tyrannije eñ heerschappije/die lichtelijcker can inbreken/ wanneer by eenen alleen / ofte by seer weynighe/ de regeringhe staet. Ende also maken de Dienaren des Woorts ende de Ouderlinghen tsamen een collegie ofte gheselschap / zijnde als een Raedt der Kercke/ende vertoonende de gheheele Ghemeente: Waer op de Heere Christus siet/ wanneer hy seyt Seght het der Ghemeente, twelcke gheensins verstaen can werden van alle ende yeder lidtmaten der Ghemeente int bysonder: maer seer bequamelijck vanden genen die de Gemeente/daer van sy vercoren zijn/regeren.

Rom. 12/8.

1. Cor. 12. 28.

Matt. 18. 17.

Soo is dan ten eersten het ampt der Ouderlingen/met den Dienaren des Woordts/opsicht te hebben op de Ghemeente die hen beuolen is: neer-

neerstelijck toe te sien of een yeghelijck hem be-
hoorlijck draecht in belijdenisse ende in wandel
die haer onstichtelijck draeghen / te vermanen:
ende te verhoeden dat de Sacramenten niet ont-
heylicht en werden / soo vele moghelijck is: oock
mede teghen de onboetveerdighen / volghende de
Christelijcke Discipline / te handelen / eñ de boet-
veerdighe weder in den schoot der Kercke te ont-
fanghen: ghelijck niet alleen blijckt wt den voor-
ghemelden spreuck Christi / maer oock wt meer
1.Corin. 5.4 andere sprecken der Schriftuere / dat dese din-
2.Cor.2.6.7. ghen niet en staen alleen by een ofte twee persoo-
nen / maer by velen / die daer toe ghestelt zijn.

Ten tweeden / Na dien de Apostel beveelt dat
1.Cor.14/40 onder den Christenen alles betamelijck ende or-
dentlijck sal toegaen / ende niemant anders dan
door wettighe beroepinghe in de Kercke Christi
en behoort te dienen / volghende de Christelijcke
ordonnantie daer van zijnde: Soo ist mede het
werck der Ouderlinghen daer op acht te nemen /
ende in allen voorvallenden saken die den wel-
stant ende goede ordene der Kercke betreffen /
met goeden raet den Dienaren des Woorts be-
hulpich te zijn: ja oock met raet ende troost allen
ghemeenen Christenen te dienen.

Ten derden is haer ampt / insonderheyt mede
toesicht te nemen op de leeringhe ende wandel
der Dienaren des Woordts / ten eynde alles tot
stichtinghe der Kercke gherichtet mach worden:
eñ dat geen vreemde leere en werde voorgestelt /
Actor.20.28 29. volghens tghene wy lesen Actor. 20. daer d'Apo-
stel vermaent neerstighe wachte te houden tegen
de wolven die inde schaepskope Christi mochten
comen: Om twelcke te doen de Ouderlinghen
schuldich zijn Gods woort neerstich te doorsoec-
ken / ende henselven gheduerlijck te oeffenen inde
overlegghinge der verborghentheden des Ghe-
loofs.

Aengaende de Diaconen: Vanden oorspronck ende instellin-
Actor.6.1 *ghe der selven moghen wy lesen inde Handelinghen der Apo-*
ste-

stelen. Aldaer vinden wy dat int beghinsel d'Apostelen selfs de bedieninghe der armen ghehadt hebben, tot de voeten der welcken ghedraghen worde den prijs der vercochten goeden, ende worde eenen yder ghedeelt na dat zijnen noot was eysschende. Maer alsoo daer na een murmureringhe op stont, om dat de weduwen der Griecken inde daghelijcksche bedieninghe veracht werden: Soo zijn door de vermaninghe der Apostelen ghecoren geworden mannen die eyghentlijck haer werck vande bedieninghe der armen maken souden, op dat de Apostelen inden ghebeden ende bedieninghe des Woorts te beter mochten aenhouden. Ende dit is van dier tijt af onderhouden gheweest inder Kercke, als blijckt wt Rom. 12. alwaer d'Apostel sprekende van desen dienst seyt: Dat de ghene die wtdeelen, tselue doen sullen met eenuoudicheyt. Ende elders sprekende vande hulpen, verstaet hy de gheene die inder Gemeente ghestelt zijn om de armen ende ellendighen te helpen inder noot. Wt welcke plaetsen ghenoech te sien is welck het ampt zy der Diaconen: Namelick ten eersten, Dat zy in aller ghetrouwicheydt ende neersticheydt de aelmissen ende goederen die den armen ghegheuen werden, versamelen ende bewaren: ia oock vlijtich zijn om toe te helpen sien, dat tot hulpe der armen vele goede middelen ghevonden moghen worden. Het tweede deel haers ampts bestaet inde wtdeelinghe, waer toe geeyscht wordt niet alleene discretie ende voorsichticheyt, om de aelmisse niet te besteden, dan daert van nooden is, maer oock blijmoedicheyt ende eenuoudicheyt, om met een beweecht herte ende toegheneycht ghemoet den armen te helpen, ghelijck de Apostel eyscht, Rom. 12. ende 2. Corinth. 9. Waer toe seer goet is, dat sy niet alleen met de wterlijcke ghiften, maer oock met troostelijcke redenen wt den woorde Gods den armen ende ellendighen hulpe bewijsen.

Rom. 12/8.
1. Cor. 12. 28.
Rom. 12. 8.
2. Cor. 9. 7.

Ten eynde dan / gheliefde Broeders N. N. / een yeghelijck mach hooren / dat ghy ghesint zijt dē voorseyden * dienst *elck in tzyne* aen te nemen: soo suldy antwoorden op tghene v voorghehouden sal werden.

* Oft diensten.

Ende eerstelijck vraghe ick v Ouderlinghen *ende Diaconen* of ghy niet en gevoelt in uwe herten dat ghy wettelijck van Gods Ghemeente / ende midts dien van God selue / tot dese H. Diensten /

[elck int zijne] beroepen zijt?

Ten tweeden / Of ghy de schriften des ouden ende nieuwen Testaments houdt voor het eenighe Woordt Gods ende volcomene leere der salicheydt / ende alle leeringhen verwerpt die daer teghen strijden?

Ten derden / Of ghy beloeft v ampt / ghelijck tselue hier voor beschreuen is / volghende deselue leere getrouwelijck na v vermoghen te bedienen: Ghy Ouderlinghen N. N. inde Kercken-regieringhe neffens den Dienaren des Woorts / *ende ghy Diaconen N. N. inde bedieninghe der Armen* beloeft oock *ghesamentlijck* v in aller Godsalichheyt te dragen / mits v onderwerpende de Kerckelijcke vermaninghen / indien ghy v quaemt te ontgaen?

Hier op sullen sy antwoorden.

Ja wy.

Ende daer op sal de Dienaer segghen:

De almoghende God ende Vader gheue v alle te samen zijne ghenade / dat ghy in desen uwen † Dienst ghetrouwelijck ende vruchtbaerlijck meucht verkeeren / Amen.

† oft diensten.

Ende salse voorts vermanen (mitgaders oock de gheheele Ghemeente) in manieren hier na volghende.

Soo weest dan ghy Ouderlinghen neerstich inde regieringhe der Kercke die v luyden neffens den Dienaren des Woorts beuolen is. Zijt mede als wachters ouer thuys ende de stad Gods / om een yeder trouwelijck te vermanen ende te waerschouwen voor zijn verderf. Hebt acht op d'onderhoudinghe vande suyuerheyt der leere ende vromicheyt des leuens inde Gemeente des Heeren. *Ende ghy Diaconen, zijt vlijtich inde versamelinghe der aelmissen, voorsichtich ende blijmoedich int wtreycken van dien: Coemt den bedruckten te hulpe, besorcht de rechte Weduwen ende Weesen: bewijst weldadicheyt aen allen menschen, maer insonderheyt aenden Huysghenooten*

des

des gheloofs. Zijt alle ghesamentlijck in uwen
dienst ghetrou/ ende behout de verborghentheyt
des gheloofs in reyner conscientie/ goede voor-
ganghers zijnde voor gheheel den volcke. Alsoo
sult ghy v seluen eenen goeden opganck vercrij-
ghen/ ende veele vrymoedicheyts inden gheloo-
ue in Christo Jesu/ende hier namaels ingaen in-
de vreuchde uwes Heeren.

Aen d'andere zijde/ gheliefde Christenen/ ont-
fanght dese mannen als dienstknechten Gods.
Wilt d'Ouderlingen die wel dienen/ dobbele ee-
re weerdich achten: begheeft v gewillichlijck on-
der haer opsicht/ende regieringhe: *Voorsiet de Dia-
conen met goede middelen tot hulpe der armen: Sijt weldadich
by rijcken, gheeft mildelijck ende deelt gheerne mede: Ende
by armen, zijt arm van gheeste, ende draecht v teghen uwe
besorghers in aller eerbiedinghe: weest danckbaer tegen hen
ende murmureert niet: volcht Christum om de spijs der ziele,
ende niet om tbroodt. Die ghestolen heeft, ofte zijnen nae-
sten is gheweest tot laste, die en stele niet meer, maer arbeyde
veuer ende wercke met zijnen handen dat goet is, op dat hy
hebbe te gheuen den genen die noodt heeft.* Dit doende *elck
den zijnen,* sult ghy vanden Heere ontfanghen
het loon der gherechticheyt. Doch also wy van
onsseluẽ hier toe onbequaem zijn/ so laet ons den
Almachtighen Godt aldus aenroepen:

HEere God Hemelsche Vader / Wy dancken
v dat het v ghelieft heeft tot meerder voor-
deringhe dijner Kercke / daerinne te ordonneren
beneffens dẽ Dienarẽ des Woorts/ Regeerders eñ
helpers/waer door uwe Gemeente in goedẽ vre-
de eñ welstandt bewaert / *ende d'arme menschen on-
derhouden* mochten werden: ende dat ghy ons te-
ghenwoordelijck in dese plaetse verleent hebt
mannen van goeden ghetuyghenisse/ ende die
begaeft zijn met uwen Gheest: Wy bidden dy/
verleent hen meer ende meer soodanighe gauen
als hen in hare bedieninge van noode zijn/de ga-
ue der wijsheydt/ dapperheyt/ des onderscheyts

ende

ende der weldadicheyt, ten eynde een yeder hem behoorlijck quijte in zijnen ampte / de Ouderlingen in vlijtighe opsicht te nemen op de leere en wandel / int weeren der Woluen wt de schaepskoye uwes lieuen Soons / ende int vermanen ende bestraffen der ongheregheldе menschen: Insghelijcx de Diaconen int neerstich ontfanghen ende milt voorsichtich wtdeelen der aelmissen aen den armen, oock mede int lieffelick vertroosten der seluen met v H. Woort. Doet beyde d'Ouderlinghen ende Diaconen uwe ghenade / datse in haren ghetrouw en arbeyt volstandelijck voortgaen / sonder door eenighe moeyte verdriet ofte veruolch der werelt immermeer te vertraghen: Verleent oock insonderheyt uwen godlijcken seghen desen volcke daer ouer sy ghestelt zijn / datse haerseluen de goede vermaninghe der Ouderlingen geerne onderwerpen / de selue in eere houdende om haers ampts wille: Geeft den rijcken milde herten tot den armen, ende den armen een danckbaer ghemoet teghen den genen diese helpen ende bedienen, ten eynde alsoo een yeghelijck hem quijtende in zijnen ampte / uwen heyligen Naem daer door groot gemaect / ende t'Rijck dijns Soons Christi gheuoordert mach werden / in wiens Naem wy ons ghebedt besluyten / segghende: Onse Vader, &c.

Forme om den Houwelijcken staet voor de Ghemeente Christi te beuestighen.

Ende eerstelijck, hoe men de verloofde te voren sal vercondighen.

N. ende N. willen hen na Godts ordeninghe tot den heylighen Houwelijcken staet begheuen / daer toe begherense een gemeyn Christelijck gebet / op datse desen Christelijcken staet in Gods Name beghinnen / ende salichlijck tot zijnen lof voleynden moghen.

Ende so yemandt daer toe yet te spreken hadde /

de / daer door sulcks verhindert ofte opghehouden mochte werden / die bringhe sulcks ordentlijck ende by tyde aen / ofte swijghe daer na / ende wachte hem eenighe verhinderinghe daer tegen voor te nemen.

So daer gheen wettelijcke beletselen zijn, so vaertmen na voleyndinge der vercondinge voort,

Ende de Dienaer spreect aldus:

Dvermidts dat den ghetrouden ghemeynlijck veelerhande tegenspoedt ende cruys a / van weghen der sonde b is toecomende / Op dat ghy N. eñ N. (die uwe echtelijcke verbindinge in Gods Name voor de Christelijcke ghemeynte wilt laeten bevestighen) oock in uwe herten versekert zyn moecht van de ghewisse hulpe Gods in uwen Cruyce / Soo hoort wt den Woorde Gods / hoe eerlijck dat den houwelijcken staet sy c / ende dat hy een insettinghe Gods sy / die hem behaecht d / daerom hy oock de ghetroude wil seghenen / ende hen bystaen / ghelyck hy beloeft heeft e / daer teghen de hoereerders eñ overspeelders wil hy oordeelen ende straffen f.

a 1 Cor. 7. 28.
b Genes. 3. 16 17. 18. 19.
c Heb. 13. 4.
d Genes. 2. 22. 24. Matt. 19. 6.
e Psal. 128. 4.
f Hebr. 13. 4.

Ende eerstelijck sult ghy weten / dat God onse Vader na dien hy Hemel ende Aerde ende alles wat daer in is gheschapen hadde g / den mensche schiep / tot zijnen even beelde ende ghelijckenisse / op dat hy een Heere soude zijn over de Dieren der Aerden / over de Visschen in de zee / ende over de Voghelen des hemels h / Ende na dien hy den mensche gheschapen hadde / sprack hy i: Ten is niet goet dat de mensche alleen sy, Ick wil hem een hulpe maken, die by hem sy. Doen liet God de HEERE eenen diepen slaep vallen op Adam, ende hy ontsliep: Ende God nam een van zijn Ribbẽ, ende sloot de plaetse toe met vleesche. Ende God de HEERE schiep een Wijf uyt der Ribben die hy vanden mensche nam, ende brachtse tot hem. Doe sprack de mensche, Dat is nu emmers een been van mijnen beenen, ende vleesch I.

g Genes. 1.
h Psa. 8. 7. etc.
i Genes. 2 / 18. etc.

van mijnen vleesche: Men salse Maninne heeten, om datse van den Mañ ghenomen is. Daerom sal een Man zijn Vader ende Moeder verlaten, ende zijnen Wyue aenhanghen, ende sy twee sullen een vleesch zijn.

Daerom sult ghy oock niet twijffelen / of den Houwelijcken staet en behaeght God den HEERE a / Overmits hy dē Adam zijn huysvrouwe gheschapen / selue toegebracht / ende hem tot eener Echte vrouwe ghegheven heeft b / daer mede betuyghende / dat hy noch huyden's daechs eenen yeghelijcken zijn Huysvrouwe ghelijck als met zijner handt toebringt. Om dies wille heeft oock de HEERE Jesus Christus den seluen soo hooghe gheeert met zijner tegenwoordicheit / giften / ende wonderteeckenen tot Cana in Galilea c / om daermede te betuyghen dat den Houwelijcken staet behoort eerlijck ghehouden te werden by allen / ende dat hy den ghetrouden zijn hulpe ende bystant altijdt wil bewijsen d oock wanneermen sulcks alderminst is verwachtende.

a 1.Tim.4.3. Hebr.13.4.
b Gene.2.vers.21.22.23
c Joan.2.2 ende 9.
d Psal.128.3. etc.

II. Maer op dat ghy in desen staet Godsalichlijck leuen moghet / soo sult ghy weten de oorsaken om welcker wille God den Houwelijcken staet heeft inghesett.

1. De eerste oorsake is: dat d'een den anderen trouwelijck helpe ende bystae in allen dingen die tot den tijdelijcken ende eeuwighen leuen behooren e.

2. De andere: datse hare Kinderen diese crijghen sullen in de waerachtighe kennisse eñ vreese Godes / hem ter eeren / ende t'harer salicheydt opbringhen f.

3. De derde: Op dat een yeghelijck alle oncuysheyt ende boose lusten vermijdende g / met een goede ende gheruste conscientie moghen leuen. Want om Hoererye te vermijde / sal een yeghelijck zijn eyghen Wijf hebben / ende een yegelijck Wijf haren eyghenen Man / Alsoo dat alle

e Genes.2.18
f Genes.18.19 Ephes.6.4
g 1.Cor.7/2 1 Thes.4.4

die tot haren iaren ghecomen zijn / ende de gaue
der cuyscheyt niet hebbē a/ na den beuele Gods/ a Mat.19/12
verbonden ende schuldich zijn hen tot den Hou= 1.Cor.7.9.
welijcken staet nae Christelijcker ordeninghe/
met weten ende willen harer Ouderen / oft
Mombaren ende vrienden te begheuen b. Op b Gen.21.21.
dat de Tempel Gods/ dat is ons lichaem c/ niet eñ 24/3.4.etc.
veronreynight werde. Want soo yemandt den eñ 28.6.7.8.
Tempel Gods schendet / die sal God schen= Exod.22.17.
den. 1.Cor.7.36. 37.38.
c 1.Cor. 6.19

Daer na sult ghy oock weten / hoe hem d'een tegen den anderen na Gods woort schuldich is te houden. III.

Eerstelijck/ sult ghy Man weten dat dy God gheset heeft als een hooft des Wijfs d/ op dat ghyse na dijnen vermoghen verstandelijck leydende/ soudet onderwijsen/ troostē ende beschermen / ghelijck dat hooft het lichaem regiert / Ja ghelijck als Christus dat hooft/ wijsheyt/ troost ende bijstant sijner ghemeynten is. Bouen dien sult ghy dijne Huysurouwe lief hebben als dijn eyghen lichaem /, ghelijck als Christus zijn ghemeynte lief ghehadt heeft e. Ghy sult niet bitter tegen haer zijn f/ maer by haer woonen met verstande/ ende der Vrouwe/ als den swackeren Vate/ hare eere gheuen g. Aengesien dat sy oock medeeruen der genaden des leuens zijn/ Op dat dijn Ghebedt niet verhindert werde. Ende na dien het Gods beuel is / dat de Man int sweet zijns aenschijns zijn broodt ete h: Soo sult ghy oock trouwelijck ende neerstelijck in dijnen Goddelijcken beroep arbeyden i/ op dat ghy dijn huysghesin met God eñ met eerbaerheyt moghet onderhouden k/ eñ ooc wat ghy daer beneuen hebt om den nootdruftighen mede te deylen l.

d Ephes.5/23 1.Cor.11.3
e Ephe.5/25
f Col.3/19
g 1.Pet.3/7
h Genes.3/19.
i Ephes.4.1. 1 Thes.4.11.
k 1.Tim.5.4 14. Genes.30.30.
l Ephes.4/28.

Desgelijcks sult ghy Vrouwe weten / hoe ghy v na den Woorde Gods houden sult teghen dijnen Man: Ghy sult dijnen Wettelijcken Man lief hebben/ eeren eñ vreesen/ oock hem ghehoorsaem zijn/ in allen dinghen / die recht ende billick

a Ephe.5/22. Col.3/18 zijn a / als dijnen HEERE: Ghelijckerwijs het lichaē dē hoofde / eñ de gemeynte Christo onderdanich is. Ghy sult geē heerschappye gebruyckē ouer dijnen Man / maer stille zijn. Wāt Adam is eerst gemaect / daer na Eua dē Adam ter hulpe b. b Genes.2/18 1.Timo.2/13. Eñ na den val heeft God tot Eua ende in haer persoone tot den gantschē Vrouwelijckē geslachte gesprokē c: Dijnē wille sal den Man onderworpen zijn, ende hy sal dijn Heere wesen. c Genes.3/16. Dese ordinantie Gods sult ghy niet teghenstaen / maer veel meer den ghebode Gods ghehoorsaem zijn / ende der hepligher Vrouwen exempel nauolgen / welcke God betrouden / eñ waeren haren Mannen onderdanich d / ghelijckerwijs Sara ghehoorsaem gheweest is haren Huysweert Abraham / d 1.Pet. 3/5 hem noemende haren Heere e. e Gen.18/12. Ghy sult oock dijnen Man in allen goeden / ende oprechten dingen behulpich zijn / op dijne kinderen ende huyshoudinge goede acht hebben f, ende in aller tucht eñ eerbaerheyt sonder wereltlijcken pracht wandelen g / op dat ghy anderen een goet exempel der manierlijckheyt moecht gheuen. f Tit.2/4 g 1.Tim.2/9. 1.Pet.3.3.4.

DAerom / N. ende N. na dien ghy verstaen hebt dat God den Houwelijckē staet ingeset heeft / ende wat v daer in van hem beuolen is: Zijt ghy des sins ende willens / in den seluē heylighen staet alsoo te leuen / ghelijck ghy hier betuycht voor de Christelijcke Ghemeynte / Ende begheert dat den seluen uwen Houwelijcken staet beuestighet werde?

Antwoorde, Jae.

Daer na spreeckt de Dienaer tot der Ghemeynte.

Jck neme v allen die hier nu vergadert zijt tot ghetuyghen / dat daer gheen wettelijcke verhinderinghe voort ghecomen is.

Voorts tot den trouwenden:

Na dien het dan recht ende behoorlijck is / dat uwe sake ghevoordert werde / Soo wille onse HEERE God v voornemen d'welck hy v ghe-

gheuen heeft a beuestighen / Ende v beghinsel sy inden Name des HEEREN / die Hemel ende Aerde gheschapen heeft b. a Matt. 19. 6. b Psal. 121. 2.

Tot den Bruydegom.

N. Ghy bekendt hier voor Gode / eñ zijner H. gemeynte / dat ghy genomen hebt / eñ neemt tot dyne Wetteiijcke Huysvrouwe N. hier teghenwoordich / haer belouẽde dat ghyse nemmermeer sult verlatẽ / dat ghyse sult liefhebben ende trouwelijck onderhoudẽ / als een getrou eñ Godvreesende Man synen Wyue schuldich is. Dat ghy ooc heylichlijck met haer leuen wilt / haer trouwe eñ geloove houdende in allen dingen / nae t'uytwijsen des heylighen Euangelij?

Antwoorde. Jae.

Daer nae tot der Bruyt.

N. Ghy bekent hier voor Gode / ende sijner heyligher Ghemeynte / dat ghy ghenomen hebt / ende neemt N. tot dijnen Wettelijcken Man / welcken ghy beloeft ghehoorsaem te zijn / hem te dienen eñ te helpen / hem nemmermeer te verlaten / heylichlijck met hem te leuen / hem trouwe ende gheloove in allen dinghen te houden / gelijckerwijs een vreme ende getrouwe Huysvrouwe haren Wettelijcken Man schuldich is / na t'uytwijsen des H. Euangelij?

Antwoorde, Jae.

Daer na sullen se malcanderen de hant gheuen,

Ende de Dienaer spreeckt:

De Vader der barmhertichheyt / die v door zijn genade / tot desen heyligẽ state des Houwelijcks beroepen heeft / verbinde v met rechter liefde / ende trouwe / ende gheue v sijnen seghen. Amen.

HOort nu uyt den Euangelio / hoe sterck de bandt des Houwelijcks sy / alsoo Mattheus beschrijft in zijn 19. Cap. vers. 3.

Ende de Pharizeen quamen tot Iesum, ende beproefden hem segghende: Ist oock den mensche gheoorloeft zijn Wijf te verlaten om allerhande oorsaken? Hy antwoordende seyde hen: Hebt ghy

niet gheleſen, Die van den beghinne den menſche ghemaeckt heeft, dat hy ſe Man ende Wijf gemaect heeft! Ende gheſeyt: Hierom ſal de menſche Vader ende Moeder verlaten , ende ſynen Wijue aenhanghen: ende die twee waren, ſullen een vleeſch weſen. So zijnt nu niet meer twee, maer eē vleeſch. Daerom, wat God te ſamen gheuoecht heeft, dat en verſcheyde gheen menſche. Sy ſeyden tot hem, Waerom heeft dan Moyſes geboden eenen ſcheydbrief te gheuen, ende haer te verlaten? Hy ſeyde tot hen, Moyſes heeft om uwe herten herdtheyt wille toegelaten, uwe Wijuen te verlaten, Maer van den beghinne iſt niet alſoo geweeſt. Ende ick ſegge v, wie zijn wijf verlaet, anders dā om hoererye, ende een ander trout, die doet ouerſpel , Ende wie de verlatene trout, die doet oock ouerſpel.

Gheloofſt deſen woorden des HEEREN Christi/ eñ zijt daer af verſekert/ dat onſe HEERE God v te ſamen gheuoecht heeft tot deſen
a Mat.19.6. heyligen ſtaet a. Eñ daerom ſult ghy oock alles wat v daer in ouercoemt / met gedult ende dancſegginghe aennemen/ als van der hant des Heeren/ Soo ſalt v oock alles ten beſten ende ter ſa-
b Rom.8,28 licheydt ghedyen b.

Maer ouermids wy van onſſeluen niet goets en hebben , ende dat alle goede gauen van bouen co-
c Jac.1.17. men c. So vermaent de Dienaer de getroude, datſe nederknielen , ende vermaent oock de ghemeynte voor haer te bidden.

Almachtige God/ ghy die dyne goet-
d Pſalm.145 3.4.5.etc. heyt ende wyſheyt in alle dyne wercken ende ordeninghen bewyſt d/ ende vanden beghinne gheſproken hebt/ dat het niet goet is/ dat de menſche alleen ſy/ ende om dies wille hem een hulpe / die ſoude by hem zyn/ gheſchapen hebt/ ende verordineert dat
e Geneſ.2. 18. 24. die twee waren een ſouden zyn e/ ende ſtraft oock
f Hebr.13.4. alle onreynicheyt f. Wy biddē dy (aengeſien ghy
deſe

dese persoonen tot den heyligë state des houwelijcks beroepen ende tsamen verbonden hebt). Dat ghy hen wilt geuen dijnen heyligen Geest/ op datse in waerachtighen ende vasten ghelooue heylichlijck leuen/ nae dijnen Goddelicken wille a/ende aller boosheyt tegenstaen/ Wiltse oock seghenen b ghelijckerwijs ghy de ghelooUighe Vaders/ dijne vrienden ende ghetrouwe dienaers/ Abraham/ Isaac/ ende Jacob ghesegent hebt/ Op datse als mede erfghenamen des verbondts (d'welck ghy met den seluen Vaderen opgherecht hebt) heylighe Kinderen crijghen/ eñ de selue Godsalichlick opbringhen moghen c/ter eeren dijns heylighen Naems/tot stichtinge dijner ghemeynte/ ende verbreydinghe dijns heylighen Euangelij. Wilt ons verhooren O Vader aller barmhertichept/ door Jesum Christum dynen lieuen Sone/onsen Heere/die met dy ende den H. Gheest leeft ende regiert/een waerachtich eewich God/altijt ghepresen. Amen.

a Ephes. 5/16
b Psal. 128.5.
c Ephes. 6.4.

Onse lieue HEERE God verbulle v met sijner ghenaden/eñ gheue v/dat ghy in aller Godsalicheyt/liefde ende eenicheyt/langhe ende heylichlick/te samen moecht leuen. Amen.

Christelijcke Gebeden/ diemen inden vergaderinghen der ghelooUighe/ inden Scholen/inden huysen der Christenen/ ende elders ghebruyckende is.

Onse hulpe stae inden name des Heeren/ die hemel ende aerde gheschapen heeft/Amen.

Een algemeyne belijdinge der sonden, ende Ghebedt des Sondaechs voor de Predicatie, ende op vast ende biddaghen.

O Eeuwighe Godt ende aller ghenadichste Vader/ wy verootmoedighen ons seluen

wt grondt des herten voor dijne hooghe Ma-
jesteyt teghen de welcke wy soo menichmael en-
de soo grouwelijck ghesondicht hebben/ende be-
kennen (soo ghy met ons wilt te rechte gaen) dat
wy anders niet dan d'eeuwighe doodt verdient
a Psal.143.2 hebben a. Want bouen dien/dat wy alle door de
Job.9.14 Erffsonde voor dy onreyn / ende Kinderen des
Exod.32/33 Heb.12.20. toorns zijn/ontfanghen wt sondelijcken zade/ eñ
b Psa.51/6.7 in ongherechticheyt gheboren b/daer door aller-
Job 7.20. Ephes.2/3. hande boose lusten / teghen dy/ ende onsen nae-
c Rom.7.23 sten strijdende / in ons woonen c/ Soo hebben
1.Pet.2/11 Gal.5/17 wy noch met der daet dijne gheboden menich-
Math.15/19 mael ende sonder eynde ouergheтreden/ na laten-
Genes.6/5. de dat ghy ons gheboden hadt/ ende doende dat
ende 8/21. Rom.3.12 ons claerlick verboden was d. Wy hebben
d Galat.5/17 als schapen ghedwaelt e/ende grootelijcks tegen
1.Cor.6/11. dy ghesondicht/dwelck wy bekennen ende het is
e Isa 53.6. ons van herten leet/Ja wy belijden t'onser cley-
1 Pet.2.25. nicheyt/ende ten prijse dijner ontfermherticheyt
t'onswaert / dat onse sonden t'ghetal der hayren
f Psal. 40.13. onses hoofts te bouen gaē f/ eñ dat wy tiendup-
sent Talentponden schuldichzijn / waer teghen
g Mat.18/24 Job.9/3. wy niet en hebben om te betalen g. Daerom wy
oock niet weerdich zijn/dijne Kinderen genaemt
h Luce 15/21. te wesen h/ noch onse ooghen op te slaen ten He-
i Luce 18.13. mel i/ om onse ghebeden voor dy uyt te spreken.
Nochtans O Heere Godt ende barmhertighe
Vader / wetende dat ghy de doot des sondaers
niet begheert / maer dat hy hem bekeere ende le-
k Ezec.18.23. ue k/ende dat dijne barmherticheyt oneyndelick
l Rom.2.4. is l die ghy bewijst den genen die hen tot dy be-
keeren: Wy roepen dy van herten aen/int t'ver-
trouwen onses middelaers Jesu Christi/ die dat
LamGods is/dat de sonden der werelt is wech-
m Joan.1.29 nemende m/eñ bidden dy/ dat ghy wilt medelij-
n 1.Joan.1.7 den hebben met onser swackheyt/ ons om Chri-
sti wille alle onse sonden vergheuende n/Wascht
o Zach.13.1 ons in de suyuer fonteyne zijns Bloets o/ op dat
p Psal.51.9. Esa.1.18 wy reyn ende sneeu wit werden p/ Deckt onse
naecktheyt met zijner onnoselheyt ende gerech-
ticheyt

richeydt a/om dijns naems eere wille/ Reynicht ons verstant van alle blindtheyt/ ende onse herten van allen moetwille ende hartneckicheydt b. Opent den mont dijns Dienaers teghenwoordelijck / ende veruult dien met dijner wijsheydt ende kennisse/ op dat hy dijn woort reynelijck ende vrymoedelijck vercondighe c. Bereyt oock onser aller herten / op dat wy dat selue hooren/ verstaen / ende bewaren moghen d. Schrijuet dijne Wetten (na dijne beloftenisse) in de Tafelen onser herten e/ ende geeft ons lust ende cracht daer in te wandelen/ tot dijns Naems prijs ende eere/ ende tot stichtinghe dijner ghemeynte.

a 2.Cor.5.3.
b 2.Cor.3/14 Hebr.3.7.8. ende 4.11
c Ephe.6.19 Iere.1.9.
d Mat.13.23 Act.16/14 Psalm.40/7. Ephe.1/17/18
e Iere.31.33 2.Cor.3/3 Ezech.11.19

Dit alles/ O ghenadighe Vader/ bidden ende begeeren wy in den Name Jesu Christi/ die ons alsoo heeft leeren bidden:

Onse Vader, &c.

Een alghemeyne Belijdinghe der sonden/ ende Ghebet voor allen noot der Christenheyt.

Des Sondaechs na de Predicatie, ende op vast ende bid-daghen.

ALmachtighe / barmhertighe Godt/ wy bekennen by ons seluen/ en̄ belijden voor dy/ gelijck't de waerheyt is/ Dat wy niet weerdich zijn/ onse ogē op te slaen ten Hemel / en̄ ons Ghebet voor dy te bringhen f/ Indien ghy aensien wilt onse verdiensten ende weerdicheyt. Want onse conscientien beschuldigen ons/ ende onse sonden gheuen ghetuyghenis teghen ons. Wy weten oock/ dat ghy een rechtueerdich Rechter zijt / straffende de sonden der ghener die dijne Gheboden ouertreden g. Maer O HEERE / nae dien ghy ons beuolen hebt/ dy in aller noot aen te roepen/ ende uyt dijne onuytsprekelijcke barmhertichheyt beloeft hebt/ onse Gebeden te verhooren h/ niet van

f Luc.18.13 Daniel.9.7.
g Rom.2.15.
h Exod.20.5.

weghen onser verdiensten/ die gheene zijn a/ maer om de verdiēste onses Heeren Jesu Christi/ welcken ghy ons tot eenen middelaer/ eñ voorspreecker voor ghestelt hebt b: Soo versaken wy alle ander hulpe/ ende hebben onsen toevlucht alleen tot dijner barmherticheyt.

a Dan. 9/ 18
b 1. Joan. 2. 1, 2.
1. Tim. 2. 5.
Rom. 8. 33, 34

Eerstelyck O HEERE/ beneven de ontallijcke weldaden die ghy int gemeyne allen menschen op aerden bewijst/ hebt ghy ons insonderheyt soo veel ghenaden ghedaen/ dat het ons onmogelyck is die te bedencken ofte uyt te spreken/ Namelijck/ dat ghy ons verlost hebt uyt dē slavelijcken dienst des Duyvels/ ende aller Afgoderije/ daer in wy ghevanghen laghen. Ende hebt/ ons ghevoert tot den lichte dijner waerheyt/ ende tot der kennisse dijns heyligen Evangelij c. Daer teghen so hebben wy door onse ondanckbaerheyt dese dijne weldaden vergheten/ Wy zijn van dy afgheweken d/ ende hebben ons eyghen begeerlijcheden ghevolcht/ dy niet eerende gelijck wy schuldich waren. Dies hebben wy grouwelijck ghesondicht/ O HEERE/ ende dy grootelicks vertoornt/ Dat wy/ soo ghy met ons woudet handelen/ na dat wy verdient hebben/ niet anders souden hebben te verwachten/ dan de eeuwighe doot ende verdoemenisse. Ende wy mercken oock O HEERE by de castijdinghen die ghy ons dagelijcks zijt toe schickende e/ dat ghy dy ten rechten over ons vertoornt. Want aenghesien dat ghy rechtveerdich zijt/ so en straft ghy niemanden sonder oorsaecke. Ende wy sien oock noch dyne handt verheven/ om ons noch meer te straffen. Maer al waert dat ghy ons noch veel harder straffede/ dan ghy tot noch toe ghedaen hebt/ Ja al vielen alle de plaghen over ons daer ghy de sonden dynes volcx Israels mede besocht hebt/ soo souden wy nochtans moeten bekennen dat ghy ons gheen onrecht doen sout. Maer O HEERE ghy zijt onse God/ ende wy zijn maer aerde ende stof

c Jsai. 52. 2
Luce. 11. 14.
Exod. 20. 2.
Joan. 17. 6.
ende 26.
Psal. 36. 9. 10
d Daniel. 9. 5.
Esa. 59/ 12.
ende 64/ 6,

e 1. Cor. 11. 31
Luce 23/ 31.
1. Pet. 4. 17.

stof a: Ghy zijt onse schepper / ende wy zijn d'werck dijner handen b. Ghy zijt onse herder/ eñ wy zijn dijne Schapen c: Ghy zyt onse verlosser/ eñ wy zyn die die ghy verlost hebt d: Ghy zyt onse Vader/ ende wy zijn dijne kinderen eñ Erfghenamen e. Daerom en straft ons toch niet in dynen toorn/maer castijt ons ghenadelijck f. Eñ onderhout veel meer dat werck dat ghy in ons door dijne barmhertichept begonnen hebt g. Op dat de gantsche werelt wete eñ bekenne/dat ghy onse God ende Salichmaecker zijt h.

a Gen. 18/27. Esa. 64/8.
b Rom. 9/20.
c Psal. 23. 1. ende 79/13.
d Exod. 32. 11.
e Psa. 103/13. Roma. 8/17.
f Psalm. 6. 2. ende 38. 2. eñ 51. 1. 2. etc.
g Phil. 1. 6.
h Psal. 79. 9. 10.

Dijn volck Israel heeft dy menichmael vertoornt / ende ghy hebtse ten rechten ghestraft i: maer soo dickmael als sy hen weder tot dy bekeerden / hebt ghyse altijt in ghenaden aenghenomen k. Ende hoe swaer dat oock hare sonden waren / soo hebt ghy nochtans de plaghen / die hen toe bereyt waren afgewent / van wegen des verbonts d'welck ghy ghemaeckt hebt met dijnen dienaren Abraham / Isaac / ende Jacob l/ Ende hebt alsoo dat Ghebedt dijns volcks noyt van dy verstooten. Nu hebben wy door dijne genade euen dat selue verbont / dwelck ghy inde hant Jesu Christi onses Middelaers tusschen dy ende alle dijne gheloouighe hebt opgherecht. Ja het is nu soo veel heerlijcker ende crachtiger/ nae dat het Christus met zijnen heylighen lijden ende steruen/ende inganck in zijne eeuwige heerlijckheyt/beuestighet ende veruult heeft.

i Ex. 16/2. etc. ende 32/1. etc.
k Num. 21/7. Jos. 7. 7. etc. Judic. 2. etc. 1. Sam. 7. etc.
l Exod. 32/13.

Daerom O Heere/versakende ons seluen ende alle menschelijcke hope / wy hebben onsen toevlucht alleen tot desen saligen ghenaden vondt/ daer door onse HEERE Jesus Christus (hem seluen eens tot een volcomen offrande m aent cruys voor ons ouergheuende) ons met dy in eeuwicheydt versoent heeft. Dus siet aen het aenschijn dijns ghesalfden n/ ende niet onse sonden / op dat dijnen toorn door zijn voorbidden ghestilt werde / ende dat dijn aenschijn ouer ons lichte / t'onser vreuchde ende salicheyt.

m Heb. 10. 10.
n Psal. 84. 10.

a Rom. 14. 17 — Wilt ons oock voortaen in dijn heylich gheley-
de ende bescherminghe aennemen / ende ons re-
gieren met dijnen H. Gheest a die dagheliicks
meer ende meer ons vleesch met alle zijne wel-
b Galat. 5/16. Col. 3. 5. — lusten doodende b / ons vernieuwe tot een beter
c Ephe. 4/23 — leuen c / ende in ons voortbringhe waerachtighe
vruchten des gheloofs / daer door dijnen name
in eeuwicheyt gheloeft ende ghepresen werde /
ende wy met vierigher begheerten alle vergan-
ghelijcke dinghen verachtende alleen de hemel-
d Phil. 3. 14 Col. 3. 1. — sche moghen ghedencken d.

Ende ouermidts het dy behaecht, datmen bid-
e 1. Tim. 2. 1. 2. — de voor alle menschen e / wy bidden dy dat ghy
dijnen seghen strecken wilt ouer de leere dijns
hepligher Euangelij / op dat het ouer al vercon-
dicht ende aenghenomen werde / dat de gantsche
werelt veruult werde met dijner salichmaeckende
kennisse / op dat de onwetende bekeert / de swacke
f Joan. 17. 20. 1. Petri 2. 2. — ghesterckt f ende een yeghelijck dijnen heyligen
g Psal. 115. 1. Ezech. 36. 23. — Name niet alleen met woorden maer oock met
der daedt groot maecke ende heylighe g.

Wilt tot dien eynde ghetrouwe Dienaers in
h Mat. 9/38 — dijnen oogst senden h / ende deselue also begauen /
datse haren dienst ghetrouwelijck moghen be-
dienen i: Daer teghen wilt uytroepen alle valsche
i Mat. 24. 45 ende 25 21 1. Pet. 5. 2. — Leeraers / grijpende Woluen / ende huerlingen k /
die haer eyghen eere ende nutticheyt soecken / eñ
k Act. 20. 29 Matth. 7. 15 Johan. 10. 12 Phil. 3. 2. Ezech. 34. 2. Iere. 23. 1. Isai. 30. 10. 56 10. — niet de eere dijns heylighen Naems alleen / noch
der armen menschen welvaert ende salicheyt l.
Wilt oock alle dijne Christelijcke Ghemeynten
die ghy ouer al beroepen hebt ghenadelijck be-
waren ende regieren in eenicheyt des waerachti-
ghen gheloofs ende Godsalicheyt des leuens m /
m Ephes. 4. 4. — op dat dijn rijcke dagelijcks toeneme ende Sa-
n Psalm. 2. 8. Psalm 110. 2 o 1 Cor. 15/28 — tans rijcke te schãde gae n / tot dat dijn rijck vol-
comen werde / als ghy alles sult zijn in allẽo. Wy
p 1. Tim. 2. 2. — bidden dy oock voor dat wereltlijck regiment p /
voor den Roomschen Keyser / voor alle ander Co-
ningẽ / Vorsten eñ Heeren / Insonderheyt die ghy
met dijne salichmakende kennisse begaeft hebt.

Wy

Wy biddē ooc voor de Coninclijcke Maieſteyt
van Spaignien/voor N. Gouuerneur deſer Ne=
derlanden/eñ voor N. Inſgelicks voor de Raetſ=
heeren / eñ Staten der voorſeyde Landen/ oock
voor den Eerſamen wijſen Raet deſer N. Gheeſt
dat hare gantſche regieringe daer na gericht ſy/
dat de Coninck aller Coningen a ouer hen eñ ha= a Pſalm/2.11. Daniel. 4/34.
ren onderdaenen regieren moge/ Eñ t'rijcke des
Duyuels/d'welck een rijcke is aller ſchanden eñ
laſteringe/door hen als dijne Dienaers langs ſo
meer verſtoort eñ te niete gemaeckt werde. Eñ
dat wy onder hen een geruſt ſtil leuen leydē mo=
ghen b/in aller Godſalicheyt ende eerbaerheyt c. b 1.Tim.2.2 c Luce 1.75
Voorder bidden wy dy voor alle onſe metbroe=
deren die onder den Paus ofte Turck veruol=
ginge lijden d/wiltſe met dijnen H. Gheeſt troo= d He. 13.3
ſten ende genadelijck daer uyt verloſſen: En laet
niet toe / dat dijne Chriſtenheyt gantſchelijck
verwoeſtet/ ende de ghedachteniſſe dijns naems
op aerden uytgheroeyt werde/ dat niet de vyan=
den dijner waerheyt hen roemen tot dijner onee=
re ende laſteringe e. Maer indiē het dijnen God= e Pſa.79.10
delijcken wille is/ dat de geuanghen Chriſtenen
met haere doot der waerheyt ghetuygheniſſe ge=
uen ende dijnen name prijſen/ So gheeftſe trooſt
in haren lijden / datſe ſulcks van dijner Vader=
lijcker handt opnemen/ende daer in dijnen wille
volghende f beſtandich blijuen g tſy in leuen of= f Mat.26/39
te in ſteruen h/tot dijner eerē tot ſtichtinghe dij= g Mat.24/13 h Phil.1/20.
ner gemeynten/ende tharer ſalicheyt i. i Apoc.3/5.
Wy bidden dy oock voor allen die ghy caſtijt
met armoede/geuãgeniſſe/crãcheyt des lijfs/of=
te aenuechtinge des geeſts/eñ inſonderheyt voor
N.eñ N/Trooſtſe alle O HEERE/na dat ghy
weett dat haren noot is heyſchende/ Gheeſt dat
hen hare caſtijdinge diene tot kenniſſe harer ſon=
den eñ beteringe haers leuens. Wilt hen ooc geuē
volſtandighe geduldicheyt/ Verſoet haer lijden/
eñ verloſtſe eyndelick/op datſe hen dijner goeth=
verblijden/eñ dijnē Naeme eeuwichlick prijſen.

Eyndelijck O HEERE / wilt ons ende de onse / metgaders alles wat ons aengaet in dijne bescherminghe ende bewaringhe nemen / (Voornamelijck die nu uytghereyst zijn te water oft
a Psal.107/4. 23. te lande / in sorchlijcke wegen a / tot voorderinghe dijner Kercken / ofte tot weluaert des Lants.)

Seghent oock de vruchten der aerden met ge-
b Psal.65/10. etc. Jerem.5.24. tijdich weder ende vruchtbaren was dom b. Eñ gheeft dat wy in onsen beroep na dijnen wille
c 1.Cor.7. 17.20. mogen leuen c / ende de gauen die wy van dijnen seghen ontfangen alsoo ghebruycken / datse ons niet verhinderen / maer veel meer tot den eeuwighen leuen voorderen.

Sterct ons oock in aller aenuechtinghen / op
d Ephe.6.16 dat wy in den gheloove strijdende d / ouerwinnen mogen / ende hier namaels met Jesu Christo het
e 2.Tim.2/10 ende 4/18. Johan.12.32 ende 17.24. eeuwich leuen besitten e.

Om dese dinghen alle bidden wy dy ghelijckerwijs ons onse ghetrouwe Heere ende Salichmaker Jesus Christus selue gheleert heeft:

Onse Vader, &c.

Wilt ons oock stercken in t'warachtich Christelijck gheloove / op dat wy daerin dagheliicks meer ende meer toenemen / daer van wy bekente-
f Rom.10/10. nisse doen met monde ende herte f / sprekende.

Ick ghelooue in God, &c.

Een Dancksegghinghe, ende ander Forme des Ghebedts, t'Sondaechs na de Predicatie.

O Barmhertige God ende hemelsche Vader / ontsteect onse hertē ende opent onsen mont door dijnen H. Gheest / op dat wy dy louen ende danckē voor alle dijne weldaden / die soo menigherley zijn datse ons
g Psal.40.6 onmoghelijck zijn te verhalen g / ende insonderheyt voor dat ghy ons uyt den eeuwighen doot totten salighen leuen / ende uyt der duysternisse
h Col.1.12.13 Act.26.18 tot dijnen lichte / ghenadelijck beroepen hebt h / ende daerom inghestelt den dienst dijns heylighen

ghen Euangelij a, om ons niet alleen totten wa- rachtighen ghelooue te brenghen/ maer oock da- gelijcks daer in te doen wassen ende toenemen b/ tot dat wy comen sullen tot de volmaecte veree- nighinge met onsen Heere Jesu Christo c. Geeft ons dese dijne weldaden weerdichlijck t'ouerleg- ghen / ende wat wy nu gehoort hebben te bewa- ren in een goede conscientie ende in een saecht- moedich ghebroken herte / doet ons wandelen inder liefde ende vreese dyns naems. Leert ons oock altijdt meer ende meer bekennen de ver- doruenheyt onser natueren / ende wat een sware verdoemenisse wy weerdich zijn door onse da- ghelijcksche onghehoorsaemheyt / op dat wy (merckēde dat in ons niet goets is) te meer ver- oorsaeckt worden ons voor dy te verootmoedi- ghen ende te bidden / dat ghy door dijnen heyli- gen Geest in ons wilt woonen / eñ alle goet wer- ken / onsen ouden Adam doodende / eñ ons ver- nieuwende tot een beter leuen.

a Ephe.4/11. etc. Roma.10.17. b Ephes.4/15. 2.Petri.3/18. c 1.Cor.13/12 1.Joan.3.2.

Gheheylicht worde dijnen naem.

Dijn rijck co- me.

Dijnen wille ghescheide/ etc.

Hier canmen by voeghen t'ghebedt voor alle nootsaken, beghinnende:

(Ende ouermids het dy behaecht / datmen bid- de voor alle menschen.) etc.

Ofte aldus:

Wilt ons oock versorghen met alles wat ons in desen leuen van noode is / op dat wy daer door veroorsaeckt zijn dy voor onsen milden Va- der te bekennen / ende alle goet van dijner Vader- lijcker handt te verwachten. Ende ouermidts wy sondaren blijuen so lange als wy leuen / wilt ons ghenadelijck vergeuen alle onse sonden door dat dierbaer bloet onses Heeren Jesu Christi: Gheeft ons oock / dat wy onsen naesten van her- ten vergeuen / alle wraeckgierichegyt afleggende / ende met allen menschen / soo vele moghelijck is / vrede hebbende.

Geeft ons huy den ons dage- lycks broot.

Vergheeft ons onse schulden.

Ghelijck oock wy vergeuen. etc.

Wilt ons oock in toecomende tyden voor alle sonden bewaren ende stercken / op dat wy door swackheyt des vleeschs ouerwonnen zynde /

Leyt ons niet in versoeckin- ghe.

niet

niet en vallen / want van onsseluen zijn wy soo cranck / dat wy niet een ooghenblick en connen staende blijuen / dewijle wy vanden Satan / der werelt / ẽ ons eygen vleesch aengeuochten werden / ten sy dat ghy O barmhertighe Vader de hant aen ons hout: sterct ons dã o Heere met dijnen H. Gheest / ẽ wapent ons met sijnen gauen / op dat wy alle aenuechtinghen mannelijck wederstaen / met Jesu Christo de volcomen ouerwinninghe vercrijgen / ende daer nae dat eewich leuen besitten moghen.

Maer verlaſt ons vandẽ boosen / etc.

Wilt ons verhooren O Vader aller barmhertichheyt door Jesum Christum / dijnen lieuen Sone / ẽ onsen ghetrouwen Salichmaker / die ons aldus heeft gheleert / ende beuolen te bidden.

Onse Vader, &c.

Daer nae werdt de Ghemeente verlaten met den gewoonlijcken segen a, Neycht uwe herten tot God, ende ontfangt den segen des HEEREN.

a Num. 6.24. 25.26.

DE HEERE seghene / ende behoede v.

De HEERE verlichte zijn aenschijn ouer v / ende sy v ghenadich.

De HEERE verheffe zijn aengesicht ouer v / ende gheue v vrede / Amen.

Sijt ghedachtich der armen b.

b 1. Cor. 16.2

Een opentlicke bekenteniſſe der ſonden, ende corter Forme des Ghebets voor de Predicatie.

HEmelsche Vader / eeuwighe ẽ barmhertige God / wy bekennen ende belijden voor dijne Goddelijcke Majesteyt / dat wy arme ellendige sondaren zijn c / ontfangen ende gheboren in aller boosheyt ẽ verdoruenisse d / gheneycht tot allen quade / ẽ onnut tot eenigen goede e, ende dat wy met ons sondich leuen sonder ophoudẽ dijne H. geboden ouertreden / daer door wy dijnen toorn teghen ons verwecken f, ẽ na dijnen rechtueerdigen oordeele op ons laden de eewighe verdoemenisse, Maer o Heere wy hebben berou ẽ leetschap

c Daniel. 9.5.
d Psal. 51/6.7
e Genes. 8.21. Rom. 3.12.
f Exod. 32.10.

schap van dat wy dy vertoornt hebben a/ wy be- a Ezec. 18.31.
schuldighen ons seluen ende beclaghen onse mis-
daden/ begeerende dat ghy ghenadelijck onse el-
lendicheyt wilt aẽsien. Wilt dy ouer ons ontfer-
men b O aller goedertierenste God eñ Vader/ eñ b Psal. 51/1. 2.etc.
ons vergeuen alle onse sonden c/ door dat heyli- c Luc. 18.13.
ghe lijden dijns lieuẽ Soons Jesu Christi. Wilt
ons oock verleenen de ghenade dijns heylighen
Geests/ die ons onse ongerechticheyt van gant-
schen herten leere kennen / ende ons seluen recht
mishaghen / Op dat de sonde in ons mach ghe-
doodet werden/ ende wy in een nieu leuen weder
opstaen / in d'welck wy oprechte vruchten der
heylicheyt ende gherechticheyt voortbringhen d/ d Luc. 1.75.
die dy door Jesum Christum moghen aenghe-
naem zijn e. Wilt ons oock dijn heylich Woordt e Ephes. 2.13.
na dijnen Goddelijcken wille te verstaen geuen/
dat wy daer uyt leeren al ons betrouwen op dy
alleen te stellen/ ende van allen creatueren aftrec-
ken f. Dat ooc onsen ouden mẽsche met alle sijne f Jer. 17/7.
begeerten van dage te daghe meer gecruyst wer-
de g/ ende dat wy ons dy opofferen/ tot eenen le- g Gal. 5.16. Ephes. 4.22
uendighen danckoffer h/ ter eere dijns heylighen h Rom. 12.1.
Naems/ ende tot stichtinghe onses naesten.
Wilt oock ghenadelijck bekeeren alle die noch
van dijner waerheyt afdwalen/ op dat wy dy al
tsamen eendrachtelijck dienen in heylicheyt ende
gherechticheyt alle de daghen onses leuens / dit
begeeren wy van dy door onsen HEERE Je-
sum Christum/ welcke ons heeft geleert eñ beuo-
len alsoo te bidden: Onse Vader, &c.

Een corter forme des Ghebedts, na de
Predicatie.

HEERE Almachtighe God / en laet dijnen
H. Name om onser sonden wille niet ghela-
stert werden i. Want wy hebben op menigerley
wijse teghen dy ghesondicht/ midts dien dat wy i Ezech. 36.23 Rom. 2.24.
dijnen heylighen woorde niet gehoorsaem zijn k/
ende met onwetentheyt/ ondanckbaerheyt/ ende k Daniel. 9.5.
murmureren dijnen toorn daghelijcx teghen ons

verwecken / Daerom ghy ons oock ten rechten
straft / Maer O Heere zijt gedachtich dijner groo
ter barmhertichheyt / eñ ontfermt dy onser. Geeft
ons kennisse ende leetwesen onser sonden / ende
beteringhe onses leuens. Sterckt de Dienaers
dijner Kercken / op datse ghetrouwelijck eñ stant-
vastelijck dijn heylich Woort moghen vercondi-
a Ephe.6.19. ghen a: Ende de Overheyt dijns volcks / op dat-
se dat wereltlijcke sweert met gerechticheyt ende
b Rom.13.4. 1.Tim.2.2. bescheydenheyt moghen voeren b. Insonderheyt
bidden wy voor N. Bewaert ons oock voor alle
valscheyt ende ontrouwe / verstoort alle boose eñ
c 2.Sa.15.31 Act.4.29. listighe raetslaghen c die teghen dijn Woort ende
Kercke overdacht werden. O HEERE ontrect
ons niet dijnen Gheest ende Woort / maer gheeft
ons vermeerderinghe des gheloofs / ende in allen
dinghen lijdtsaemheyt ende volstandicheyt.
Coemt dijner Kercke te hulpe / verlostse van al-
len overlast / bespottinge ende Tyrannije. Sterct
oock alle swacke ende bedroefde herten. Ende
seyndt ons dijnen vrede door Jesum Chri-
stum onsen Heere / die ons dese seker beloftenisse
ghegheven heeft seggende: Voorwaer voorwaer
segghe ick v / al wat ghy den Vader bidden sult
d Joa.14.13.14 ende.16.23. in mijnen Name / dat sal hy v geven d / Eñ heeft
ons also bevolen te bidden:

Onse Vader, &c.

Een Ghebedt voor de leere des Catechismi.

O Hemelsche Vader dijn Woort is volcomen /
ende verquickt de Siele / een waerachtighe
ghetuyghenisse / den ongheleerden wijs heyt ghe-
e.Psal.19.8 ende.119.105 vende / ende der blinden ooghen verlichtende e /
2.Petri.1.19. een crachtich middel ter salicheyt allen diet ghe-
f Roma.1.16. Actor.26.18. looven f. Maer overmidts dat wy van naturen
Hebr.4.12. blindt g eñ onbequaem zijn tot eenighen goede h.
g 1.Cor.2.14. Ende dat ghy oock niemanden aensien wilt dan
h Gene.8.21. Roma.3.10 die ootmoedich ende verslaghen zijn van herten /
i Isai.66.2. hen vreesende voor dijnen woorde i. Wy bidden
Math.11.29 dy / dat ghy ons duyster verstandt wilt verlich-
k Ezec.11.19. Jer.31.33. ten met dijnen heyligen Gheest k / ende ons ghe-

nen een sachtmoedich herte/ van d'welcke alle oy
ghebläsenheyt eñ vleeschelijcke wijsheyt/ die een
vyantschap tegen Gy is/ geweert sy a/ op dat wy
dijn woort hoorẽde/ tselue recht verstaen mogẽ/ a 1. Pet. 5.5. Luc. 1.52.
eñ ons leuen daer na aenstellen b. Wilt oock ge= Rom. 8.7.
nadelick bekeeren alle die noch van dijner waer= b Luce. 11.28.
heyt af dwalen c/ op dat wy Gy al t'samen een= c 1 Tim. 2.4.
drachtichlick dienen in waerachtiger heylicheyt Ezec. 18.23.
eñ gerechticheyt alle de dagẽ onses levens d. Dit d Luc. 1.75.
begeeren wy alleen om Christi wille/ die ons in
zijnen naeme heeft leeren bidden/ eñ oock beloeft
te verhooren: Onse Vader, &c.

Ghebedt nae de leere des Catechismi.

O Ghenadighe/ barmhertige God ende Va=
der/ wy dancken Gy dat het Gy belieft heeft/
een eewich verbondt der ghenaden op te richten
metten gheloouighen ende haren zade e/ d'welck e Gene. 17.2, 4. Act. 2.39.
ghy hen niet alleene versegelt hebt door den hey= Mar. 10.14.
lighen Doop f/ maer noch dagheliicks bewijst/ f Rom. 4.11. 1. Pet. 3/21.
als ghy dijnen lof volmaect uyt haren monde g/ g Ma. 21/16. Psalm. 8/3/
om alsoo de wijse deser werelt te beschamen h. h 1. Cor/1/27
Wy bidden Gy vermeert in hen dijn genade/ dat=
se aen Christum dijnen Sone altijt toenemen eñ
wassen/ tot datse zijn volcomen mannelijcken
ouderdom in aller wijsheyt ende gherechticheyt
vercrijghen i. Gheeft ons oock dijn ghenade/ dat i Ephe. 4.13.
wijse in dijner kennisse ende vreese/ ghelijck ghy
ons beuolen hebt k onderwijsen/ op dat door ha= k Gen. 18.19 Exod. 13/8.
re Godsalicheyt/ het rijcke des Satans verstoort Deut. 6/7.
werde/ ende trijcke Jesu Christi in deser ende an= Psal. 78/4.
dere ghemeynten versterct werde/ tere van dyns
heylighen Naems/ ende t'harer eeuwigher salic=
heyt/ door Jesum Christum dijnen Sone/ ende
onsen Heere/ die ons aldus heeft leeren bidden:
Onse Vader, &c.

Een Ghebet voor die hen tot der Schoolleeringe,
of eenighe studie begheuen.

HEere God/ hemelsche ende barmhertighe
Vader/ die den oorspronck aller wijsheyt

eñ wetenschap zijt a/ na dien het dy belieft heeft
a Job.32.8. Pro.2.3.tot 6 Daniel.2.21 Jac.1.5 my den middel te geuen/om in mijnder ionckheyt
onderwesen te worden/ op dat ick my alle de dagen mijns leuens soude weten in alle Godsalicheyt ende eerbaerheyt te regieren: wilt toch mijn verstandt/ (dwelck van natueren blindt is) verlichten met dijnen H. Geest/ op dat ick de leeringhe die my sal ghegheuen werden mach begrijpen ende onthouden. Insonderheyt gheeft my/ dat mijn studeren strecken mach tot eenen rechten eynde/ namelijck om dy te kennen in onsen Heere Jesu Christo/ende het betrouwen mijnder salicheyt gheheel in dy te stellen/ dat ick dy oock mach dienen met een oprecht ende suyuer herte/
b Psal.119/9 na d'inhout aller dijner gheboden b.

Ende ouermidts het dy belieft den cleynen eñ ootmoedighen wijsheyt te geuen c/ende den ho-
c Mat.11.25 ueerdighen in d'ydelheit haers verstants te grij-
d Job.5.12.13 1Cor.1.19.20 pen d/so gheeft my toch den Gheest der ootmoedichheyt/op dat ick my late onderwijsen eñ regieren/eñ my gehoorsaemlijck onderworpe den genen die ghy naest dy ouer my ghestelt hebt/ wilt my oock leeren versaken mijn quade sinnen ende
e Psa.131.1.2 gheneghentheden des vleesches e/op dat ick dagelicks meer ende meer bereydt worde om dy te dienen in den staet ende beroepinghe daer in het dy sal belieuen my hier nae te gebruycken ter eeren dijnes H. Naems/tot stichtinghe mijns naesten/ende tot mijnder sielen salicheyt/door onsen Heere Jesum Christum/ die ons also heeft leeren bidden. Onse Vader, &c.

Ghebet voor den Eten. Psalm.104.vers.27.tot 31. ende 145.vers.15.16.

Alle oogen wachten op dy Heere/eñ ghy gheeft hen hare spijse tot syner tijt.

Ghy doet dijne milde hant open/eñ versadicht alles wat daer leeft nae dijn welbehaghen.

HEere almachtighe God/ ghy die alles gheschapen hebt/ eñ noch door dijne goddelijcke cracht onderhoudet/eñ dat volc Israel inde woe-

stijne ghespijst hebt a: Wilt dijnen segen strecken ouer ons dijn arme dienaers/ ende ons heylighen dese gauen die wy van dijner milder handt ontfanghen/ op dat wyse matelijck ende heylichlick na dijnen goeden wille ghebruycken b/ ende daer door bekennen/ dat ghy onse Vader ende een oorspronck alles goets zijt c. Gheeft oock/ dat wy altijt ende voor allen dinghen soecken dat Gheestelijck broodt dijns Woorts/ met d'welcke onse Sielen ghespijst werden ten eeuwighen leuen d/ d'welck ghy ons bereydt hebt door dat heylich Bloedt dijns lieuen Soons / onses Heeren Jesu Christi Amen. Onse Vader, &c.

a Ge. 1. 1. 2. etc Psal. 104. 29 tot 30. Deut. 8. 7. 8. 9 15. 16. etc.
b 1. Tim. 4. 3. 4. 5.
c Genes. 17. 1.
d Psal. 119. 72 103. etc.

Also vermaent ons onse Heere Iesus Christus, Luce int xxj. Cap.

vers. 34. Wachtet v/ dat uwe herten niet t'eeniger tijt beswaert werden met brasserije en dronckenschap / ende met sorghe deses leuens / op dat dien dach niet snel ouer v en comme.
35. Want ghelijck een valstrick sal hy comen ouer alle de ghene die op aerden woonen.

Ghebedt na den Eten.

Alsoo spreeckt de Heere int vijfde Boeck Moysis int viij. Capittel.

vers. 10. Als ghy sult gheeten hebben ende versaet zijn/ so sult ghy den HEERE dijnē God louen.
11. Siet wel toe/ dat ghy des HEEREN dijns Godts niet en vergheetet/ ende zijn gheboden niet en verachtet.

HEERE God hemelsche Vader / wy dancken dy voor alle dijne weldaden/ die wy sonder ophouden van dijner milder handt ontfanghen/ dat het dijnen Goddelijcken wille is / ons te onderhouden in desen tijdelijckē leuen / eñ ons te versorghen met alle onse nootdruft/ Maer insonderheyt dat ghy ons herboren hebt tot der hope van een beter leuen/ d'welck ghy ons gheopenbaert hebt door dijn heylich Euangelium. Wy bidden dy barmhertighe God ende Vader/ dat ghy niet toe en laet dat onse herten hier in

deſen aertſchen ende verganghelijcken dinghen ſouden gewortelt zijn/ maer dat wy altijt mogen opwaert ſien ten Hemel/ verwachtẽde onſen Salichmaker Jeſum Chriſtum/ tot dat hy inden wolcken verſchijnen ſal tot onſer verloſſinghe.

Onſe Vader, &c.

Dancket den Heere / want hy is vriendelijck/ eñ zijn goedertierenheyt duert eewelijck. Amen.

Ghebedt voor Crancke ende aengheuochten menſchen.

a 1.Sam.2.6. ende 31. Eſai.45.7.
b Ro.5.12. Gen.3.16.
c 1.Cor.15/56
d Joan. 3/15/ ende 5/24. ende 7/38
e Rom.8/28

NAe datmen dẽ crancken vermaent heeft van wien de cranckheden ende allerhande ellendicheden comen, namelijck van Gode a, Ende dat d'eerſte oorſake der ſeluer isde ſonde b, die door Chriſtum wederom wechgenomen wort, den genen die aen hem geloouen c, ende dat hem daerom alles ten beſten moet dienen d. So moetmen ooc voor hen bidden, na de leeringe Iacobi e.

Daer toe ſullen dienen, deſe ofte dierghelijcke ghebeden.

f Jaco.5/14.
g Ma.10/29.
h Iſa.53/4.
i Gen.6/5 ende 8/21. Dan.9.16.

O Almachtighe/ eeuwige/ rechtveerdighe God/ ende barmhertighe Vader / ghy die een Heere des doots ende des leuens zijt / ſonder wiens wille niet en geſchiet noch in den Hemel noch op der aerden f/ Hoe wel wy niet weerdich zijn/ dijnen naem aen te roepen noch te verhopen dat ghy ons ſult verhooren/ als wy aenſien/ hoe wy tot noch toe onſen tijdt ouerghebracht hebben/ ſoo bidden wy dy nochtans/ dat ghy ons na dijne barmhertichheyt wilt aenſien/ int aenſchijn Jeſu Chriſti/ die all' onſe ſwacheyt op hem genomen heeft g/ Wy bekennen dat daer niet in ons is / dan gheneychtheyt tot den booſen/ ende onbequaemheyt t'eenigen goede h: Daerom wy ooc deſe ſtraffe/ Ja noch veel meerder verdient hebben i. Maer HEERE ghy weet/ dat wy dijn volck/ ende ghy onſe God zijt: Wy hebben tot niemanden toevlucht/ dan alleen

tot

tot dijner barmhertichheyt a/ die ghy noyt yemandt ghewe ygert hebt die hem tot dy bekeert heeft. Dies bidden wy / dat ghy ons onse sonden niet wilt toerekenen/ maer rekent ons toe de verdienste ende gerechticheyt onses Salichmakers Jesu Christi / Op dat wy in hem voor dy bestaen moghen b. Verlost ons om sijnent wille uyt desen lijden/ op dat de boose niet en dencken dat ghy ons verlaten hebt. Ende soo het dy belieft ons langher also te oeffenen/ soo gheeft ons gedult ende sterckheyt sulcx alles na dijnen wille te dragen / ende laet het ons alles na dijner wijsheyt ende goetheyt ten besten comen c. Castijt ons lieuer hier/ dan dat wy hier nae met der werelt souden moeten verloren gaen d/ Gheeft ons/ dat wy dese werelt ende al wat aertsch is mogen afsteruen e/ op dat wy dagelijcx na dat euenbeelt Jesu Christi meer ende meer vernieut werden f. Laet ons door gheen dinck van dijner liefde afgescheyden werden g/ maer treet ons dagelijcks meer ende meer tot dy/ op dat wy d'eynde onses beroeps met vreuchden aenueerden moghen h/ d'welck is met Christo te steruen/ te verrijsen/ eñ in eeuwicheyt te leuen i. Wy geloouen oock/ dat ghy ons verhooren sult door Jesum Christũ onsen eenigen eñ getrouwen Saliehmaker/ die ons aldus heeft leeren bidden: Onse Vader, &c.

a Psal.79.8.9.
b 1.Cor.1.30. 2.Cor.5.21. Phil.3.9.
c Rom.8.28.
d 1.Cor.11.32.
e Col.3.1.2. etc.
f Ephes.4.22. etc.
g Rom.8.39.
h Phil.3.13.
i 2.Tim.2.10 ende 4.18.

Sterct ons oock int rechte ghelooue / d'welck wy van herten gheloouen ende met den monde belijden:

Ick ghelooue in God, &c.

Een ander Ghebedt voor de selue.

Eeuwighe barmhertighe God ende Vader/ de eeuwige salicheyt der leuende/ ende dat eeuwich leuen der steruende / Na dat ghy doot ende leuen alleen in dijner hant hebt k/ ende sonder ophouden also voor ons sorget/ dat noch gesontheyt/ noch crãcheyt/ noch

k Rom.14.8. 1.Sam.2.6.

eenich goet ofte quaet ons can toecomen / Ja gheen hayr van onsen hoofde vallen/ sonder dij-
a Mat.10.30 nen wille a/ dat ghy oock dijnen gheloovigen alle dingen t'haren besten wendet b/ Wy bidden dy/
b Rom.8.28. verleent ons de ghenade dijns H. Gheests / dat hy ons leere onse ellendicheyt recht bekennen/ en ghedueldichlijck dijne castijdinghe verdraghen/ die wy thienduysentmael grooter verdient heb-
c Job 9.3. ende 15. Mich.7.9. Matt.18.24. ben c. Wy wetē datse ons niet zijn teeckenen des toorns / maer dijner Vaderlijcker liefde teghen
d Heb.12.7 ons d/ op dat wy met der werelt niet verdoemt
e 1.Cor.11/32 en werden e/ Vermeerdert o Heere ons gheloove door dijnen H. Gheest/ op dat wy Christo langs
f Joan. 6. 47. 56. so meer ingelyvet werden f/ als lidtmaten haren Gheestelijcken hoofde / welcken ghy ons in lij-
g Roma. 8.17 den ende heerlicheyt ghelijck maken wilt g. Verlicht dat cruys / nae dat het onse swackheyt ver-
h 1.Cor.10.13 draghen can h. Wy onderwerpen ons gantschelijck dijnen wille/ tsy dat ghy onse Sielen langer in deser hutten wilt laten / oft tot dy int eeuwich
i Rom.14.8. leuen nemen i. Overmits wy Christi eygen zijn/
k Joan.5.24 en 6.40. en 12 32. en 17.2. ende daerom niet mogen vergaen k. Wy willen gheern dit swacke vleesch verlaten / in hope der saliger opstandinge/ daer ons dat selve veel heer-
l 1.Cor.15.19 etc. 2.Cor.5.4. lijcker sal wedergheven werden l. Gheeft ons te ghevoelen den salighen troost der vergheuinghe der sonden/ en der rechtveerdichmakinghe Chri-
m Psa.51.10 Rom.4.5. sti m/ op dat wy met dien schilt alle Satans aē-
n Ephes.6.16 vechtingen overwinnen n. Laet zijn onschuldich bloetvergieten de vlecke ende onreynicheyt onser
o 1.Joan.1.7. ende 2.2 sonden uytvueghen o / ende zijne gherechticheyt onse ongerechticheyt verantwoorden voor dijnen
p Rom.8/32. uytersten oordeele p. Wapent ons met gheloove
q Ephes.6.16 17. ende hope q/ op dat wy niet te schanden werden door eenich schricken des doodts/ en als onse lichamelijcke ooghen duyster werden/ dat als dan de ooghen des Geests op dy sien. Ende als ghy ons t'ghebruyck der tonghen benomen sult hebben/ dat als dan het herte niet op houde dy aē te roepen. O Heere wy bevelen onse Sielen in

dijne handen/ wilt ons in onsen laetsté noot niet verlaten/ eñ dat om Jesu Christi wille alleen/ die ons also heeft leeren bidden. Onse Vader &c.

Het Morghen Ghebedt.

O Barmhertighe Vader/ wy dancken u/ dat ghy dese nacht soo ghetrouwelijck voor ons gewaeckt hebt/ ende bidden u/ dat ghy ons wilt stercken met uwen H. Gheest/ die ons voortaen a gheleyde/ dat wy desen dach (mitsgaders alle de daghen onses levens) moghen besteden tot aller gherechticheyt eñ heylicheyt/ eñ wat wy in handen nemen/ dat onse oogen altijt b sien/ om u eere te verbreyden/ alsoo dat wy alle c den voorspoet onses voornemens van uwer milder hant alleen verwachten. Eñ op dat wy sulcke genade van u vercrijgen/ wilt ons (na duwe belofteniße) vergeven alle onse sonden/ door dat heylige lijden ende bloetuergieten onses Heeren Jesu Christi: want sy zijn ons van herten leet. Verlicht onse herten/ op dat wy alle e wercken der duysternisse afgeleydt hebbende/ als kinderen des lichts in een nieuw leven mogen wandelen in aller Godsalicheyt. Geeft oock uwen segen/ tot de vercondinge uwes Goddelijcken woorts. Verstoort alle wercké des Duyvels/ Stercket alle Kercké dienaers/ ende Overheden uwes volcx. Troost alle vervolchde eñ benaude herté/ door Jesum Christum uwen lieven Sone/ welcke ons belooft heeft/ dat ghy ons alles wat wy u in zijnen f Naem biddé/ sekerlijck gheven sult/ eñ daerom ons alsoo heeft heeten bidden: Onse Vader, &c.

a Jaco. 4/15.
b Matt. 6. 33.
c 1. Cor. 3. 6
Psal. 127/2
d Jere. 31. 34.
e Rom. 13. 12.
f Joan. 14. 13

Verleent ons oock uwe genade/ dat wy na uwen wille moghen leven/ welcke ghy ons in uwe Wet g geopébaert hebt/ eñ in dese thien Geboden begrepen: Ick ben de Heere uwe God h, &c.

g Psal. 103. 7.
h Exod. 20. 2
Deut. 5. 6.

Het Avondt Ghebedt.

O Barmhertige God eewich licht i/ schijnende in de duysternisse/ Ghy die verdrijft k dé nacht der sonden eñ alle blintheyt des herté/ Na dien ghy de nacht verordineert hebt om te rusten

i 2. Cor. 4. 6.
k Ro. 13. 12

ghelijck den dach om te arbeyden: Wy bidden
v/ gheeft dat onse lichamen in vrede ende stil-
heyt rusten/ op datse daer na bequaem zijn mo-
ghen te lyden den arbeydt diense draghen moe-
ten. Matiicht onsen slaep/ dat die niet onordelick
en sy/ op dat wy aen lijf ende siele onbeulect mo-
ghen blijuen/ Ja dat onsen slaep selfs gheschiede
a.Ephe.1.18. tot uwer eerẽ. Verlicht a de oogẽ onses verstants/
Psalm.13.4. dat wy inden doot niet en ontslapen: maer altijt
Mat.24.48. ende 25.13. verwachten op onse verlossinghe wt deser ellen-
Luc.12.36. dicheyt. Beschermt ons ooc voor alles aenuech-
b 1.Petr.5.8. Eph.6.11. tinghe des Duyuels/ ons in v heylich gheleydt
nemende. Eñ hoe wel wy desen dach niet toege-
bracht en hebben/ sonder tegen v grootelicks ge-
sondicht te hebben/ Wy biddẽ v/ wilt onse sondẽ
bedecken door uwe barmhertigheyt/ gelijck ghy
nu alle dingen op aerdẽ bedeckt hebt/ op dat wy
daerom van v aenschijn niet verstooten werden.
Geeft ooc ruste eñ troost allen crancké/ bedroef-
den/ eñ aengeuochtenen herten/ door onsen Heere
Jesum Christũ/ die ons also heeft leeren bidden.

Onse Vader &c.

Een Christelijck Wacht-ghebedt in Crijchsnoot te ghebruycken.

HEere God/ Hemelsche Vader/ die de herder
eñ bewaerder Israels zijt/ die niet en slaept
c Psal.121.4. noch niet en sluymert c/ wy bekennen dattet te
vergheefs gewaeckt is so ghy de stadt niet selue
d Psalm.127.1.2.&c. bewaert d/ Daerom biddẽ wy dy/ wilt voor ons
sorghen eñ waken/ ons in dijne sonderlinghe be-
e Gene.15.1. scherminge eñ bewaringe nemende e/ eñ niet toe-
f Job.1.12. tot 20. latende dat ons eenich ongeluck ouercome f/ of-
te datter eenighe schade/ verlies/ of claghe op on-
g Psa.144.14. sen straten soude gehoort werden g. Wilt daerom
dynen H. Enghelen beuelen/ datse voor ons sor-
h Psa.91.11. gen h/ ende rontom allen den steden dijns volcks
i Psal.34.8. 2.Reg.6.16. eenen heyrlegher slaen/ op datse vanden boosen
17. eñ 19.35. niet ouervallen werden i.

Ghy hebt ons oock beuolen ende toeghela-
ten/

ten / menschelijcke ende gheoorloofde middelen te ghebruycken a / ende voor onsseluen ende de onse sorghe te draghen b / Daerom gheeft ons dat wy in onse beroepinghe ghetrou beuonden werden / neerstelijck wakende ende vromelijck strijdende voor ons volc / ende den steden daer dijnen naem aengheroepen woort c.

a Deut. 6. 16. Matth. 4. 7. b 1. Tim. 5/ 8. Genes. 30. 30. c 2. Sa. 10. 12.

Ende alsoo onse meeste vyanden / de Satan / de werelt / ende de boose lusten onses vleeschs ons aldernaest zijn / welcke ghedurichlijck tegen onse siele strijden d: So wapent ons oock met dē schilt des gheloofs / met soberheyt eñ matichevt / eñ metter vreese dijns H. Naems e / op dat wy door Satans aenlockingen niet verleyt werden / eñ ons niet begheuen tot lichtueerdicheyt / tuyscherpe / onbetamelijcke ghesprecken f / dronckenschap g / mis bruyc eñ lasteringe dijns H. naems / noch oock tot ongherechticheyt / twist eñ ghekijf teghen onsen naesten h. Maer gheeft ons lieuer onse ghenoechte te scheppen in de Wet des Heeren / ende daeruan te spreken vroech eñ spade i / op dat wy alsoo malcanderen uit goede stichten / eñ onsen tijt profijtelijck ouerbrenghen moghen k.

d 1. Pet. 5/8. Ephe. 6, 12. Jac. 1. 14. e Ephe. 6. 10. 11. 13. tot 18. 1. Pet. 5/8. f 1. Cor. 15/33 Ephe. 4. 29. g Luc. 21. 34. Ro. 13/12. 13 h Eph. 4. 26. i Psalm. 1. 2. k Ephe. 4. 29. ende 5. 4. Math. 12. 36

Wilt oock alle Christelijcke Potentaten / Princen / ende Ouerheyden dijns volcx bewaren ende regieren / op datse haer beuolen ampt in dijner heyligher vreese moghen bedienen l / Insonderheyt N. ende N. door welcken het dy belieft dese Landen te regieren / Desghelijcks bidden wy voor de E. Ouerheyt deser Stadt / etc. Mitsgaders voor allen Colonnellen / Capiteynen / Beuelhebbers / ende allen trouwen ende waerachtigen Lief hebbers des Vaderlands.

l Psal. 2. 10. 11/12. 1. Tim. 2. 2.

Ende dewyle ghy een Heere der heyrscharen zijt m / so wilt oock onse Garnisoenen eñ Crijchsvolck ouer al bewaren / Gheeft hen voorsichticheyt ende goeden raedt / Wapentse met een manlijck herte ende een strijdtbaer ghemoedt teghen dijnen ende onse vyanden n / Wilt ghy selue voor dijnen volcke henen trecken o / ende

m Psa. 46. 8. 12. ende 80/5. 8/ ende. 84. 9. n 2. Sa. 10. 12 Psalm. 44. 6. eñ 118. 10. etc. o Exod. 34. 9. Psal. 108. 12.

inde ſpitſe ſtaen / want met dy canmen Crijchſ-
volck verſmijten / ende met dy canmen ouer de
a Pſal. 18. 30. etc. mueren ſpringhen a.
Laetſe daeromme niet vertrouwen op hare
b Pſal. 44. 7. wapenen/noch ſien op de menichte des volckx b/
(want by dy is gheen onderſcheyt door weyni-
c 1. Sa. 14. 6. ghen of velen te helpen c) Ghy hebt oock gheen
2. Par. 14. 11. behaghen aende ſtercte der peerden/noch aen ye-
mandes beenen/maer aende gene die dy vreeſen/
d Pſal. 147/ 10. 11. ende op dijne goedicheyt wachten d. Het ghewelt
onſer vyanden is ſeer groot/ ende daer teghen is
onſe macht cleyne / ſo dattet met ons verloren is
indien ghy de handt van ons wilt trecken / wy
en weten oock niet wat wy doen ſullen/maer onſe
e 2. Pa. 20. 12. oogen ſien alleen op dijn ghenade e. En wilt ons
f Pſal. 79. 8. 9 toch om onſer ſonden wille niet ouergheuen f in-
1061 den moetwille der ghener die ons haten/ Maer
helpt ons/gelijck ghy voormaels ghedaen hebt/
die haren toeulucht in haren noodt alleen tot dy
g Pſal. 44. 3. 4. etc. genomen hebben g/ Onſe vyanden ſtaen wel op
haere groote macht / maer wy ſtaen alleen op
h Pſal. 20. 8. 9. etc. dijnen H. Name h/die een vaſte borcht is/ daer-
ende 21. 8. etc. toe de rechtueerdighe loopt ende wordt ghehol-
i Pro. 18. 10 pen i. Wy en ſullen niet meer betrouwen op ydele
hulpe / noch ſegghen totten wercken onſer han-
den/ghy zijt onſe God / laet toch de weeſen voor
dy ghenade vinden / Ende aenſiet het dreyghen
der ghener die teghen t'rijck dijns Soons ghe-
k Pſalm. 2. 2. Act. 4. 25. tot 28. ſworen hebben k. Sy hebben voorghenomen de
ſteden dijns volcx te verwoeſten / ende den vro-
men te ſtooten uyter erue die ghy hen ingheghe-
l 2 Par. 20. 11 uen hebt l/ Daertoe is haer voornemen/ de ghe-
dachteniſſe dijns Naems uyt te roepen/ op dat-
ter gheen Euangelium / gheen recht ghebruyck
der H. Sacramenten / noch ware aenroepinghe
m Pſa. 83. 4. 5 dijns H. Naems meer weſen ſoude m. Dus wilt
n Pſal. 35. 1. 23. met onſen twiſters twiſten n/ ende opſtaende dy
verthoonen/ op dat dijne vyandē verſtropt wer-
o ende 68. 1. 2. etc. den/ende die dy haten voor dy vlieden mogen o:
Maeckſe ter ſchanden/alſo ghy voormaels ghe-
daen

daen hebt: verdrijftse gelijck stoppelen voor den windt/ ende verschrickftse met dijnen onweder a: Maeckt oock alle hare practijcken te niete/ ghelijck ghy Achitophels raet teghen David tot schande ende dwaes heyt ghemaeckt hebt b/ op datse ghedwonghen zijn na dy te vraghen/ ende te verstaen teghen wien sy den strijdt voeren c.

Wilt oock vertroosten alle bedroefde ende benaude herten/ die onder den tyrannen ende vyanden dijner waerheyt te lijden hebben d/ Verlostse uyt haer ghewelt/ alsoo ghy Loth door Abraham e/ ende dijn volck Israel uyt Egypten f/ ende den Joden uyt Babilonien g verlost hebt. Oft andersins gheeftse ghedult ende vrijmoedicheyt in haren lijden/ op dat al de werelt bekennen mach/ dat ghy onse God ende wy dijn volck zijn/ door Jesum Christum onsen Heere/ die ons aldus heeft leeren bidden:

a Psal. 83. 14. 15. 16.
b 2. Sa. 15/31
c Act. 9. 5.
d Psal. 79. 11.
e Gene. 14. 14 15. 16.
f Exod. 3. 7. 8. en 14. 19. etc.
g 1. Esdr. 1. 1. etc. Nehem. 2. 6. 7. etc. Psalm. 126. 1. 2. etc.

Onse Vader, &c.

Regi-

Regiſter vande ſtucken in dit Boecxken begrepen/Alles ouerſien ende in deſe order gheſtelt ſijnde door eenige Dienaers des Goddelijcken Woorts.

Eynde des Regiſters.